

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Kisalföld Kiadó Betéti Társaság

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BIRCHER ERZSÉBET, DOMONKOS OTTÓ, GRÜLL TIBOR, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és
technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL
JÁNOS, SARKADY SÁNDOR

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mollay Károly: Rauch András Sopronban

Mollay Károly: Rauch András Sopronban

1. „Rauch részletes és értékelő életrajza még megírásra vár” – írja Bárdos Kornél (Sopron zenéje a 16–18. században. Bp., 1984, 76), aki eddig a legalaposabban elemezte a zeneszerző és orgonista soproni működését (1629–1656). Azóta Pauß József gazdagította ismereteinket (SSz. 1992, 193–212), de Bárdos Kornél megállapítása még mindig érvényes. Rauch András már túl volt élete delén, amikor 1628 márciusának idusán, 36 évesen és özvegyen, az ausztriai ellenreformáció zaklatásai elől menekülve megérkezett Sopronba. Még 28 termékeny évet töltött itt. 1629. jún. 1-jén alkalmazták *Zum Organisten der Evangelischen Khirchen alhier*: utóbbi a katolikusoktól az 1606. jún. 24-i bécsi béke után hamarosan elvett Szent Mihály-plébániatemplomot jelentette. Rauch Andrást második mostohaapja, az evangélikus hite miatt Bécsből Sopronba menekült Wagner Balázs kalmár fogadta be, aki akkor a város tulajdonát képező, a mai Templom utca 2. számú ház helyén állt, korábban a városkapitány lakásául szolgáló házban lakott. Itt (*Statt Hauss*) először az 1631. évi adójegyzék említi Rauch Andrást (Lad. XLIII et SS 2/14) még adó nélkül, módos mostohaapja és apósa ugyanakkor 11 1/2 forint adót fizet. Rauch András ugyanis időközben elvette második mostohaapjának leányát, Rozinát. Itt utalnak ki neki lakást, amely fűthető szobából (*Zimber*), nem fűthető szobából (*Stuben*), kamrából (*Khamber*) és konyhából (*Khuchel*) állt. Fizetését évi 100 rénes forintban állapították meg. Mind a magyar forint, mind a rénes forint ekkor már csak számítási pénz volt: 1 magyar forint = 100 magyar dénár = 75 krajcár; 1 rénes forint = 80 magyar dénár = 60 krajcár. További soproni források átvizsgálására lesz szükség, hogy e pénznek (1 krajcár = 4 osztrák dénár) vásárlóértékét, ezzel Rauch András kezdeti anyagi helyzetét megállapíthassuk. Ugyanez vonatkozik természetbeni járandóságaira: 6 akó bor, 15 mérő gabona (*Thrajdt*), 6 öl tűzifa a város erdejéből. A *Thrajdt* 'Getreide' korabeli soproni jelentése is tisztázandó: valószínűleg rozsról van szó.

A következő években Rauch András már adózik (i. h. 2/15 stb.): 1/2 forintot (1632, 1633), I 1/2 forintot (1634), majd évekig egyenletesen 2 1/2 forintot.

Rauch Andrást nyilván hamarosan felvették a Lackner Kristóf által 1604-ben alapított első soproni tudós társaságba (*Foedus Studiosorum Nobilium Semproniense*), amelynek nemesek, egyetemet végzettek, a belső tanács tagjai, ill. mindezek feleségei lehettek a tagjai. Rauch András ezzel bekerült az akkori Sopron vezető rétegébe. Lackner Kristóf 1632. jan. 4-i fényes temetésére Rauch András szerezte a gyászzenét, amely nem maradt [290](#)fenn: a temetési elszámolásból tudjuk, hogy *pro lamentationis compositione* 5 birodalmi tallért kapott. Ez a tiszteletdíj 6 magyar forintnak, azaz 7 1/2 rénes forintnak felel meg.

Ugyancsak elveszett Dávid király tizenöt zsoltárát és egy soproni evangélikus litániát magába foglaló kompozíciója, amelyet 1632. okt. 6-i keltezésű előszóban ajánlott a városi tanácsnak. A nyomtatott mű esetleg még valahol lappang: ha előkerülne, tudhatnók meg, nemcsak azt, milyen volt az a litánia, *wie sie in der evangelischen Gemeinde in Ödenburg gebraucht*, hanem azt is, mit értett Rauch Dávid zsoltáraihoz írt újszerű dallamokon (*eine Besondere ganz neue Art und Lieblich Melodia*), ill. a litánián *mit etlich wenig nothwendig undt schönen Clausulen undt versikulen* (Pauß i. h.). Ha a mű előkerülne, bizonyára hasznos adalékokat szolgáltatna a kísérletező zeneszerző fejlődéséhez. A mű valószínűleg Bécsben jelent meg, akár csak a következő.

2. Az 1634. dec. 18-án megnyílt 1634/35. évi soproni országgyűlésre (*Comitia Semproniiana*) készült, a városi tanács (*Senatus*) kívánságára előadott műnek a soproni orgonista (*organista Semproniensis*) a „Concertus votivus” címet adta. Sopron humanista latin *Sempronium nevének*¹⁽¹⁾, s a humanista *senatus*nak a használata is illusztrálja, hogy Rauch nemcsak a Bibliának, hanem kora humanista műveltségének is kiváló ismerője volt. A latin *concentus* nem a mai magyar *koncert* ’hangverseny’ elődje, a XVII. században ’összecsengés’ a jelentése, a „Concentus votivus” pedig ’a három ötszólamú kórus és a hangszerek (két trombita, két hegedű, orgona, regál) összecsengése az országgyűlés avatására’, tulajdonképpen azonban II. Ferdinánd király köszöntésére.

Rauch András mondanivalóját megtámadhatatlan bibliai idézet vezeti be. A 24. zsoltár hetedik verse a kilencedik versben ismétlődik: Rauch is megismétli. Ez akár mottója is lehet a műnek:

Attolite portas Principes vestras & elevamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae (Károli Gáspár fordításában: „Ti kapuk emeljétek fel a ti fejeteket, és emelkedjétek fel ti örökkévaló ajtók; hogy menjen bé a dicsőségnek királya”). Látszólag a ferences templomba belépő II. Ferdinánd ez a dicsőségnek királya. Rauch nem idézi a zsoltár nyolcadik és tizedik versét, pedig ezek megadják a választ: „Kicsoda ez a dicsőségnek királya? Az erős és hatalmas Úr; az erős hadakozó Úr; Kicsoda ez a dicsőségnek királya? A seregeknek Ura; ő a dicsőségnek királya!”. Nem II. Ferdinánd! Ez a ki nem mondott következtetés minden, a Bibliát, a zsoltárokat ismerő hallgatóban, különösen a zsoltárokat jól ismerő protestánsokban felmerülhetett. A zsoltáridézet Rauch András leleménye volt, aki mestere a rejtett célzásoknak.²⁽²⁾

[291](#)E bevezető után a barokk protokoll szerint kötelező köszöntés következik: *Imperii Caput, & lux Augustissima, Salve, / Maxime Ferdinande Caesar* ’Az impérium feje és szentséges fényessége, üdv Neked, hatalmas Ferdinánd császár!’. A szövegnek és a zenének fő mondanivalóját a harmadik szakasz tartalmazza: *Ingredere ô felix, te sospite, vivimus, Heros, / Caesar alme, o redde pacem!* ’Lépj be, óh te üdvöt hozó. Nagyúr, általad, minket éltető császár, élünk sértetlen, óh hozd vissza a békét!’ Ne feledjük, hogy II. Ferdinánd (1618–1637) uralkodása idején indult meg a harmincéves háború Németországban, Magyarországon Bethlen Gábor és I. Rákóczi György harca, folyt a protestánsok üldözése: Sopron mint

szabad királyi város békés sziget volt e viszontagságos időkben. Rauch először Sopron üdvözlését tolmácsolja, csak azután a magyar királyságét: *Sempronium Domino tibi, Rex mitissime, vitam / Comprecatur & Salutem* 'Neked urunk, legkegyelmesebb királyunk, Sopron életerőt és üdvöt kíván'; *Hungariae Regnum, Regi tibi, vota frequentat: Viue, Domine viue, viue!* 'Magyarország, neked, királyunk, urunk, hő kívánságát ismétli: élj, élj, élj!' Mindez érthető, ha tudjuk, hogy II. Ferdinánd már 1621. máj. 10-én végrendelkezett, hogy csak két esztendővel élte túl az 1634/35. évi soproni országgyűlést. A zsoldárídezet után következő kétsoros szakasz mindegyike hexameterből és pentameterből áll:

*īngredĕr̄ (e)ō fēlīx, lltē sōspītē, |vīvīmŭs, |hērōs
Cāesār al(me), |ō rēddēlpācēm!*

Ettől a képlettől csak az utolsó szakasz második sora tér el, amelyben csak egyetlen daktylus, de három spondeus van:

vīvē, |dōmīnē |vīvē, |vīvē!

Szövegelemzésünket Jancsovics Antal zenei elemzésével egészítjük ki:

Három, egyenként ötszólamú „kórus” (melyben énekhangok mellett pontosan megjelölt hangszerek is szerepelnek), valamint „Basso continuo” (orgona és regál) a mű előadó apparátusa. A főbb formazárások kitarított C-dúr hármashangzata fölött két trombitás virtuóz fanfárjátéka járul az együttes fényének növeléséhez. Szólószerepet két szoprán, egy alt, tenor, bariton, és basszus kapott, de kiemelt szerepe van két hegedűnek is.

Formai szempontból triós (*da capo*) elvet követ a szerző a zsoldárídezet újbóli megszólaltatásával, melyet ünnepélyes Coda követ. A nagy együttes és a „concertino” gyakori „fény-árnyék” váltása mellett a páros és páratlan lüktetés is cserélődik. Mély és magas fekvések szembeállításával, ritmikailag izgalmas és kiírt kolorálás teszi mozgalmassá a kompozíciót.

292 Homofon és polifon szerkesztésű részek a szöveg értelmi és érzelmi oldalát domborítják ki. Egy ízben dinamikai utalás is található a visszhanghatás érdekében (*pian*). Fontos szavak többszöri ismétlésével kiemelkedik néhány gondolat a folyamatból, de a helyes prozódia és a világos cezurák is elősegítik a mű első hallásra való megértését.

A bevezető ütemek páratlan ütemnem (3, ill. 6) hangsúlytalan indítása pontozott ritmusú, homofon szerkesztésű anyagot mutat be, mely a fő hangnem (C-dúr) funkcióját domborítja ki a G-dúr, F-dúr akkordok segítségével. (Tonális érzésünket nem zavarja meg a szubdomináns „Ta-dúr” felvillanása a *Portas* szó megszólalásakor.) A páros lüktetés először imitációs (*et elevamini*), majd homofon texturát hordoz (*portae*), ezután újabb polifon anyag (*et introibit*), majd szinte skandálva lejtő I–V–I fokok következnek (*Rex gloriae*). Zenei anyag szövegismétléssel, késleltetésekkel, futamokkal gazdagítva jut el az első nagy forma-tag lezárásához. Ez a „mottó”, amely a 24. Zsoldár szövegét hivatott megjeleníteni, méltó keretet biztosít a későbbi, részletezőbb királyi üdvözléshez. A köszöntés a soproni országgyűlésre érkező II. Ferdinándnak szól: a korai barokk zene ékesszólásának egyik remek példája. Fokozatosan tör fel a magasba, miközben a birodalom fejének kegyeit akarja elnyerni azzal, hogy legfőbb erényeit domborítja ki a madrigalisták ragyogó eszközeivel (*lux, salve, vivimus* szavak koloratúrái, *maxime, felix, heros* akkord tömbjeinek ismételtetései). Mindez természetesen is ebben a korban (gondoljunk a cirkalmas „ajánlások”-ra),

de II. Ferdinánd hatalma, mely az általa indított „harmincéves háború” pokoli kínját zúdította Németországra, akkor döbbenetes volt. Rauch művében egyetemes kívánságot tár ura elébe: „ó adj nekünk békét!” Talán a mű legcsodálatosabb néhány taktusa ez a halkan elrebegett békesség-óhajítás. – Itt a *redde* szó kettős kötésekkal anticipáló zokogó motívumát megismételhetetlen egyéni leleménynek érezzük, amely a Bécsből vallásuk miatt Sopronba üzött evangélikus polgárok egész életérzését vetíti ki művészi eszközökkel.

A refrén felzúdulása („tárlatok kapuk”) szélesebb távlatot ad a gondolatnak, mint az akkor a templomba személyesen belépő uralkodó aktuális jelenléte. Az új kapu –, melyet akkor, és csak erre az alkalomra vágattak a templom falába – eltörpül a mennyei magasságot ostromló hangáradat és érzelmi felindultság mellett. (Különös, de ritka lehetőséget kínál az 1648-ra, a westfáliai békekötésre átdolgozott változat: akkor már rég elhunyt az uralkodó, de végre megszületett – ha romokon is – a várva várt béke. Itt, és még a mű legvégén is egész katonai fanfár-sereg, timpani, valamint ágyúlövés bevonását írja elő Rauch örömeinek, és egész Európa örömeinek szinte mámoros kifejezésére.) A Coda először a soproniak, majd egész Magyarország szimbolikus éljenzését, jókívánságát tolmácsolja. A fel és le hömpölygő imitációs lánc *Vive, Vive* kiáltásait, ki tudja, hogy fogadta II. Ferdinánd, mindenesetre ettől kezdve a komponista művei sorra jelentek meg Bécsben, így vidéki elzárkózottságát nemzetközi elismerés ellensúlyozta.

3. Rauch András második házasságából négy fiú született: Mátyás (1632. jan. 22), az egyetlen gyermek, aki túlélte szüleit, János András (1633. jún. 25), András (1634. nov. 14) és Jakab (1636. nov. 26). A következő gyermek születésénél, tehát 1637-ben vagy 1638-ban halhatott meg felesége. Jómódú apósa, Wagner Balázs 1667-ben halt meg: még nem [293](#)tudjuk, milyen mértékben segített az Ausztriából Sopronba menekült Rauch András anyagi helyzetén.[3\(3\)](#) Rauch András mindenesetre 1639. márc. 3-án harmadszor is nősült: harmadik felesége, Mária, Ainfalt Mátyásnak, az 1629-ben elhunyt soproni városkapitánynak leánya volt. Ainfalt Mátyás vagyona három gyermeke (Mária, Orsolya, Orbán) között oszlott meg. Az 1630. jan. 8-án felvett hagyatéki leltár (Inventarium 3^r–39^r) nemcsak Rauch András miatt tanulságos. Az ingatlanok között volt egy ház a Fő téren és egy major az újteleki utcában. A ház (*auf dem Platz neben herrn Doctor Lackhners vnd des Seepacher ligent*) a későbbi (1823/24) vármegyeháza helyén állt két ház közül az egyik volt, a másik pedig Seepacher Mátyásé, amint ez az 1629. évi adójegyzékből is kiténik (Lad. XLIII et SS nr. 2/10). Az Ainfalt-házzal szomszédos másik ház (Fő tér 4. sz.) akkor Lackner Kristófé volt, aki apjától, Lackner Ádámtól örökölte: ez viszont első felesége, Schiffer Borbála, Kolb János († 1568) özvegye révén szerezte.[4\(4\)](#) Ainfalt Mátyás (Házi i. m. 50. sz.) házát 1601-ben, szintén első felesége, Kaufmann Borbála, Kaufmann Henriknek († 1589 előtt), a város akkori leggazdagabb polgárának leánya (Házi i. m. 2214. sz.: SSz. 1964, 138)[5\(5\)](#) kezével nyerte el. Az Ainfalt-házban 9 lakás volt: a városkapitány családjáén kívül többek között Pflug János ügyvédé (Házi i. m. 1018. sz.), aki a sienai egyetem magisztere és Rauch Andrásnak kezdettől fogva nagy pártfogója volt.

Ainfalt Mátyásnak a Fő téri házon és az újteleki utcai majoron kívül még 12 különböző nagyságú szőlője volt a soproni határban és két szőlője a város jobbágyfalujában, Meggyesen; két hold szántója a soproni, 4 hold szántója a bánfalvi határban (*sambt einem wißl daran*); lövéri rétje (*die Winckelwisen bey den Lebern*), ugyanitt (*in den obern Lebern*) gesztenyése az erdő mellett, rétje a Tiefenweg-dűlőben, káposztáskertje, rétje a város másik jobbágyfalujában, Harkán, irtásföldje (*Kreüt*) a soproni Neuberg-dűlőben (*so alles Verwachsen*). Az ingóságok leltára nemcsak a lakás berendezéséről, hanem lakóinak életformájáról is tanúskodik. A nem fűthető helyiség (*Stuben*) volt a hálószoba: itt állt a függönyös mennyezetes ágy (*himelbett*), továbbá a kis ágyláda (*SPanbethl*) egy-egy gyermek számára. Ainfalt Mátyás első házasságából csak egyetlen leány (Éva) származott, aki 1606-ban, hamarosan

édesanyja után, meghalt. Második feleségével, Kern Reginával, néhai Kern Osvát harmincados leányával kötött házasságából (1616. 294szept. 16) származott a fent nevezett két leány és egy fiú,⁶⁶ de még egy fiúnak (András) kellett lennie: ennek 3 ezüstkancalát és négy, szövetből készült cipellőjét (*Sockh*) említi a leltár. A két tételt utólag áthúzták, bizonyára azért, mivel András a leltár készítésekor már nem élt. Az övé lehetett a kis ágyláda a hálószobában. Volt itt még négy nagy párna, három lepedő, takaró, két kispárna vörös selyemmel kivarrva, szalmazsák (*Vnderbeth*), két állatiször lepedő (*härbene Leylach*), továbbá két asztal, két támláspad, három támlásszék, köröskörül a szobában pedig faliszőnyeg (*die SPälier in der STuben herumb*).

A kamrában (*Kamber*) aludtak a gyermekek: ezért találtak az összeírók itt zöld ágyvázat, benne három dunyhát, nagypárnát két huzattal, másik ágyvázat függönnyel, ebben két szalmazsákot. A leltár a többi helyiséget nem nevezi meg, de a csoportosan felsorolt ingóságokból megállapítható, melyikről van szó. Így a konyhában volt 47 óntányér, 26 nagy és kis óntál, 4 ónlap, 4 tormatálacska, egy egészen nagy ónlap, 4 török tál, 3 óngyertyatartó, 3-3 darab kétpintes, egypintes, 5 darab félpintes, 3 darab messzelyes, 5 darab hárommesszelyes kancsó, félmesszelyes és egymesszelyes hitelesített kancsó, továbbá 10 kis óntányér, gyermekágy (*mosirtes Kindel beth*) és egy göngyöleg (*bindt*) messzelyes flaska (*ohne schrusten*). A konyhában külön csoportot képeznek a sárgaréztárgyak: 4 nagy és 5 kisebb mosdótál (*Bekh*), 1 öntözőkanna, mozsár a törővel, kis mozsár, 2 gyertyatartó és tűzifecskendő, de volt itt még 2 üst (*Küpferting*) vörösrézből, 4 tucat fatányér, továbbá fűszeres szekrényke. A leltár nem közli, milyen fűszereket találtak.

A többi ingóság bizonyára a hálószobából és legalább egy nappali szobából származott. Külön csoportot állítottak össze a fegyverzetből (*Rüstung*): 4 muskéta, 4 tűzszerzsám (*Röhr mit feür schlossen*), 2 pisztoly nyeregkápa- pisztolytáskával együtt, 1 zsebpisztoly (*Puffer*), 3 kardkötő (*Pandtegen*), nyakkendő kék tafotából, 1-1 lovas-, ill. gyalogos vért, bárd (*Rundätschen*), egy pár új kordováncsizma. A leltár – egy kivételével – a könyvek nagyságát is megadja: mind német nyelvű, még az „Institutiones Juris” című jogkönyv (*in folio*) is; volt itt még a Wittenbergában is, Sziléziában is működött Johannes Heune (Hühne), humanista nevén Gigas (1525–1581) posztillája (*in folio*), az 1550-es években működött David Kiber „Apocalipsis”-a, amely Josephus Flavius „Bellum Judaicum” című művének Hegesippus-féle átdolgozásából készült fordítás volt; Vergilius római költőnek valamelyik XVI. századi német fordítása (*in folio*), egy számomra ismeretlen, *Boridorus* nevű költőnek ugyancsak német nyelvű műve, a „Bienenkorb” (*Binnen Korb*) című könyv (*in octaf*). A nem éppen új könyvek talán még Ainfalt Mátyás első apósának, Kaufmann Henriknek a családjától származtak, hiszen a könyvek listájából következtethetően Ainfalt Mátyás nem volt latin műveltségű.

A többi ingóság kerek skatulyában (*gstatel*) volt (1 nagy és 4 kisebb csésze a gyermekek számára), továbbá öt nagy vasalt ládában (*Truhen*), amelyeket az összeírók A, B, C, D, E betűkkel különböztettek meg egymástól. Az A-jelű ládában volt: női gallér szarvasbőrből, gyermeki keményített ²⁹⁵(*Mäselues*) ujjas és nadrág (*baar hosen*), szörmés bélelt hálósák huzatja, rekesz (*Keller*) 6 ónflaskával, mintegy 3/4 font gesztenye, 2 öreg nagylakat, a kis András már említett dolgai; állatiször-aszalterítő (*mit einem Knitt*), 4 állatiször-lepedő, 3 használt kéztörölő. A B-jelű láda tartalma: 1 pár sárga női keztyű arany színű fonalból horgolt, 1 pár fekete női keztyű, 1 lószőr főkötő gyöngyökkel kivarrva, dobozban 5 pár ezüstkapocs, vasalatlan ládikó, továbbá Ainfalt Mátyás házat katonai beszállásolás alól mentesítő oklevél (*Salva quaraj überß hauß*).⁷⁷ A C-jelű ládában először találtak ládikát a következő ezüsthalmival: kívül-belül aranyozott magas kancsó Ainfalt Mátyás nemesi címerével (43 lat súlyú), kívül-belül aranyozott, nyolcszögletű kancsó Ainfalt Mátyás nemesi címerével (41 lat), kívül-belül aranyozott, nyolcszögletű

flaskó Ainfalt Mátyás nemesi címerével (2 márka 15 lat), 2 aranyozott sőtartó (19 lat), kívül-belül aranyozott serleg tálacskával (10 lat 2 quent), kívül-belül aranyozott, korcolt serleg (10 lat 3 quent), aranyozott, fedeles kehely (10 lat 2 quent), belül aranyozott serleg (*Magelel*) 10 lat 2 quent súlyú, késtartó egy pár késsel (15 lat 2 quent), 12 kanál, esztergályozott nyelűek (2 márka). Az ezüstműs ládikán kívül a C-jelű ládában ruhák voltak: virágos mintájú atlaszból készült szoknya (*Scheibl*), Feldboi (*Veldbä*) szövettel szegélyezve, damaszt szoknya bársonnyal szegélyezve, testszínű atlaszkabát 5 aranyzsinórral, színjátzó (*schielier*) duplatafotából készült kabát 7 aranyzsinórral, bársony ujjas atlaszalappal, tengerzöldszínű atlaszkabát selyemszegéllyel, tengerzöldszínű duplatafotából készült kötény aranycsipkével, testszínű duplatafotából készült kötény aranycsipkével, színjátzó duplatafotából készült kötény aranycsipkével, piros damaszt kabát 5 selyemzsinórral, piros damasztfüző, zöld atlaszfűző aranyszegéllyel, egy pár testszínű atlaszból készült főkötő a szalagokkal, egy pár duplatafotából készült főkötő a szalagokkal, mintegy 3 rőf fekete damaszt egy iszákban, mintegy 5 rőf ibolyaszínű szövet, felfejtett ibolyaszínű bársony kazak, kötény, 2 férfi gallér. A D-jelű ládában is volt néhány könyv, ezeknek a címét azonban a leltár nem közli. Volt itt 2 lepedő csipkével körülszegélyezve, 9 ingváll (*Brusthemet*), 13 alsóing, fürdőköpeny, 10 hosszú ing, 5 kötény, 4 kéztörő, 5 fejtörő, 4 gallér, 2 festett zsebkendő, selyemmel kivarrt ún. török zsebkendő, új zsebkendő többféle selyemmel kivarrva, 2 zsebkendő piros és zöld selyemmel kivarrva, fehér zsebkendő aranycsipkével, zsebkendő vörös selyemmel kivarrva, fehér zsebkendő apró csipkével, arcfátyol (*Maulschlajr*), egyszerű zsebkendő, 2 kis gallér, fodros ing (*Krösen Pfaidt*), fátolyfőkötő, 4 kötött és 2 ún. „pulyka”-főkötő, 4 rátét fehér csipkéből, 3 pár régi hajtőka, felhajtás, lepedő, piros szoknya 6 aranyzsinórral, fekete posztó kabát. Az E-jelű ládában volt: 3 állatizőr-lepedőből 2 durva vászon, 9 pár finom lepedő, fehéren megmunkálva, 3 pár lepedő rojtokkal, 1 egyszerű lepedő, 5 durva vászomból készült asztalterítő, 2 Schloßbeck-i (Felső-Ausztria) asztalterítő, 5 zsebkendő, 2 ing, fürdőköpeny, kéztörő, 2 varrott fejtörő, piros fonállal kivarrt kisvánkoshuzat, fehérrel kivarrt lepedő, 1 gombolyag kabátzsinór (12 1/2 lat súlyú), durva szövetből készült nadrág, hozzávaló harisnya, állító asztalka, öreg kazak és ujjas durva vászomból, 6 lepedő, 3 hálónadrág, 5 zsebkendő, fejtörő, 2 pár harisnya, egy pár zokni, levarrt hálófőkötő, 4 ing, 2 asztalterítő, kéztörő.

296A leltár külön csoportban sorolja fel az értéktárgyakat (*Paarschafft*): 108 dukátérme, 10 dukát súlyú arany, 3 dupla dukát érme (súlyuk 9 dukát), 2 aranyozott dénár, 30 birodalmi tallér, dupla spanyol korona, II. Ferdinánd emlékdénárja (*Schau Pfennig*), 12 aranylánc (62 1/2 szemer súlyú), láncocská dénárral (8 1/2 szemernyi), egy pár karkötő két-két tagból (16 szemernyi), 5 egyszerű gyűrű a drágakövekkel együtt 6 1/4 szemernyi, Ainfalt Mátyás második apósának, Kern Osvátnak a pecsétgyűrűje (3 szemer súlyú), 1-1 gyűrű smaragddal, rubinnal, hegyes gyémánttal, négy rubinnal és gyémánttal, 1-1 gyűrűcske smaragddal, fehérarannyal (*waißl*), régi magyar emlékdénárok (10 lat 1 quent), 4 ezüstöv (összesen 53 lat 1 quent), érmelegítő ezüzláncocskával, egy pár kés, tokja ezüstveretű, láncocskával, továbbá ezüstpálca (*Zain*), 10 lat 2 quent súlyú.⁸⁽⁸⁾

Ez a szándékosan a legapróbb részletekig jellemzett gazdagság azonban nagy adósságokkal volt megterhelve. Ezek közül kiemelkedik 1625. nov. 12-én 2 1/2%-os kamatra felvett 3000 rénes tallér, amelynek kamatja 1630. máj. 12-ig 600 tallért tett ki. Ez részben az a váltásdíj volt, amellyel az ellenséges fogságba esett Ainfalt Mátyás királyi familiáris, aki 1619-től Sopron városkapitánya, fogságából szabadult. Még nem tudjuk, milyen alkalommal esett Ainfalt Mátyás „ellenséges” fogságba: a váltásdíjat sógora, Artner (I.) Farkas († 1633) bocsátotta rendelkezésére. Ezenkívül még 17 felsorolt személynek összesen 300 birodalmi tallérral, 5 rénes forinttal, valamint 1049 font 3 solidus 26 dénárral tartozott, nem számítva a házában lakó Grappler Joachim ötvössel (Házi i. m. 5720. sz.) szemben fennálló tartozását. Megtudjuk még, hogy Ainfalt Mátyás halála után gyermekeit, így Rauch András leendő harmadik feleségét

(1639) is, a házban lakó, már említett Pflug János ügyvéd, Rauch András pártfogója vette gondozásba és a leltározás napjáig 6 font 3 solidus 15 dénárt költött rájuk. Nyilván ő lett a gyámjuk: Ainfalt Mátyás második felesége tehát ekkor már nem élt, unokatestvére, Ainfalt (II.) Osvát, aki 1642-ig, önként vállalt jobbagysorban, Bánfalván élt, gyámként nem jöhetett számításba.

4. Rauch András harmadik házasságából három fiú és egy leány született: Jakab András (1640. júl. 26), Mária (1641. júl. 7), Erhard (1643. márc. 4), Ferdinánd (1645. márc. 8). Két nappal az utolsó gyermek születése előtt a harmadik felesége végrendelkezett: 1646. jan. 8-án már nem élt. A végrendelet idején gyermekei közül csak Erhard volt életben, hamarosan az utolsó gyermek is meghalt. A végrendelet nemcsak Rauch Andrással való összefüggése miatt tanulságos: igazi barokk szerkesztésű szöveg, tele hosszú-hosszú formulákkal, terjengős mondatokkal, nem feledkezve meg a végrendelező szíve alatt hordott gyermekéről (*meiner Vnterm herzen tragender Leibesfrucht*), a szülés előtti egészségi állapotáról (*gesundtes leibs*) sem:

297 Im nahmen der Allerheiligist – vnd Hochgelobten Dreÿfaltigkeit, Gottes des Vatters, Gottes des Sohns vnd Gottes des H(eiligen) Geistes Ámen

Habe Ich, Maria, des Edl vnd Vesten Herm Andree Rauchen, Burgers alhie, eheliche hausfraw, gebohrne Einfaltin, zu gemüth vnd Herzen geführt die sterblichkeit aller Menschen: in dem wir auß schuld vnd vbertretung vnserer Ersten Eltern dem Zeitlichen Todt vnterworffen, daß also in disem leben nichts gewissers alß derselbe, nichts Vngewissers aber denn die stundt seiner schneflen Zukhunfft. Damit nun Ich durch solch aufgesetzte stundt, zumahlen Vmb beurstedender genesung meiner Vnterm herzen tragender Leibesfrucht, nicht vnuersehens vnd ohne Zeitliche vorbereitung vbereilet, sondern mein weniges Vermögen, so mir Gott aus gnaden bescheret, zwischen meinen lieben obgedachten herrn vnd hinterlaßenen Khindt oder Khindten, meiner gegen iedem theil tragender affection nach austheillen möge; So habe Ich, noch /Gott lob/ gesundtes leibs, viel weniger Verruktes Verstandts, wizs vnd Vernunfft, deßen ganz wol befugt, ohne iemandes maßgeben vnd anordnung, allein auß freÿen eigenen willen, diß mein Testament vnd Lezten willen schriftlich aufgericht, gemacht vnd geordnet: Thue auch daz hiemit in gegenwarth der zu end benenten herren, die Ich denn sonders fleiss hierzu erbitten, in aller Cräfftig- vnd bestendigisten form, wie solches nach außweisung Geistlicher vnd weltlicher Rechten, sonderlich aber vermög diser Königlichen Freÿstatt Oedenburg üblichen gebrauch, gewonheiten vnd herkommen nach immer beschehen soll, kan oder mag, wie hernach vnterschiedlich zuuernehmen.

Erstlichen, befehle Ich mein arme Seele Gott, meinem himmlischen Vatter in seine heiligen gnadenhände, der wolle sÿ vmb daz thewre verdienst Jesu Christi willen in die ewige freud an- vnd aufnehmen: Meinen todten leichnamb aber befehle ich vnser aller Mutter, der lieben Erden, daruon er genohmen, ehrlich- vnd Christlicher ordnung nach zubestettigen.

Anderten, meine Zeitliche güter betreffent, verschaffe Ich daruon zum alhieigen Lasareth vnd Spital, an iedes orth Fünff gulden Kayserliche.

Dritten, mehrgedacht meinem Lieben Herrn vnd Ehewürth vermach vnd verschaffe Ich sein mir vermachtes heuratgut nach ausweisung damahlen aufgerichtetes ordentlichen heuratbrieffs freÿ, ledig vnd eigenthumblich wider zuruk, also daß derselbe hiemit gänzlich cassirt vnd aufgehoben seÿn solle.

Vierten, meinem Lieben Stieffsöhnl, Matthiasl, vermach Ich an vnserm in stehundter ehe miteinander erkaufften 15 liber weingarten in Altenberg, neben Herrn Johann Steiners ligunt, meinen gebührenden halben theil freÿ vnd ledig, wiewoll meinem Herrn an seinem genuß doran nichts vberall benohmen. Da aber derselbe ehe vnd Zuor er Vogtbahr wurdte, die schuldt der Natur bezahlen solte, solle solcher theil

niemanden anderm als meinem Herrn vnd seinem Herrn Vatter gleichergestaldt eigenthumblich verbleiben.

Weiter vnd fürs Fünffte, Demnach der gütige Gott mir nicht allein von meinen nunmehr ehelich erzeugten Khindtern ein Söhn, namens Erhardl beym leben auß gnaden erhalten, sondern auch ehestes /: nechst Gottes Vätterlichen willen :/. Ich noch ein anders /: wie oben angeteudt :/ zugewarten: Alß wil vnd ordne Ich, es seye eines oder mehr meiner Leibs Erben nach meinem seeligen hintrit verhandten, daß Ihm oder Ihnen von meiner Vahrundten haab vnd parschafft Fünffhundert Gulden Vngrische in paarem geldt auf hienach bestimbte Zeit hinauß beZahlt vnd entrichtet werde.

Sechsten, verschaffe Ich iezterwehnt- meinen Leiblichen Khindt oder Khindtern ein silberbecherl, innen ganz vndt aussen auf die Zier verguldt, so 10 lot.; im gleichen die durchbrochene silbergürtl sambt der schaidt 31 lot; daz gulden gelegte halßketl, daran ein Pfening vnd pert, so Zusamb 8 1/2 lot wegen, vnd noch darZu /: nach dem deren eines oder mehr im leben :/ iedwedern ein Virl Centen Zingschür.

298 Ferner vnd Zum Sibenden, Souiel meine Grundstuckh anbelangt, sollen erstlich mein von meinen Lieben Eltern seeligen ererbtes haußtheil, alß der dritte theil des Einfaltischen haußes in der Statt am Plaz sambt allen angehörigen gründten: Item mein 9 liber in Steinern; dritten 6 liber in Hundtsbergen.; 10 liber in Erdburgern vnd 9 liber in Harmblern, allerseits neben vnd Zwischen meiner beeden geschwistrigt daselbst habenden gründten ligunt, obangeregt- meinem leiblichen Khindt oder Khindtern frey vnd eigenthumblich anfahren vnd verbleiben: dergestaldt denoch, daß alle dise grundstuckh auch vorbesagte andere Legat mein vielgeliebter Herr vnd Ehewürth biß Zu dessen oder deren Vogtbahren Jahren beulich vnd vnuorthuelich, ohne einZige raittung behalte, nuze, genieße vnd gebrauchte: hergegen aber den oder dieselbe ohne alt des Ihrigen entgeldt vnd kosten Zuforderist Zur Gottesfurcht, Christenlichen andern Tugenten vnd schulen halte, auch sonsten mit gebührender Vnterhaltung, Kleider vnd aller nothdurfft neben anhang künfftiglicher außstewrung versehe vnd versorge. Da aber Gottes vnerforschlichem willen nach oftbenente mein Khindt oder Khindter, ehe sie ihr vogtbahres alter erreichen, wurden mit tod abgehen: Solten alßdann auf solch begebendem falit alsobald von derselben Zeit an Von oberühr- gesambten Mütterlichen Legat meinen beenden Lieben Geschwistrigt, aß. Herrn Vrbane Einfalten vnd Frau Vrsula, itzo Herrn Michael Dueters Hausfrawen oder meinen sonst nechsten Erben vnd Gefreundten vorbesagte dreÿ weingärten, nemblich der Erdtburger, Hundtsberg vnd Härmbler, dann auch Zwaÿhundert Gulden Kayserliche, ieden Per 60 Kreuzer gerechnet, Zu der gänzlichen hindanfertigung vnd ohne einzigen weiteren ZusPruch anfahren vnd Zustehen: daß vbrige aber alles, nichts donion, weder in ligunt- nach Vahrundten, außgenohmen, meinem Herrn, Andreae Rauchen völlig vnd ganz eigenthumblich allein verbleiben.

Was nu Ferner, vber hieoben Specificirte Geschafft, sowol in lig- alß Vahrundten, Zubringen, alß gesambten geldt oder geltswerth, wein, klaiden, lein- vnd bethgewandt, noch übrig vnd verhandten, in summa alt mein anders vermögen, wie es immer nahmen haben vnd genant werden mag, alles begriffen, alß Zuuorderist mein 12 liber im Goldtberg, daz gereuth in Neubergen etc., daz alles vnd iedes Schenk, schaff vnd vermach Ich öffttersgedachten meinen frv(mben) lieben Herrn Andreae Rauchen vmb delien mir in all weg erwisenen Conlichen lieb vnd trew, vnd daß Er mein Ihme Zugebrachtes gütl erhalten, fleissig, beuor ab daz Hauß in viel weg gebawet vnd gebessert, auch noch ferner meinem gänzlichen Vertrawen nach mit nicht geringern nuzen vnd Vnsern Khindt oder Khindtern Zum besten demselben vorstehen werde: maßen Ich Ihn denn hiemit Zu einen rechten wahren UniversalErben vnd Executor diß meines Letzten willens benennen vnd einsetzen, beynebens denn auch, weilen iedwederm sein Legat Von mir selbstent außtrücklich benent vnd Specificiret, allen Gerichtlichen Vnterfang vnd eingriff, Spörr vnd Inventur praecauiren vnd beÿseiten setzen thu; der nochmahlichen Zuuersicht, Er werde nach meinem Todt diesem allen, was Ich Ihme hierin aufgetragen, vnueründert vnd vnwaigerlich seinem besten Vermögen nach nachkommen,

beurab vnser Liebes Khindt oder Khindter, wie bißhero, Ihme sorgfelig lassen angelegen vnd befohlen seäen: wie Er denn auch all vnserere glaubwürdige schulden allein tragen vnd beZahlen solle.

Schließlichen, verschaff Ich meinen hierZu erbetteten Herren Testamentarien Jedem Ainen Ducaten im goldt. Wil also diß mein Testament vnd Lezten willen hiemit beschlossen vnd Einen Edl, Wolweisen StattRath alhie alß Obriste Executores höchstes fleißs vnd vmb Gottes willen gebetten haben, darob Zu seÿen, damit dazselbe in allen puncten vnd Articuln volZogen vnd gehalten werde, auch ohne menigliches einred, irrung, disPutat vnd widersPrechen Cräfttig verbleiben möge.

299Deßen Zu wahren Vrkhundt vnd gewißer bekräftigung habe Ich gebührendes fleißs erbitten die Edl, Vesst, Hoch- vnd Wolgelert, auch fürsichtig vnd Wolweise herren, herrn Johann Andre Preining Statrichter, herm Georg Graden des Innern Raths vnd herrn Georg Lorenz Parzmeÿren Jur(is) Utr(iusque) Licent(iatus) Vnd Ein Löblicher Gemein alhie Vormundt etc., daß Sie diß mein Testament Von aussen mit ihren Priuilegirten Petschafften verfürtigt, an gebührende orth bringen vnd im fahl der noth darumben sagen vnd bekhommen wollen, was recht ist. Actum Oedenburg, den Sechsten tag Mortÿ dises Aintausent Sechshundert fünff vnd VierZigisten Jahrs.

Kívül: Hierin ligt verschlossen weiland Frauen Maria, des Edl vnd Vesten Herrn Andreae Rauchen, Mitburgers alhie liebstgewesten Haußfrauen seeligen Testament vnd Lezter Wil vnd Mainung.

Kancelláriai feljegyzés: R(egistratum) 1645. Producirt vend eröffnet beÿ ainem E/hrsamen/ Rath etc. den 8. Januarÿ Anno 1646.

Jelzete: Lad. R fasc. II nr. 58.

A végrendelet értelmében Rauch András az általános örökös (*Universal-Erbe*), aki nászajándékán kívül megkapja a Fő téri Ainfalt-ház 1/3-át, a soproni határban 9 font Steiner-, egyharmadában 6 font Hundsberg-, 10 font Erdburger-, 9 font Harmler-szőlőt, a meggyesi határban 12 font Goldberg-szőlőt, továbbá egy irtványt (*gereuth*) a soproni Neuberg-dűlőben. A Fő téri házhoz, mint minden más házhoz az 1379. évi házösszeírás szerint még 3 hold szántó és káposztáskert tartozott (*sambt allen angehörigen gründten*). Rauch András házassági szerződését nem ismerjük, így nem tudjuk, felesége a házasságkötéskor milyen javakat kötött le neki. Rauch András második házasságából származó Mátyás (*meinem Lieben Steiffsöhnl*) kapja a házaspár által vásárolt meggyesi 15 font nagyságú Altenberg-szőlő felét (másik fele Rauch Andrásé), saját gyermekei, Erhard és a születendő Ferdinánd 500 magyar forintot, aranyozott, 10 lat súlyú ezüstpoharat, 8 1/2 lat súlyú nyakláncát (*halskettl, daran ein Pfening vnd perl*), 31 lat súlyú áttört ezüstövét (*sambt der schaidt*) és mindegyikük ónedényeket (*ein Virl Centen*). Az asszony testvéreinek, Ainfalt Orbánnak és Máriának (Dutter Mihályné) jut az említett Hundsberg-, Erdburger és Harmler-szőlők kétharmada, továbbá 200 császári forint (60 krajcárjával számolva). Végül a végrendeleti tanúk mindegyike, nevezetesen Preining János András városbíró, aki Rauch András több gyermekének volt a keresztapja,⁹⁽⁹⁾ Grad György belső tanácsos¹⁰⁽¹⁰⁾ és Parzmeyr György Lőrinc *Juris Utriusque Licenciatus*¹¹⁽¹¹⁾ egy-egy aranydukátot örökölnek. Külön említendő, hogy a középkori eredetű, még a johanniták alapította ispotály (*Spital*) mellett ekkor már volt betegápoló *Lasareth* is: mindegyik intézmény 5-5 császári forintot kapott. (Az ispotály, amióta a johannitáktól a város vette át, csak amolyan öregek otthona volt).

5. Rauch András negyedszer is megnősült: negyedik felesége Éva Rozina, a Bruckban (Alsó-Ausztria) lakó Caspar David Franck vaskereskedő leánya volt, akivel 1650. február 7-én kötött házasságot. A negyedik házasságból két gyermek született: még a házasságkötés évében András (1650. 300dec. 14), akinek

születését megelőzően – szokás szerint – azaz dec. 2-án a negyedik feleség első végrendeletét tette (Lad. R. fasc. II nr. 99). 1653-ban, nem tudni, mi okból, az asszony kétszer is végrendeletet: jan. 15-én és augusztus 11-én (Lad. R. fasc. III.nr. 104, 110). Amikor a negyedik házasság második gyermeke, Ilona megszületett (1655. okt. 2), a harmadik végrendelet még érvényben volt: 1656. márc. 29-én bontották fel, Éva Rozina asszony ekkor tehát már nem élt. A harmadik végrendelet:

Im nahmen der Heiligen, Hochgelobten Dreyfältigkeit, Gottes des Vatters, Gottes des Sohns, vnd Gottes des Geistes, Amen.

Habe Ich, Eua Rosina, des Edlen vnd Vesten Herrn Andre Rauchen, burgers alhie in Oedenburg, Eheliche Hausfrau, mein herz vnd gemüth wol erinert, auch wol bedacht daz elend- vnd Zergengliche leben in diser welt, in dem einem ieden Menschen vmb der Sünde willen einmahl Zusterben Von Gott vnd der Natur aufgeladen, vnd also nichts gewissers denn der Todt, nichts vngewissers aber alß Zeit vnd stundt seiner Zuekunfft: Insonderheit aber erwogen vnd betracht, daz Ich Zumahlen schwacher vnd blöder natur vnd in sorgen stehe, es möchte der liebe Gott irgents blözlich über mich gebietten vnd mit mir auß, disem eyteln leben eylen: Damit nun nach meinem tödtlichen abgang Zwischen meinem lieben Herrn vnd Ehewürth vnd meinem Kindt oder /: wofern mich Gott ferner mit Leibesfrucht segnen solt :/ meinen Kindem wegen meines Zeitlichen Verlaßes allerhand sonsten leichtlich entstehente irrungen, Zankh vnd widerwillen Verhüettet, viel mehr aber desthalben durch mich selbstn vnter Innen gute richtigkeit fürgesehen vnd gemacht werde; Hab ich diß mein Testament vnd Endlichen Lezten Willen, /: Gott lob :/ noch beÿ gueter Vemunfft vnd verstandt, Vngezwungen vnd Vngetrungen, auch Zu der Zeit, da Ich es ohne menigliches einred- vnd widersprechen wol thun können, fürgenohmen vnd in beÿseÿn der Edlen, Vest-, auch Ehrnuest-, Hoch- vnd Wolgelerten vnd Wolweisen Herrn Georg Lorenz Parzmeÿers, Herrn Georg Pochen vnd Johann Leonhard Lochners, aller des Innern Raths alhie etc., die Ich dann sonders fleißs dorzue erbetten, wie es am Crefftigsten vnd bestendigsten diser Königl ichen Freÿstatt Oedenburg Alten, Löblichen gebrauch vnd Gewonheit nach seÿn soll vnd mag, gemacht, gethan vnd geordnet, wie hemach Zuuernehmen:

Erstlich vnd vor allen dingen Beuehle Ich meine arme Seele, die durch daz theure, blutige Verdienst seines lieben Sohns, meines Herrn Jesu Christi erlöst vnd erworben, Gott, meinem Himlischen Vatter in seine heilige gnadenhend; meinen todten Leichnamb aber vnser aller Mutter, der Khüelen erden, dahin er Christlicher ordnung nach Versezt vnd bestettiget werden solle.

Fürs ander, souil mein Zeitliches Vermögen anbelangt, Schaffe Ich dauon Zuem alhiesigen Lazoret Fünff Gulden Kaÿs(erlich).

Zum dritten, Vermache Ich meinem lieben Herrn vnd Ehewürth sein mir gethanes Heuratguet hiemit wider Zuruckh, vnd wil, daz vnser Heuratsbrief destholben allerdings aufgehöbt vnd cassirt seÿen solle.

Viertens, legir, ordne vnd vermache Ich meinem lieben Söhn, nahmens Andre, oder /: wofern mir Gott der Herr fürders mehr Kinder bescheren würd :/ meinen Kindern sambentlich Zu einem freÿ-, ledigen Mutterguet Aintausent Reichstaller, ieden derselben per NeunZig Kreuzer Gerechnet, Item hernach folgende stukh, alß: ein sechsekhigte silberne flaschen, beÿ einer Österreihischen Ächtring, auf die Zier Vergult, ein silbemes Kändtel, dergleichen Verguldt, Zweÿ perlene weisse Pärtl; ein guldenes ringel mit einem gsPizten demant, eines mit Zweÿ demanten vnd einem ruebindl, vnd eines mit einem Weißl; ein gürtl mit Vergulden Rösln, ein Kettengürtl mit Vergulden uentermarchen, vnd ein Von geZognen silber; Mehr Zweÿ aufgerichte Better, dorzue beÿ ieglichen Vier pölster, 301AchtZehen por Leilacher, ain duzet Tischtücher, ein duzet handtücher vnd dreÿ duzet Tischsaluet: Dises aber also vnd dergestalt, daz dises Mutterguet

mehrbesagter mein Herr Ehewürth biß Zu dessen oder /: wie oben gemeldt :/ deren erreichten Vogtbarkeit in händen behalten vnd ohne Interesse geniessen; hingegen aber den oder dieselbe Zu aller GottesFurcht erziehen vnd mit aller gebührlichen notthurfft, ohne entgelt solchs Mütterlichen, Versehen solle. Wofern aber mehrerwertes mein Söhl oder Kinder Gottes vnerforschlichen willen nach ehe Er oder Sie die Vogtbahre Jahr erreichen würden, mit todt solten abgehen, auf solchen fahl wil, Sez vnd Ordne Ich, daz solch obspecificirtes Mutterguet meinem lieben Herrn Vndt Ehewürth anvnd heimbfahren, dauon Er aber meinen lieben Vier Schwestern, alß Frauen Susanna Heissingerin vnd Frauen Polixena Fejrabendin iedweder Funffzig Gulden Kay(s(erlich), dann Frauen Regina Schorlapäurin vnd Jungfrauen Johanna, iedweder Ainhundert Gulden ermelter wehrung, wie auch disen beeder,ieder ein por Leilach Zu ihrer allerseits gänzlichen hindanfertigung bezahlen, über dis auch besagter Frauen Heissingerin eltestem Söhl, Hannsen Julius Vorberührtß gesPizteß demantringl Zustellen solle. Dafern aber eine oder die andere /: wider all mein Verhoffen :/mit solchem legat nicht Zufriden seÿen vnd disen meinen Lezten Willen disputiren oder anfechten würde, deroselben Geschäft solle alßdann halb offtbesagtem meinem Herrn Ehewürth, halb aber Einem Löbl(ichen) Magistrat etc. Zuvertheilen Verfahren seyen, Ihr aber dauon nicht mehr gebühren denn was sonst in disen fählen benent wird, nemblichen fünff gulden SechZig pfening.

Was aber ferner vnd fürs Fünffte über die Vor- vnd nachgesetzte legata meines aigenthumblichen Vermögens Vorhandten seÿen wird, es seÿe etwa ligunts oder Vahrunts, iezig- oder künfftiges, gelt oder geltswerth, summa wie es immer nahmen haben vnd für mein Gutt erkennt werden mag, nirgent noch nichts douon außgenohmen; daz alles vnd iedes Schenk, Schaff vnd Vermache Ich mehrwiderholtem meinem Lieben Herrn Vnd Ehewürth Andre Rauchen etc. Vmb der mir iederzeit Von Ihme erwisener Conlichen ehr, lieb vnd treu willen freä, ledig vnd aigenthumblich; also vnd dergestaldt, daz Er sich dessen alsobald nach meinem Zeitlichen ableiben ohne Gerichtlichen Eingriff, Spör vnd Inventur, auch sonst ohne menigliches hindernueß anZunehmen vnd damit alß mit andern seinen aigenen Güttern Zuthun vnd Zulassen befugt seyn solle: Inmassen Ich Ihme dann hiemit Zu meinen rechten vnd wahren UniversalErben vnd Executor dises meines Testaments eingesetzt vnd benennet haben wil, doch solle Er gleichwol die Vorhandtene vnd beweißliche schulden allein bezahlen.

Schließlichen, Verschaff Ich Jedem Herrn Testamentari für seine bemühung Ainen Ducaten.

Wil also diß mein Testament vnd Lezten Willen hiemit beschlossen, mich der gnade Gottes nachmahß treulich befohlen vnd Einen Edlen, Hochweisen StattRath etc. alü Oberste Executores höchstes fleißs vnd vmb Gottes willen gebetten haben, die geruhen ob disem meinem Testament Vestiglich handtzuhaben vnd nicht einZigen Menschen dorwider daz geringste Zufechten noch Zu discutiren Zugestatten, sondern dazselbe in allen seinen puncten, Clausuln vnd Articuln Zubestettigen vnd Zubekrefftigen.

Dessen Zu wahren Vrkhundt hab Ich eingangs ernente meine Herrn Testamentarien nachmahß gebürlichen sondern Vleißs gebetten vnd erbetten, daz Sie dili mein Testament mit Ihren priuilegirt- und gewöhnlichen Petschaften Von aussen Verfertiget, auch an gebürliche orth bringen vnd im fahl der noth dorumb sagen vnd bekennen wollen, wie recht ist. Beschehen Oedenburg den Ailfften Augusti dises Aintausent SechsHundert DreÿundFunffZigisten Jahrs etc.

Eua Rosina Rauchin
geborne Franckhin

302*Kivül*: Hierinen ist verschlossen mein Eva Rosina Rauchin, gebohrner Frankhin Testament vnd Endlicher Letzter Will vnd Mainung.

Kancelláriai feljegyzés: Producirt vnd abgelesen bey einem E(hrsamen) R(ath) diser Königl(ichen) Freystadt Ödenburg den 29. Martii Anno 1656.

A negyedik feleség három végrendelete között több fogalmazásbeli, kevesebb tartalmi eltérés van. Például az első végrendeletben a végrendelkező hűgának, Johannának hagyja menyasszonyi ruháját (*BrautKleid*), a többi végrendeletben erről már nincsen szó. Úgy látszik, hogy a második végrendelet csak ideiglenes jelleggel készült, több törlés, lapszéli betoldás is van benne, a kis Andrásnak juttatott értéktárgyak leírása részletesebb, mint a harmadik végrendeletben, de ezt is áthúzták. Ezért elsősorban a harmadik végrendeletet vettük figyelembe.

Ugyanúgy mint a harmadik feleség végrendeletében, itt is a hagyományozás során első helyen szerepel a *Lazoret* 5 császári forinttal, de nem szerepel az ispotály. Rauch András visszakapja nászajándékát, nincsen szó arról, hogy ő lenne az általános örökös, bár gyermekei kiskorúságában vagyonuk gondozója. A kis András 1000 birodalmi tallért kap (90 krajcárjával számítva), továbbá hatszögletű, aranyozott ezüstflaskát, közel 8 osztrák *Ächtring* ürtartalmú, aranyozott kancsót, 2 gyöngyökkel kirakott paszományt, 3 aranygyűrűt (az egyik hegyes gyémánttal, a másik két gyémánttal és rubinttal, a harmadik *mit einem Waißl*), övet aranyozott rózsákkal, 2 láncos övet (az egyik aranyozott, a másik ezüsből), két felszerelt ágyat, ezekhez 4 vánkost, 18 pár lepedőt, 12 asztalterítőt, 12 kéztörölt és 3 tucat szalvétát (*Tischsaluet*). A második végrendeletben négy nővére mindegyikének 100-100 császári forintot szánt, a harmadikban Zsuzsánna (Heissingerné) és Polixéna (Freyerabendné) 50-50 császári forintot, Regina (Schorlpäurné) és a hajadon Johanna 100-100 császári forintot kap, valamint egy-egy pár lepedőt. A végrendeleti tanúk, három belső tanácsos, azaz a már ismert Parzmeyer György Lőrinc, Pach György¹²⁽¹²⁾ és Lochner János Lénárd¹³⁽¹³⁾ 1-1 dukátot kap.

6. Alig három héttel a negyedik feleség végrendeletének felbontása után, 1656. május 22-én Rauch András is végrendelkezett, sőt a következő napon, május 23-án meg is halt. A végrendelet szövegét Pauß József tette közzé (vö. még tőle: Andreas Rauch. Ein evangelischer Musiker – 1592 bis 1656. Wien, 1992, 128 lap.)¹⁴⁽¹⁴⁾ Ezért Rauch András vagyoni állapotának jellemzéséül itt csak a végrendelet magyar értelmezését adjuk meg:

Az ingóságokat (*Vahrnus*) először a városi házban vették számba. Itt volt egy elülső szoba (*vordere STube*), mellette egy nem fűthető helyiség (*Kammer*), a hátsó konyha (*Hinters küchtl*) kiskerttel (*gartel*), továbbá hátsó szoba (*Hintere STube*), egy bolthajtásos nem fűthető nagyobb helyiség ³⁰³(*gewölbte Cammer*). Az elülső szobában többek között volt egy öreg, fehér kis ágyláda (*Spannbettl*): nyilván ebben aludt kiskorában Rauch András első házasságából született, Mátyás nevű fia, majd a többi gyermek egyike-másika, utoljára Rauch András harmadik házasságából 1650. dec. 14-én született András, aki tehát a hagyatéki leltározás idején még kiskorú volt. A szobában találtak még egyszerű (*schlecht*) fehér asztal ládafiával (*schublat*), diófaasztalkát (*nußbaumes Tischl*), barna támláspadot (*laihmbanck*), 4 diófaszéket (*STuhl*), 1 bőrbevonatú (*liderner*) széket (*Seßel*), fehér zsámolyt (*schämel*), rézlemezkén (*auff ein kupfernen blädtl*) Krisztus-arcképet (*bildtnus*), 21 különböző arcképet (*contrefaicot*), 6 számárbórt (*Eßelhaut*) a „szamárlovaglás”-nak (*Eselreiten*) nevezett társasjátékhoz (*Zum raiten*), továbbá 3 eceteshordócskát (*Efligvafll*), megkezdett (*angäntzter*) nagy darab (*stock*) osztrák főttöt. Kár, hogy az összeírók nem tüntették fel, kiket ábrázoltak a 21 arcképen.

Az elülső szoba melletti, nem fűthető helyiségben két kis ágyládát, egy barnát meg egy sárgát, továbbá egy rácsos ágyacskát (*gatterbettl*) találtak az összeírók: Rauch András három házasságából még az ő életében 8 gyermeke halt meg, nyilván az ő ágyacskájukról van itt szó. Volt még a helyiségben egy üres, fehér

szekrényláda (*Truhe*), barna támláspad, 2 török takaró (*decker*), öreg szőnyeg (*Teppich*), 2 zöld és 2 tarka (*gescheketer*) függöny (*fürhang*). Ennek a helyiségnek tehát két ablaka lehetett. Végül találtak itt még egy zeneszerszámot (*Instrument*) és egy lengerebent (*Haarhüchel*).

A hátsó konyhában feltűnően keveset írtak össze a leltározók: egy fehérre mázolt, hosszúkás (*langlicht*) deszkát (*Tüffel*), márványlapú (*mit ein marmor stainernen bladt*) asztalkát, durva pokrócot (*Raucher kotzen*) és 3 kicsi oldal (*seithen*) szalonnát (*speck*). Hasonlóan a kiskertben: 12 öreg kapát (*hawe*), kicsi kerti kapát (*gartenkrampel*), ásót (*schauffel*), 2 csákányt (*krampen*) és 3 kerti ollót (*Schere*).

Többet találtak a hátsó szobában. Itt volt többek között a házaspár diófából készült mennyezetes ágya (*Himmelbett*), zöld gyapjuszövetből (*Engelsat*) való függönnyel, benne 3 szalmazsák (*vnterbeth*), kék huzatú (*Ziechwerk*) takaróval, kék huzatú dunyhával (*Tuchet*), 4 kék huzatú nagypárnával (*Hauptpolster*), 5 kispárnával (*Hauptküß*). Továbbá egy barna ágyláda (*Spannbett*), benne egy sárga és egy barhent (*barchet*) huzatú szalmazsák, 5 hosszú nagypárna, egy damaszt (*Damastene*) takaró (*deck*). Itt állt a berakásos (*gelegte*), kerek diófaasztal (*rundttaffel*) 2 bőrbevonatú, 1 szőnyegszövésessel (*von Teppicharbeit*) bevont székkal (*Seftel*). Volt itt még 7 fehér, 3 zöld, 2 barna, 1 kék cserépcsésze (*erdene Schaale*), egy ónveretes (*mit Zihn beschlagen*) barna korsó (*krueg*) és egy kék korsó, valamint egy tükör (*Spiegl*). Az ablakot 2 zöld függöny (*fenster fürhang*) díszítette. Ruhaneműből az összeírók itt találtak 1 török szövetből (*macheyener*) és 1 vörös posztóból (*Tuchener*) szoknyát (*weiberrock*), öreg fekete bársonyujjast (*sambetes wambes*) és esőköpenyt (*Wettermantel*). A hátsó szobában tehát a házaspárén kívül még két fekvőhely volt.

A legtöbb holmi a bolthajtásos, nem fűthető helyiségben került elő, amelyet éppen ezért a legnagyobbak tartunk. Az itt szabadon heverő holmin kívül volt még egy barna berakásos szekrény (*eingelegter Kasten*), továbbá egy zöld láda (A jelű), két fekete láda (B- és C jelű), egy fekete ládika (*Truhel*, D-jelű), egy sárga láda (E jelű), valamint egy közelebről [304](#) meg nem jelölt láda. A szabadon heverő holmi között volt barna mennyezetes ágy, benne 2 szalmazsák kék huzattal, 1 dunyha, 1 matrac (*madratzen*), 3 kék és 1 fehér hosszú nagypárna, egy reggeli kispárna (*morgenküß*), továbbá fehér fiókos (*mit einer schubladt*) asztalka, bőrbevonatú (*mit leder vberzogen*) szék (*stuhl*). A berendezéshez tartozott még egy felfüggesztett sárgaréz gyertyatartó (*meßinger henckleuchter*) és 2 nagy, meg 2 közepes álló gyertyatartó (*meßinger leuchter*), hiszen minden helyiségben kizárólag gyertyával világítottak. A helyiség rendeltetését elárulja a befalazott mosóüst (*eingemawerter Waschkeßel*), a mosóteknő (*WaschTroch*), mosódézsza (*Waschmuefter*), a vörösréz fürdőüst (*küppferner badtekeßel*), az ugyancsak vörösréz két halüst (*fischkeßel*), a vörösrézkatlan (*küppferling*), a 2 nagy, 2 közepes, 2 kicsiny sárgaréz mosdótál (*meßlinges beck*). Itt tartották a háztartás többi edényét is: a háromlábú vörösréz serpenyőt (*pfann*), a paráznak való, háromlábú sárgaréz, ill. vörösréz serpenyőt (*glutpfanne*), a háromlábú asztali vasállványt (*eýserner Driefues*), a tortaserpenyőt (*Turtenpfanne*), a sárgaréz tálalátétet (*schüßlring*), a bádógtölcsért (*blechener Trachter*), a kétmesszelyes (*halb*) és az egypintes (*pindt*) bádógpalackot (*flasche*), egy- (*seitl*) és kétmesszelyes hitelesített edényt (*Ziment*), 1 nagy és 3 kicsi ónpoharat (*becher*), a 25 nagy és kicsi ónkannát (*Zihnkandl*, ebből egy csőrös volt: *mit einer schnappen*), a 24 nagy és kicsi óntálat (*Zihnschüßel*), a 38 óntányért (*Zihnteller*), a 2 kék és ónveretes (*mit Zihn beschlagen*) cserépkorsót (*STainerer kruek*), az ónveretes kis kígyókökorsót (*Serpentines krügl*), az ónsótartót (*Saltzvüßel*), a 19 sárgaréz köpölyt (*köpffel*), sőt az óncuclit (*kinderdüttel*), amelyre már nem volt szükség. Volt itt még 1 nagy és 1 kis gyorsmérleg (*schnellWaag*) a tolósúllyal (*mit den pirn*), dupla gyertyaformázó (*doppelter kertzenmodel*), ónlap, könnyű bádoglemezke (*blechenes blätl*), húsbárd (*fleisch Hacken*), mángorló (*gewandtroll*), rokka (*Spimradl*), birsalmaprés (*kittenprefl*), továbbá Rauch András kötelező városvédelmi felszerelése, mint 3 vontcsövű puska (*Zogene röhre*), puskaportartó bádógból (*puluer flaschen*) és vívőkard (*rauffdegen*). Itt tartották a háztartáshoz

szükséges anyagokat is: 2 köteg (*buschen*) ruhaszárítókötelet (*gewandtstrick*), 15 csinvatszákot (*Zwilchener sack*), 4 1/2 font fonalat (*garn*), nyilván a rokkához, 1 bálványsót (*STainsaltz*), lisztrel teli dézsát (*STübich*), fehér ládában kb. 5 mérő (*metzen*) lisztet, fehér vászonborítású ládában valamelyes lisztet, zöld ládában valamelyes süteményt (*kuchelspeiß*); de volt itt 3 női szalmakalap (*strohener Weibeshuet*), amelyről az összeírók gondosan megjegyezték, hogy ebből kettő már elformátlanodott (*verkrambt*).

Az említett barna berakásos szekrényben elsősorban női ruhaneműt találtak az összeírók. Volt ott 5 szoknya (*rock*): fekete damasztból (*damastener*), vörös és aranyszínű damasztból ezüst paszománnyal (*galon*), zöld és aranyszínű aranycsipkével (*mit gulden spitzen*) és a félköténnyel (*fürtuch*), vörös atlaszselyemből (*atlaßer*) ezüstcsipkével, nehéz fekete atlaszszoknya (*scheibl*) félbársony felhajtásokkal (*mit auff schlägen*); továbbá 4 ujjas (*Wambes*), fekete plüssből (*bluschenes*) selyemcsipkével, fekete bársonyból (*sambetes*), fekete atlaszból, fekete vászonból (*Tertzenelles*); vörös atlasz pruszlik (*mieder*) ezüst gyűrűkkel (a fűzőszínő számára); fekete tafota (*Taffetes*) félkötény selyemcsipkével, 6 egész (*groß*) kötény, 9 fátyol (*schlaßernes*) kötény. Volt még fekete damasztal bélelt (*gefuttert*) suba (*schauben*), fekete damaszt köpeny (*frauenmantel*). Találtak 3 fodorgallért **305**(*gollerl*) aranyfonallal átszöve, 2 keresztelőkendőt (*TauffTüchl*), 1 pamutvállkendőt (*baumwollenes halßTuch*), 1 fehér kézimunkás kendőcskét (*fatzenetl*), 1 fehér csipkés kendőt (*fatzenet*) 4 rávarrott rózsával, 1 egész új aranycsipkés zseb kendőt (*schnupTuch*), 4 főkötőt (*hauptTuch*), 5 hálófőkötőt (*schlaßhaube*), 7 ingvállat (*brusthemd*), 9 hosszú inget, 17 pár harisnyát (*paar strimpffe*), ebből 1 selyem, 1 hamburgi, 15 kötött (*gestrickte*), 2 fürdőköpenyt (*badtmantel*) és 1 fürdőkötényt (*badfürtuch*), 6 vánkoshuzatot (*küßZiechen*), ebből 2 fekete, 1 vörös selyemmel kivarrva, 9 különféle szövetdarabkát (*blatl*) vánkoshuzatra való rátétül, 6 tucat (*Dutzet*) selyemgombot (*seydener knopff*), 3 kékcsíkos (*gestraiffes*) bevásárló zsákocskát (*marckt sackl*), 1–1 fehér skatulyácskát (*gestüdl*) 2 3/4 latnyi (*loth*, 3 *quintat*) mezei sáfránnyal (*feldt saffran*), ill. 49 csomócska (*reistel*) lennel. Volt végül a ládában 4 pólyásgyermekágy (*faschbettl*): ebből egyrészt a szekrény méreteire lehet következtetni (az ágyacska feneké ugyanis 2×1 rőfnyi talpbőr), másrészt arra, hogy Rauch András valamelyik házasságából esetleg ikrek születtek.

Az A-jelű zöld ládában őrizték a 4 férfiruhát (*klajdt*): egyet-egyét fekete tafotabársonyból (*Taffet sambetes*), fekete posztóból selyemcsipkével, sötéttarka posztóból a hozzávaló köpennyel és ezüstszínőros harisnyákkal, valamint egy öreg fekete posztóruhát. Volt itt még egy öreg nadrág (*paar hosen*) sötéttarka posztóból; továbbá 3 köpeny: fekete arrasi posztóból (*Tuchraschener*) tafotabársony hajtókával, fekete teveszőrszövetből (*schamblotener*), valamint egy öreg fekete posztóköpeny, 3 kalap (*manßhuet*): egy öreg fekete, egy új fekete és egy szürke. Volt itt még 7 pár harisnya: 2 pár fekete selyem, 1 vörös selyem, 2 halványkék (*bleumourant*, ebből 1 öreg), egy zöld, egy *Tristemine* színű párizsi (*pariser*), továbbá 1 pár bőrhárisnya (*ledernes paar*), aztán 2 pár térdzalag (*Hosenbänder*): egy fekete selyemből, egy öreg pedig *Tristemine* színű; végül egy vörös damaszttakaró. Egyelőre nem tudjuk értelmezni a következő bejegyzést: „ein örth schwarz vnd Weiß Tegatner” (458. lap).

A B-jelű fekete láda tartalma: 17 pár lepedő (*paar leillacher*): ebből 3 krajnai mintával (*mit Crainerischen arbeit*; közte egy tűhímzéses csíkkal: *mit einem gewiffelten strich*), 4 szálhúzásos mintával (*mit ausgezogener arbeit*, közte egy „varga”-csíkkal: *mit schuesterischen strich*), 9 tűhímzéses mintával, egy pedig selyemmel kivarrva. Volt itt még 12 törülköző (*handtuch*): 11 finom szövésű mintákkal (*mit fueßarbeith*), egy pedig vászonból (*leinwatenes*); damaszt asztal terítő (*Tischtuch*), 11 tucat damaszt szalvéta (*Tisch salvet*), 20 vánkoshuzat (*küßZiechl*), mégpedig 9 fekete selyemmel, 5 vörös selyemmel, 1 vörös fonallal, 5 fehér cérnával kivarrva, 3 rátét vánkoshuzatra krajnai mintával, továbbá 1 pár pamut

(*baumwollen*) harisnya.

A C-jelű fekete ládában elsősorban ágyneműt tartottak: 11 pár lepedőt, közte 2 pár tűhímzéses mintával, 1 pár egyszerű (*gemein*), 5 pár durva (*gröber*), 3 pár pedig gyermeklepedő (*kinder leillacher*); továbbá 2 fehér vászonágyhuzatot (*bettZiechen*), 16 vánkoshuzatot (*küßZiechen*), közte 3 selyemmel kivarrva, 12 fehér, 1 pedig kék. Volt ott még 15 asztalterítő, ebből 8 finom szövésű mintákkal, 7 pedig vászonból; 6 törülköző (ebből 1 finom szövésű mintákkal), 12 használt asztali szalvéta. Találtak még 11 306hosszú férfiinget (*manßhembd*), 4 hálónadrágot (*schlaffhosen*), 9 pár vászon férfiharisnyát (*manßstrimpff*), 26 különféle zsebkendőt (*schneitzfatzenetl*) és 9 főkötőt is.

Hasonló holmit tartalmazott a D-jelű fekete ládika (*Truhel*): 1 kék csíkozású párnahuzatot (*polsterZiechen*), 8 asztalterítőt (ebből 4 durva, 2 finomabb, *geschmaidigeres*, 2 finom szövésű mintával), 36 szalvétát (ebből 17 vászonból, 19 finom szövésű mintákkal) és 4 törülközőt.

Az E-jelű sárga ládában csak egy fekete bársony ágytakaró (*bettdeck*) volt zöld tafota rátéttel.

Kár, az összeírók az utolsó láda tartalmáról csak annyit jegyeztek meg, hogy tele volt régi könyvekkel. Ezeknek a jegyzékéből sokat megtudhattunk volna Rauch András érdeklődési köréről és általános műveltségéről.

A pincében 6 számozott hordóban találtak bort, mégpedig 4 hordóban 24 akó újbort, 1 hordóban kétéves (*Zwý Viertig*) óbort és 1 hordóban 2 akó vörösbort. Ebből következik, hogy a többi bor fehérbor volt.

Az Ainfalt-féle házban volt egy fűthető, ezzel szomszédos nem fűthető szoba, egy konyha, egy elrekesztett (*verschlagenes*) nem fűthető szoba, egy prэшáz (*Pröss Haus*) és két pince.

Itt a következőket írták össze:

A fűthető szobában volt egy barna mázolt (*gestrichenes*) asztalka lezárt (*gesperte*) fiókkal (*schubladt*), ugyanilyen nagysztal (*Taffel*) fiókkal, ónból vízkanna (*gießvaß*) és sótartó (*saltzväßl*), 15 nagy és kis óntál (*Zihnschüßl*), 8 óntányér (*Zihnteller*), 3 ónpohár (*Zihnerne becher*), 2 éjjeli edény (*nachtschermb*) ugyancsak ónból, 2 cserép (*erdener*) kancsó (*krug*) ónfedéllel, 1 fehér habán (*bruderischer*) fedél, meg egy ónfedél, 2 vörösrézfazék (*haffen*), egyik fedő nélkül, 1 öreg vörösréz melegítőserpenyő (*Wärmpfanne*), 1 öreg vörösréz merítőserpenyő (*schöppfanne*), 2 öreg, paráznak való lábas (*glutreinl*), 1 sárgarézmozsár (*mörser*) a törővel (*stößl*), 3 sárgaréz gyertyatartó (*leuchter*), 1 nagy vas (*eyserne*) halserpenyő (*Fischpfanne*), 5 nagy és kis vasserpenyő, 1 vas gesztenyesütő serpenyő (*kestenpfanne*), 1 paráznak való vasserpenyő (*glutpfändl*), 1 hombár (*Kast*), 2 háromlábú állvány a főzőedények számára (*Fewerrößl*), 2 nyárs (*bratspieß*), 1 tűzfogó (*Zangen*), 1 tűzvonó (*schierhacken*), 1 merőkanál (*schöpf löffel*), 2 lapos bádgerserpenyő (*straubenpfandl*) kelt tészta (*straube*) kisütésére, 1 halsütő edény (*fischblatl*), 1 vaskötél (*gappel*), 1 bádóg szűrőserpenyő (*Seuchpfandl*), 1 bádógtölcsér, 1 vágókés (*hackmesserl*), 1 bádóg kanálkosár (*löffelkörbel*), 1 bádógvödör (*kübel*), bádóg kézmosó (*handtbeck*), 5 vizessajtár (*Wasserschaffel*), 1 kenyérdagasztó teknő (*Muelter*), 26 fatányér (*hültzerne Teller*) a fali tányértartóval (*Telleremb*) együtt, 6 támlásszék (*lainstuhl*) diófából, 1 vörös bőrbevonatú szék (*Seßel*), 2 fehér zsámoly (*schamel*), 4 pár csipkés lepedő, 9 egyszerű (*gemainer arth*) asztalterítő, 7 egyszerű vánkoshuzat (*küßZiechen*), 12 zsebkendő (*schneitzfatzenetl*), 4 férfiing (*manßhembd*), 10 hálónadrág (*paar schlaffhosen*), 6 pár harisnya, 7 törülköző és 1 zöld fűszerláda (*gwürtzlade*).

A nem fűthető szomszédos szobában (*Cammer*) volt 1 fehér asztal ládafiával (*schubladt*), 1 üres zöld

ágyláda (*bettspande*), benne 3 dunyha (*Tuchet*), ebből 2 kék csíkú, 1 pedig fehér huzattal, 5 hosszú párna (*polster*), ebből 2 fehér csikozású, 2 fejkáros fekete selyemmel kivarrva, 1 török takaró és 1 aranyzínű damaszt takaró; továbbá kicsi fehér ágyláda 307 (*Spannbettl*), benne 2 szalmazsák kék csikozású huzattal, 5 kicsi fejkáros (*hauptküßl*), 1 kicsi reggeli vánkós (*morgenküßl*), 1 bőrpárna (*polster*), öreg zöld függöny 4 darabja, 1 török szőnyeg, 6 ónpalack tokban (*kellerfuetral*), 1 ibolyakék bélésű magyar bunda (*peltz*), 1 sötéttarka posztóval bélelt rövid férfibunda (*manßbeltzl*), 1 sötéttarka posztóval bélelt főkötő nyestprém felhajtással (*mit marteren auffschlägen*), 1 nürnbergi szőnyeg, 1 sörétespuska (*schröttrohr*) bádóg puskatartóval (*puluerflaschen*), 1 szarvasgyilok (*Hirschfänger*), 4 paraszti „nyevecske” (*landtschäfftel*), 3 másik hasonló (*andere contrefaict*), 2 egymesszelyes kőkorsó (*stainernes halbkriegel*) önfedéllel, 1 régi tükör, 1 pedálos cembaló (*Flüg mit ein pedall*) és egy másik hangszer (*Instrument*), 14 új kapa, 34 db szappan, fehér skatulyában (*schächtl*) két font (*pfundt*) bors (*pfeffer*) más fűszerrel együtt, 1 kúp (*fueder*) (főtt) só, azaz 90 font, 1 üres barna szekrényke (*cästel*), 1 sárga berakásos (*eingelegt*) üres ládikó, 9 öreg kimosott lepedő, 2 fekete férfing.

Itt találták az összeírók az ezüstékszereket (*Silbergeschmaidt*) is. Ezek: 1 nagy, díszesen (*Zier*) aranyozott (*Vergulte*) ezüstkanca, dudorokkal (*mit knaren*), augsburgi fémjelzéssel (*prob*), 4 márka 7 lat súlyú, 1 díszesen aranyozott ezüstpalack, augsburgi fémjelzéssel, 4 márka 11 lat súlyú, 1 díszesen aranyozott kis (ezüst) messzelyes kancsó (*seitlkandl*), 1 márka 10 lat 3 quent (*quintel*) súlyú, 1 kívül-belül teljesen aranyozott (ezüst) kancsó augsburgi fémjelzéssel, 1 márka 3 lat 2 quent súlyú; 1 kívül-belül aranyozott, lekerekített (*rundtpaßigt*) (ezüst) csészecske (*schällel*), 9 lat súlyú, 1 puttony (*butten*) alakú, boróka-fából (*von Cranewett*) készült (*brueckgeschier*) aranyozott ezüstfedéllel és aranyozott pántokkal (*raiffel*), 6 ezüstkanál, csapott nyelű (*mit geschlagnen stihlen*), augsburgi fémjelzéssel, 14 1/2 lat súllyal, meg további 6 (*ein anderes halb dutzet*) üreges nyelű (*mit holen stihlen*), (ezüst) kanál, augsburgi fémjelzéssel, 13 lat súlyúak; további 6 ezüstkanál fémjelzés nélkül, súlyuk 12 1/2 lat; egyetlen (*einschichtiger*) gyermekkanál (*kinderlöffel*), súlya 1 lat 1 quent; 2 kívül-belül aranyozott (ezüst) sótartó (*Saltzvaßl*), nürnbergi fémjelzéssel, súlyuk 14 lat; egy 11 lat finomságú (*löttig*), aranyozott ezüstöv rózsákkal, súlya 13 lat 1 quent; egy 12 lat finomságú (ezüst) öv, (váltogatva fordított tagokkal (*mit krauifen glidern*), súlya 12 lat; finom ezüst paszományon (*porten*) aranyozott ezüstöv, bécsi fémjelzéssel, súlya 10 lat 1 quent, egy hasonló kisebb, aranyrózsákkal, súlya 4 lat 2 quent, szegélyezése (*beschlächl*) 12 lat finomságú, egy egészen fehér, 12 lat finomságú, berakásos ezüstöv, súlya 4 lat 2 quent; egy ezüst paszományzsinór (*rünck strick*), súlya 3 lat 3 quent, ugyanilyen kalapzsinór (*huetschnuer*), súlya 3 lat 1 quent; egy aranyozott ezüst koszorúcska (*krantzl*), súlya 1 lat; 1 lat súlyú ezüst melltű (*auffsteknadl*), 18 ezüst stift, súlyuk 2 quent; egy aranyozott melltű, darabja, 2 quent súlyú; 12 lat finomságú ezüst ládikó, 11 lat 2 quent súlyú, egy arany nyaklánc (*Halßkettel*), súlya 23 grán (*Cran*), értéke gránonként 2 forint, egy 8 birodalmi tallér értékű gyémánt gyűrű (*demantring*), egy hegyes (*spitziger*) gyémánt gyűrű 4 birodalmi tallér értékben, egy gyűrű 4 rubinttal (*rubinl*), közepén gyémánttal, 5 birodalmi tallér értékben; fekete zománcozott (*geschmeltzt*) gyűrűcske egy rubinnal és két gyémánttal, értéke 4 császári forint; fekete zománcozású kis gyémántgyűrű, értéke 3 forint; zománcozott gyűrű drágakővel (*Waisel*), értéke 2 forint; fekete zománcozott gyűrű 3081 forint 30 krajcár értékben; zafirgyűrű (*Saphirring*) 9 forint értékű; arany pecsétgyűrű (*pettschafftring*), 1 3/4 gránsúlyú, értéke 3 forint 36 krajcár; gyűrű rubinnal és zafírral (*Saphil*), 3 forint; gyűrű jácinttal (*Hyacinth*), 3 forint, aranyfoglatatú kristálykereszt (*Cristallen creutzl*) odailó gyönggyel (*perl*), gyűrű smaragddal (*Smaragd*), 2 forint 30 krajcár, keresztgyűrű (*kreutzringl*) gyémánttal és két rubinnal, 2 forint; a Soproni Nemes Tudósok Társaságának gyűrűje (*Confoederation ring*), fekete bársony paszományon, silány ezüsből készült kalapzsinór 19 aranyozott rózsával; zománcozott ezüst gyűszű (*fingerhuet*), 30 krajcár; 1 aëtit-amulett (*adler stain*) és 1 hematit-amulett (*bluet stain*); egy festett fátyolkendő (*schlajernes fatzenet*); 2 fehér gyöngyös paszomány, egy öreg paszomány néhány silány gyönggyel. Volt ott még egy

vasládikó, benne: egy aranyozott ezüstdénár hármás láncocskával (*kettl*), egy dupla (értékű) birodalmi tallér, öntött (*goßener*) dénár egy birodalmi talléron, egy öntött dénár, továbbá egy 1577. évi öntött dénár, 3 ezüst selejtdénár (*ausWurffpfenning*), egy négyszögletes arany selejtdénár és egy magyar aranydénár, egy dupla (értékű) dukát, *so dem verfarbenen Täfel eingebunden worden*, egy egyszerű dukát, kilenc átluggatott (*mit öhrln*) dénárból és néhány kristályból készült lánc (*ketten*), kerek kis zacskóban (*gestätterl*) néhány kicsi szép gyöngy, két kicsi aranyrózsa (*Rößel*), aranyfoglalatú üvegfülönfüggő (*gläsern ohrgeheng*), egy elsőrendű gyöngy (*Zahlperl*), ezüstoffoglatú, sérült (*verdorbener*) malachit-amulett (*schreckstain*), 18 különféle nagy, közepes és kis ezüstmedália (*schawpfennig*), köztük 4 aranyozott, súlyuk 14 lat 3 quint, egy 1625. évi kiseleztezt aranydénár, egy ezüstbe foglalt kristály és „istenbáránnya” (*Agnus Dei*) nevű tojásdad viaszlap, fedőlapján Krisztust szimbolizáló Isten bárányával (János 1,29) és a megszentelő pápa nevével, hátlapján egy szent képével, egy aranyozott átluggatott dénár, rajta *F* betű.

Ugyanitt őrizték egy fekete utazóládában (*raisTruhen*) a család okmányait. Ezek: Rauch András születési bizonyítványa (*geburtsbrieff*), ajánlása (*Zeugnus*) az ausztriai evangélikusok képviselőitől (*verordneten*), az Ainfalt-örökösök vagyoneosztása (*abtheillung*), „második” (Wagner Rozina) és harmadik (Franck Éva Rozina) házasságlevele (*heyrutsbrieff*), második feleségének, Ainfalt Máriának végrendelete, öt szülőnek (*Jhrnfridt, Gröffner, Graßner, Altenberg, Newberg, Wisser*) adásvételi levele (*Kauffbrieff*), Rauch András meghívása Sopronba orgonistának, Ainfalt Mátyás fiának, Orbánnak lemondó nyilatkozata (*VerZüchtsquittung*), a soproni Nemes Tudósok Társaságának (*confoederation*) nyugtája (*Quittschein*) a befizetett számadási maradványról (*raithrest*), különböző kalendáriumok az 1656. évig bezárólag, kimutatás a harmadik feleség anyai örökségének megszerzésével kapcsolatos kiadásokról, különböző csomagocska (*packetl*) levélkék (*sendtbrieffl*). Ugyanitt voltak pénzügyleteinek feljegyzései és adóslevelei. Nevezetesen a fertőrákosi Wieser Mihály 1653. jan. 5-i 15 forintos tartozásáról (11 forint törlesztve), a ház lakóinak, Sebacher Márknak, Osterreicher Jeremiásnak és Neuheller N. özvegyének kifizetett házbérről, továbbá Schwäger Vilmos Kristófnak 1656. Szt. Mihály napjáig (szept. 29) szóló 30 birodalmi tallérszámú pincebérről szóló írás (45 forintot fizetett); harmadik feleségétől származó két adóslevél (1500 forintról, ill. 12 dukátról, azaz 36 forintról), továbbá a feleség hűgától, Franck Johannától származó (1654. dec. 1: 25 dukát, azaz 75 forint), valamint ennek 11 forint 15 krajcárszámú kamatáról.

309A ház konyhájában volt egy barna almáriom (*speißalmeer*), benne egy bádoggal (*belflaschen*), egy bádoggal fűszeres ládika (*gwürtzlade*), egy vasszedő (*stürtz*); továbbá egy barna ételláda (*SpeißTruhen*), benne valamelyes étel (*kuchelspeiß*); aztán egy vasaló (*eßsernes begleÿsen*) és egy húsbárd (*fleisch parten*).

Az elrekesztett, nem fűthető szobában volt egy régi láda (*Trühel*), két puttony (*butten*), üres egyakós (*emeriges*) hordó, egy kenyérdagasztó teknő (*muelter*), két mosogatódézsza (*abwasch schaffer*) és egy vizesdézsza (*Wässer schaff*). Nem tudni miért, itt írták össze a többi adóslevelet is: Reisinger Menyhértnek tartozik Rauch András egyszer 300 forintra (kamatja, *Interesse* 1657. jan. 3-án 12 forint), másodszer egy 1655. ápr. 1-i adóslevél szerint 200 forint tőkével (*Capital*, kamatja 1657. ápr. 1-én 2 forint 30 krajcár), harmadszor egy 1649. jún. 30-i adóslevél szerint 500 forintra (még hátralékos *noch ruck stellig* kamatja 20 forint); Neuheller özvegyének 1655. júl. 1-i kötelezvény (*obligation*) szerint 300 forintra (kamatja 1656. júl.-tól 1657. szept. 1-jéig 21 forint), egy másik 1655. nov. 1-i adóslevél szerint 300 forintra (kamatja 1657. nov. 1-jéig 18 forint), egy 1655. dec. 1-i kötelezvény szerint 150 forintra (kamatja 1657. dec. 1-jéig 9 forint). További tartozások: préselésért *Preßlon* 172 forint; az asztalosnak 6 forint, a szőlőmunkásnak (*Weingartenknecht*) 8 forint; Schadlpaur Vince kötélgyártó (Házi 9316. sz.) özvegyének, Regina asszonynak 4 forint; Cziráki András kádárnak (*Dem Pinder M. Cyraken*) 72 forint (de 30 forintot

már felvett). Az időközben elhunyt Becher János Márton örököseinek pincebérükből még visszajár 24 forint, Österreicher Jeremiás örököseinek pedig a házbérből 4 forint.

A prэшázban állt egy teljesen felszerelt prés (*pröβ*) 4 nagy szőlőkád (*poding*), 6 közepes és kisebb szőlőkád, egy lajt (*laith*), 4 taposókád (*Tredtschaff*), egy öreg szűrőkád (*seichtschaff*) és 7 nagy és kis üres boroshordó (*Weinvaβ*).

A pincében volt még 1654. évi, azaz óbor, még pedig 14 számozott hordóban összesen 191 akó, továbbá 1656. évi, azaz újbor, még pedig 16 számozott hordóban összesen 208 3/4 akó és 1 hordóban 4 3/4 akó vörösbor. Ebből következik, hogy a többi bor fehérbor volt.

A padlásan (*Auff dem boden*) végül is nem írtak össze semmit.

7. Amint láttuk, Rauch András négy házasságából 10 gyermek született: közülük azonban csak kettő, a második házasságából született Mátyás (1632. jan. 22.) és a negyedik házasságából született András (1650. dec. 14.) élte túl apját. Ez is igazolja azt a korábbi megfigyelést, hogy akárcsak a középkorban, utóbb is még nagy volt a csecsemő-, ill. a gyermekhalandóság, de gyakori volt a szülő nők elhalálása is. Ezt a körülményt Sopron lakossága számának, a családok átlagos létszámának megállapításánál nem szabad figyelmen kívül hagyni.

A két Rauch fiú közül csak Mátyás sorsát ismerjük. Soproni, boroszlói (1649), altdorfi (1649–1651) és strážburgi (1652–1655) egyetemi tanulmányairól Pauß József idézett munkáiban már szólt. Ez csak annyiban egészítendő ki, hogy Rauch Mátyás 1649. jún. 17-én iratkozott be az altdorfi egyetemre mint „Matthias Rauch Sempronio – Hungarus.”¹⁵⁽¹⁵⁾ Pauß szerint [310](#)1655. nov. 23-án nősült meg Sopronban (1662. márc. 5-én született Borbála nevű leánya), 1663. jan. 25-én végrendelezett és nemsokára meg is halt. A végrendeletből tudjuk meg, hogy az egyetemet végzett Mátyás a polgárságnak ún. szószólója (*Vormundt*) volt, s hogy mostohatestvére, András ekkor még élt:

Im Nahmen der Heiligen undt Hochgelobten dreyEinigkeit Gottes deß Vatters, deß Sohnes undt deß heyligen Geistes Amen.

Demnach Jch, Matthias Rauch burger undt Einer Löblichen Gemain in dieser königlichen freyStadt Oedenburg Vormundt reiflich erwogen undt Zu hertzen geführet, wa13 jammer, unglück undt unvorsehenen Zufällen daß menschliche leben in dießer ierdischen eýtlichkeit unterworffen undt wie deme der unumbgängliche Zeitliche Todt nacheyle Damit mich derowegen deßen ungewiße Endtliche Stundte, besonders in meinem ietzigen hochgefärlichen Zustandt, nicht etwan eher undt zuvor Jch meiner wenigen verlaßenschafft halber wie es darait nach meinem seligen ableben solle gehalten werden, richtigkeit gemacht, übereylen möcht. Alß hab Jch allen küfftigdeßwegen entstehenden wiederwillen undt disputation auffZuheben, noch beÿ Vollkommenen Verstandt undt unverruckter vernunfft, wiewohl mit wenige, doch mit deutlich undt vornehmlichen wortn Dießen meinen letzten willen von Titulirten Ihrer herrlichkeit hermn Georg Grad der Zeit wohlverordneten StattRichter allhier und Titulirten herrn Johann Andre Preining, deß Innern Raths, alß beeden meinen gebürlichen fleißes erbethenen herrnn Testamentarien Zuvernehmen undt Zu papier Zubringen sehnlichen verlangt undt gebethen, Wie dann geschehen, alß folget:

Zuvörderst befehl Jch meine arme Seele Gott meinem himlischen Vatter, von welchen Jch Sie Empfangen, wieder anheimb, daß Er selbige umb deß teuren verdiensts seines lieben Sohnes, Unßers Erlöbers undt Seeligmachers Jesu Christi willen Zu gnaden in die Ewige freudt undt seeligkeit auff undt annehmen wolle. Meinen /: nach Gottes willen :/ erVeilten leib aber, bitte Jch Christenlich löblicher gewonheit gemäß Zur

Erden Zubestatten.

Nachmaln aber ist mein Endlicher will undt Verlangen, daß meiner lieben haußfrauen Anna Regina wegen dero mir in allwege Treu geleisteten Conlichen liebe undt beÿStandt, alß hiermmit denominirt undt eingesetzten Universal Erben all mein nach gelaßenes vermögen bestehend in deme waß Jch nicht allein von meinen lieben Eltern ererbt, sondern auch in wehrendte Unßere Eh durch Gottes segen mit meinen möglichsten fleiß und sorgfältigkeit vermehren helffen, liegend undt fahrendes, niergendts noch nichts davon außgenommen noch vorbehalten, ohne einigen gerichtlichen eingriff, sperr oder Inventur anheimb fallen undt aingenthumblich verbleiben solle. Jedoch mit dieser beÿgefügter gewehriger bitte, daß ietzt-besagte meine liebe haßfrau nach meinem seeligen absterben

Erstlichen daß allhiesige burger Spital Zusampt dem Lazareth mit einem Jhr belieblichen Legat bedanken,

Anderten Meinen Ober undt Unterstämmigen befreundten, ieglichen thail Funffzig gulden undt also Zusammen Ein hundert gulden Kayserlich Zu Jhrer völligen abfertigung überlieffern,

Drittens alle meine nachgelaßene glaubwürdige schulden beZahlen sint,

Endtlichen Meines leiblichen Brueders Andre Rauchen /: dafern Sie nach dem gnädigen willen Gottes auch Todtes verfahren möchte /: nicht gantz undt gar Zuvergeßen, sondern noch über obgesetzte 50 fi. bedencken wolle.

Undt also will Jch hiermit meinen letzten willen beschloßen undt meine herren Gezeügen beweglichst gebethen haben, daß Sie diese meine Testamentliche disposition 311 Einem allhiesig WohlEdlen Statt-Magistrat gebührendt vortragen undt Zu dero kräftigen Handthabung undt Cofirmation recommendiren wollen.

Deßen Zu wahrer Uhrkunt habe Jch anfangs Wohlermeldte meine herren Testamentarien höchsten fleißes erbethen, daß Sie diß mein Testament mit Jhren aigen Insigillen von außen bekräftigen, nachmalß an gehöriges orth lieffern undt im fall der noth darumb sagen undt bekennen wollen, Waß recht ist. So beschehen Oedenburg den Fünff undt ZwanZigsten Monathstag January deli Sechtzehen Hundert drey undt Sechzigsten Jahres.

Daß daß mein letzter will undt meÿnung sey, beZeügt diese unterschriff undt beÿgedrucktes Pettschafft.

(Locus sigilli)

Matthias Rauch
manu propria

Kívül: Hierinnen ist verschloßen deß Weÿlandt Edlen undt vesten herren Matthiae Rauchens burgers undt Einer löblichen Gemain allhier Wohlverordneten Vormundts nunmehr seelig hinterlaßenes Testament undt Endtliche letzter willen etc.

Kancelláriai feljegyzés: Eröffnet und abgelesen beÿ einem Ehrsamen Rath dieser Königlichen Freistatt Ödenburg und die Parea herrn Marco Melchior de Zuana in Nahmen Frau wittwe, Reginae, und herrn Georg Kramern nomine seines pupillens André Rauchen hinauß Zu nehmen willigt worden.

Jelzete: Lad. R fasc. III nr. 126.

S.A. *at-til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 M.A. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 A.A. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 T.A. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 B.A. *at - til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 B.A. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 S. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 A.I. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 A.II. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 T.I. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 T.II. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 B.I. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 B.II. *til - li - te por - tas Prin - ci-pes ve*
 V.I.
 V.II.
 Org.

2
 E.C. 002/05

S.A. por - tar as - ter - ra - les et in - tro - i - bit Rex
 M.A. por - tar as - ter - ra - les et in - tro - i - bit Rex
 A.A. por - tar as - ter - ra - les et in - tro - i - bit Rex
 T.S. por - tar as - ter - ra - les et in - tro - i - bit Rex
 B.A.S. por - tar as - ter - ra - les et in - tro - i - bit Rex
 S. por - tar as - ter - ra - les Rex
 A.I. por - tar as - ter - ra - les Rex
 A.II. por - tar as - ter - ra - les Rex
 T.I. por - tar as - ter - ra - les Rex
 V.I. por - tar as - ter - ra - les Rex
 V.II. por - tar as - ter - ra - les Rex
 B.I. por - tar as - ter - ra - les Rex
 B.II. por - tar as - ter - ra - les Rex
 V.I. por - tar as - ter - ra - les Rex
 V.II. por - tar as - ter - ra - les Rex
 Org. por - tar as - ter - ra - les Rex

4
E.Ch.025/05

17

S.A. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

M.A. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

A.A. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as, Rex*

T.A. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as, Rex*

B.A. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

S. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

A.I. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

A.II. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as, Rex*

T.I. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as, Rex*

T.II. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as, Rex*

B.I. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

B.II. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

Psalm 24.7.

V.I. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

V.II. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

Org. *glo - ri - as, Rex glo - ri - as*

FINE

5
ECh.025/05

epit la Code

12

Clarín I.

Clarín II.

N.B.

Cl. I.

Cl. II.

Cl. I.

Cl. II.

Cl. I.

Cl. II.

N.B. 2 x Cl. I. → II.
Cl. II. → I.

6
E.C. 0025/05

13

A.S. *trond*
- in - pe - ni - Ci - put et lux Augu - ta - ti - na

T.A. *trond*
- in - pe - ni - Ci - put et lux Augu - ta - ti - na

B.A. *trond*
- in - pe - ni - Ci - put et lux Augu - ta - ti - na

Org.

15

A.S.
Sal - ve, sal - ve, sal - ve, sal - ve, sal - ve,

T.A.
Sal - ve, sal - ve, sal - ve, sal - ve, sal - ve,

B.A.
Sal - ve, sal - ve, sal - ve, sal - ve, sal - ve,

Org.

7
ECh.005/05

21

S.A. gre - de - re, in - gre - de re, o - fe - lix, o - fe - lix, o - fe -

M.S. re, in - gre - de - re, o - fe - lix, o - fe - lix, o - fe -

Org. (ad Vc.)

22

S.A. tis, tu so - spi - ce vi -

M.S. tis, tu so - spi - ce vi - vi -

Org. (ad Vc.)

23

S.A. -

M.S. -

Org. (ad Vc.)

10
ECh.023/05

29
S.A. di, o red - de pa oggi Al - tel - li - te, at -
M.S. red - de, o red - de pa oggi Al - tel - li - te, at -
A.A. Al - tel - li - te, at -
T.A. Al - tel - li - te, at -
Bar.A. *cont'* Al - tel - li - te, at -
B.A. Al - tel - li - te, at -
S. Al - tel - li - te, at -
A.I. Al - tel - li - te, at -
A.II. Al - tel - li - te, at -
T.I. Al - tel - li - te, at -
T.II. Al - tel - li - te, at -
B.I. Al - tel - li - te, at -
B.II. Al - tel - li - te, at -
VI.I.
VI.II.
Otp. *1* *2* *3* *4* *5* *6* *7* *8* *9* *10* *11* *12* *13* *14* *15* *16* *17* *18* *19* *20* *21* *22* *23* *24* *25* *26* *27* *28* *29* *30*

B Dal **M** a **FINE** a poi la Coda
E.Ch.022/05

CODA

The image shows a musical score for a Coda section. It consists of two systems of staves. The first system includes a Bass line (Bass), Violin I (V.I.), Violin II (V.II.), and Organ (Org.) parts. The Bass line has lyrics: "Sem - pro - si - um Do - mi - no si - M. Rex mi -". The second system continues the Bass line with lyrics: "tu - si - ma". The Violin I and Violin II parts feature intricate melodic lines with many slurs and ornaments. The Organ part provides a simple harmonic accompaniment. The score ends with a double bar line and repeat dots.

11
E.Cs.025/05

25

S. *Vi-tam Com-pa-er-ti et Sa-lu-tem*

Me. *Vi-tam Com-pa-er-ti et Sa-lu-tem*

A. *Vi-tam Com-pa-er-ti et Sa-lu-tem*

T. *Vi-tam Com-pa-er-ti et Sa-lu-tem*

Ba. *Vi-tam Com-pa-er-ti et Sa-lu-tem*

S.

A.I.

A.II.

T.I.

T.II.

B.I. *Cresc.*

B.II.

V.I.

V.II.

Ob. *Cresc.*

1. Obg. 2

Coda

E.C. 802/05

41 *Presto*

S.A. vo - ta te - quam - tat: vi - ve Do - mi - ne vi - ve, vi - ve,
 M.S. vo - ta te - quam - tat: vi - ve Do - mi - ne
 A.A. si - bi vo - ta te - quam - tat: vi - ve Do - mi - ne vi - ve,
 T.A. si - bi vo - ta te - quam - tat: vi - ve Do - mi - ne
 Bar.A. vo - ta te - quam - tat: vi - ve
 B.A. si - bi vo - ta te - quam - tat: vi - ve

S. vo - ta te - quam - tat: vi - ve
 A.I. vo - ta te - quam - tat: vi - ve, vi - ve
 A.II. vo - ta te - quam - tat: vi - ve, vi - ve Do - mi - ne
 T.I. vo - ta te - quam - tat: vi - ve, vi - ve
 T.II. vo - ta te - quam - tat: vi - ve, vi - ve, vi - ve,
 B.I. vo - ta te - quam - tat: vi - ve
 B.II. vo - ta te - quam - tat: vi - ve

V.I. *Org.*
 V.II.
 Org. *Org.*

17
 I.C. 025/05

lehet,halászo vize is vagyon,de haszontalannak mondya,az halaszo viznek alkalmatlan hellen valo okaért,habet eqvos 2.Boves 4.vaccas 3.Servit ex actione proventum vadÿ.Libertinus ratione executionis Vadÿ

Krapicz István hele Sessio 1/4.

Minden igassága meg vagyon, az mint az Gyarmath bele helehez habet Boves 4.vaccas 6.Servit Domino Magnifico In quibus jubetur. Itt az Rev Jóvedelme az Ur eő Nagaé illy okal,hogy valami az rev. jóvedelme Esztendő által fele az Urnak eő Naganak Jár; Ez az fele az 4 révészeknek,az kompoknak minden Szerszámával az Ur eő Naga viseli gondyátt.

Itt az vámosnak ruházattyára Egy vég karasia járt az előt,Akor f.15. Semmi egyéb fizetése nincsen.[36\(18\)](#)

Vectigal Hujus Vadÿ

Egy Szeker There Bortul az mint az Bornak Pintÿ Sarrodon Jár;

Egy Pinth Bor áruth adnak.

Insuper minden vonyo Marhatol ad per den 10.

Item,Minden Lothol,Akar ökörtül,és egyéb Tehentül,ha üres vizik althalis de Singulis datur Singuli den. 10.

Item Mikor Ihot,Kecskéth,és Arthánth alltal viznek de singulis datur singulus den. 1.

Item Gyalog Embertül per den. 4.

Item Egy Szekér,akar egy Laythallol adnak, den. 25.

Item Egy Szeker,és kocsi Therethül akar mi légyen Semmit nem adnak hanem csak az vonyo marhatul ut Supra (76. lap).

Item:Itt az vámos és az Révészek igen Ponoszolkodnak,hogy az Urak Nemessek,és Szolgáló Uraim igen keveset fizetnek.Sőtt gyakorta Magokis undok Szitokkal illetik,és veressége fenegetik.Az Ur eő Naga talallyon valami jo modot benne,hogy az fizetis meg légyen,az Szitok és verességh, fenegetés tavasztassék el,mert effeliek többire Semmit Sem adnak.

Item:Nyárban mikor nagy Aszszály vagyon avagy az Komp mikor nem járhat Téli időben is,Es az hanon valami felé Labos Marhát által haittnak, minden Marhától vesznek den.2. Kibül az revészeknek Semmi nem jár hanem csak az Urnak eő Naganak.

[334](#)Item Mikor az Komp Jár és olyankor vagy Thulkot,Eőkrót,Lovat akar tehent,az hanon által haitják mindenektül vesznek per den. 5.

Ez is csak az Urnak eő Naganak Jár, mind Semmi részek nincsen az revészeknek benne.

Item Ezen hanon minden gyalog Ember per singulum den. 1.

exigitur,Solvunt pro Domino Magnifico.

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium III. rész / Anno

1597. 26.Die Április Oppidum Szent Miklos

**Anno 1597. 26.Die Április
Oppidum Szent Miklos**

Az Mintt Mainovits János az Mostányi Biro Mészáros Bertalan, Barbéll János,és Bella György az Tavalí Biro hűtők Szerint előnkben atták az mi kérdésünkre (77. lap)

Nap Kelett felől való renden föl Szélről el Kezdvén

Poký Boldisár³⁷⁽¹⁹⁾ uram, Ealás helébe Sessio 1.

Kihez vagyon Szanto föld jugera 18 1/2 réthe is két helyen, az hanonis egy Ný las hozza, ugyan ezen Poký uramnak uram eő Naga,az ide levő következő Lovász Mathe hele ki volt Sessionatus 2. de az ház csak egy,az egyekét minden igasságával Ide atta és Sessio 1.

Thár András³⁸⁽²⁰⁾ hele Sessio 1.

Minden hele igassága meg vagyon,ut Dominus Poký habet eqyum 1.Boves 6.vaccam.Nihil Servit Domino Magnifico cum antea fuit in officio Spanatus, az veý vel Gombkettő Janossal Birjak egy kenyeren Lévéen.

Egyed Mihály hele Sessio 1.

Minden igassága helléhez meg vagyon ut Dominus Poký ad unam integram Sessionem habet Boves 4.vaccas 2.

Kis Simon hele Sessio 1.

Mostan Szily Kopasz János birja, minden egész helyhez valo igassága meg vagyon,habet Boves 2.vaccas 3.Servit Domino Magnifico. Ibidem Lakos Szily varga ferenczné,az Nenével Szent Pály Janosnéval,pauperes et nihil Serviunt.

Bors Marton³⁸⁽²¹⁾ hele igassága meg vagyon hozza,de hogy az Nehaj horváth György Gyermeki Szamára vagyon:Ki két Bella György thutorságall tartt,és bir,az mint maga (78. lap) mondgya Uram eő Naga Engedelemből:Martinus habet boves 2.vaccas 2.

Ibidem Lakos Chornaý András Takács

Molnár András hele Sessio 1.

Kihez vagyon Szanto föld,jugera 18 1/2 réthe is két helen Es az hanonis egy Nýlassa vagyon.habet Boves 6.vaccas 5.Servit Domino Magnifico.

Pinther György hele Sessio 1.

Minden hele igassága meg vagyon ut Molnar Andras nulla armenta habet Servit Sua arte ad arcem.

Szűcs Gergell aliter Gergacz vocatur Sessio 1.

Minden hele igassága meg vagyon hozza,nulla armenta habet.

Ibidem Lakos Sziarto Marko.

Ibidem Lakos Szaný Marton Deak

Ibidem Lakos Praedicator Uramné eölső Eözvegy Aszszony

[335](#) *Balogh Márton hele*³⁹⁽²²⁾ Sessio 1.

Mostan Mattjas Kovács lakik benne minden hele igassága meg vagyon

Ibidem Lakos Itt valo Horváth Janos

Regéné meg halt hele Sessio 1.

Mostan Szily Szücz Márton Birja és minden hele igassága hozza, meg vagyon. Nulla habet armenta, Servit pedester

Teglavetteő Jakap meg holt hele Sessio 1.

Mostan Szily Kalmár Janos Lakik benne, és minden hele (79. lap) igassága, lakik benne: habet eqvos 2. vaccas 2. Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos Sárkány Nagy János habet eqvos 2. Servit ut Lakos.

Huszár György Tott országba ment hele igassága meg vagyon habet eqvos 2. vaccas 4. Servit Domino Magnifico.

Farkas Janos hete Sessio 1.

Penitus Deserta, minden hele igassága meg vagyon Jol lehet mostan Egy kis föld kuttyat Markolthý György Assesor raita kiben lakik, mondgyak hogy Daniel Deak uramnak adta ez helyt Uram eő Naga⁴⁰⁽²³⁾

Panczell Bálint hele Sessio 1.

Minden hele igassága meg vagyon, habet eqvos 2. Boves 6. vaccas 5. Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos Kereszthuri Andrassý Imre habet Boves 6. vaccas 3. Servit ut Lakos.

*Szabo Ferencz*⁴¹⁽²⁴⁾ *hele* Sessio 1.

Minden igasságával habet vaccam 1. Est vinitor Domini Magnifici.

Vaida Marton aliter Sztvitics hele Sessio 1.

minden hele igassága meg vagyon habet Boves 2. vaccam 1. Servit.

Ibidem Lakos Sarkány horváth Pal habet eqvos 2. Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Sárkány varga Gergell Nulla habet armenta, Servit ut Lakos.

*Deőberhegyi Amburus Deák*³⁷⁽²⁵⁾ *hele* Sessio 1.

penitus Deserta, kit meg Szegén Nador Ispán Vram adoth volt nekj, kit ugyon pénzen vett volt meg. Ez is

még ugyan (80. lap) ezen Döbörhegyi pénzen atta Sagodi Gabriel Uramnak.

Lovász Mester Mathé⁴²⁽²⁶⁾ hele Sessio 1.

Kihez minden igassága meg vagyon, Es most Szily varga Mihály Birja, habet Egvos 3. vaccas 2. Jam Enepola Domini Magnifici factus est. Jollehet ehez két hely föld igassága volt, de amint oda föl meg irtok, Poky uramnak Atta uram eő Naga egyiket.

Ibidem Lakos Németh anthall habet egvos 2. Servit ut Lakos

Az regi Udvár hely Sessio 2.

Mostan Daniel Deak Uram Birja.⁴³⁽²⁷⁾ Ennek két hel igassága vagyon tudni illik Siklosy Janos, és Koronczay Mathe, helekhez valok kik voltak, s azérth irtok ket Sessionak.

336 *Az oskola ház* Sessio 1.

Kihez minden hele igassága meg vagyon ut caeterum, possidet Rector Scholae cum his pertinencijs.

Barbél Janos³⁷⁽²⁸⁾ Sellier hele 1.

Habet egvos 2. vaccas tres de Uram eő Naga engedelmebül az ide elő következő Sziszeky Porkolab helenek minden igasságot ez egy Esztendőben BIRTHA, kirül fizett f.15. Az eő Seller heléhez vagyon föld Jugera 2. az hanbanis kaszaíni valo Nyászocskája egy.

Szabo Miklos meg holt Seller hele 1.

felesége Birja, vagyon hozza Szanto föld, Es Nyilas, ut Barbély Janos habet egvos 2. vaccas 2. Servit ut Ingvilinus.

Thomas Deák⁴⁴⁽²⁹⁾ hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon, habet vaccas 3.

Márton Deák⁴⁵⁽³⁰⁾ hele Sessio 1.

(81. lap)

minden igassága meg vagyon ut Caeteri habet Boves 6. vaccas 4.

Az Szabad földön Az Varos épített apro Marha csordássának házacskát, Nulla armenta habet Et nihil Servit, Semmi hely igasság nincs hozza.

Peter Kovács Vinnye hete 1. Meg halt az vellel földön vagyon, most it valo Szántó István lakik benne, Semmi hely igassága nincsen hozza, Nulla armenta habet, et nihil Servit.

Az varas az vellel földön csinált volt egy Kovács vinniet, kihez Sem föld, sem rét nincsen.

Mostan Lakik benne Szappan főző Oláh ferencz.

Nulla armenta habet et nihil Servit.

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium III. rész / Az Seller Vczában delseő renden nap Keletről el kezdvén

Az Seller Vczában delseő renden nap Keletről el kezdvén

Horváth Gyurica Seller hele 1.

vagyon Szanto föld hozza jugera 2.Az hanonis egy Nilacsákja, kaszálni réthe helet,habet Boves 6.vaccas 6.Servit Domino Magnifico ut Inquilinus.

Ibidem Lakos Sziszeki Marko habet vaccam 1.

Ibidem Lakos Kranicz Iván habet vaccam 1.Serviunt ut Lakos.

Odor Peter Seller hele 1.

hele igassága mint horváth Gyuricának, habet Boves 6.vaccas 3.Servit pedester.

Ibidem Lakos Főlpöczy Jakap Ur.habet Boves 2.Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos itt valo Német Péter Servit ut Lakos.

Santa Mikola Seller hele 1.

(82. lap)

hele igassága ut Caeteri Inqvilini habet Boves 4.vaccam 1.Servit it Ingvilinus.

Ibidem Lakos Ith Horváth János habet vaccam 1.Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Itt valo Hanczy,nihil habet,Servit ut Lakos.

337*Nagy Marton meg holt hele Seller 1*

Mostan Szily fejer Mihál lakik benne,igasságot birja mint Seller helnek habet Boves 2.Servit ut Ingvilinus.

Ibidem Lakos Szily Lakatjártho Miklos habet vaccas 2.Servit ut Lakos.

István Kovács³⁷⁽³¹⁾ Seller hele 1

Minden igassága meg vagyon habet Boves 6.vaccas 3.mesterséggel szolgál.

Ibidem Lakos Itt valo Szabó György Nihil habet.Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Jövementy Tott István Nihil habet.Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Jövementy Lomsitt Miháll Nihil habet,Servit ut Lakos.

Szniklich Lukacs hele Seller 1.

Kihez Semmi Szantó föld nincsen,jollehet az hanban réth helet Nilassocskája vagyon,mint az több Sellereknek ez az Seller helt az varos az Ur eő Naga Engedelemből Krukonzesz Miklóné Pénzen vettek

meg.Csordos pásztornak,mostis Csordost tartanak benne,az mint eők mondjak,habet Bovem 1.vaccam 1.nihil Servit.

Ibidem Lakos Jövevény Kocsis Jakapp Nimis pauper Mendicus.Nihil Servit.

Szabo Marko Sellyér hele 1

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 4.vaccas 4.Servit ut Inqvilinus.

Ibidem Lakos Itt valo Horváth Mihál az Veý habet Boves 2.vaccam I.Servit ut Lakos (83 lap).

Horváth András Seller hele 1

Minden hele igassága meg vagyon habet Boves 6.vaccas 3.Servit ut Inqvilinus

János Deák hele Sessio 1.

Minden hele igassaga meg vagyon habet Boves 2.vaccam I.Servit.

Ibidem Lakos itt valo Theömvardý István nulla armenta habet nihil Servit.

Ságodich István hele seller 1.

Minden hele igassága meg vagyon habet Boves 4.vaccas 6.Servit ut Inqvilinus.

Berzicza Mihály Seller hele 1.

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 4.vaccas 2.Servit ut Inqvilinus.

Ibidem Lakos Itt valo Krukonkreszné.Nihil habet Servit in quibus potest.

Thomoráj Berta⁴⁶⁽³²⁾ Seller hele 1.

Minden hele igassaga meg vagyon Seller helyéhez.habet vaccas 3.Servit ut Tabellarius.

Varga Mihály⁴⁶⁽³³⁾ Seller hele 1.

Minden hele igassága meg vagyon Seller heléhez,habet Boves 4.Servit ut Tabellarius

István Kovács Seller hele 1.

Kit az varos pénzen vett volt túlő Eőkőr Chordosnak,mostan Lakik benne csordos Marton habet vaccam 1.

Ehez föld igassága nincsen,koszalni valo Nilaszocskája az hanon vagyon,ut Supra az Szniklich Lukacs Seller heléhez Nihil Servit. (84. lap)

338 Ibidem Lakos Itt valo Thot György,ez velall apro Marhaja posztora.Nulla armenta habet Et nihil Servit.

Horváth Miklós⁴⁷⁽³⁴⁾ Seller hele 1.

Minden hele igassága meg vagyon,mint Sellér helyhez habet Boves 2.

Custos Sylvarum nihil aliud Servit.

*Kozma Mihál*⁴⁷⁽³⁵⁾ *Seller hele* 1.

Minden hele igassága meg vagyon mint Seller helyhez,habet Boves 2.Custos Sylvarum nihil aliud Servit.

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium III. rész / Nap Enézett felől valo Seller Vczában

Nap Enézett felől valo Seller Vczában

Rőjtők felől elkezdvén.

Loganich Balás Sellier hele 1.

Minden igassága meg Vagyon,mint Seller helyhez habet Boves 6.vaccas 6. Servit ut Inquilinus.

Ibidem Lakos Itt valo Nemes Janos:habet Boves 2.vaccas 4.Servit ut Lakos.

*Tott Matthiás*⁴⁸⁽³⁶⁾ *Sellér hele* 1.

Minden igassága meg vagyon.

Ibidem Lakos Itt valo Sypos György az város foglara.

Ibidem Lakos:Novák Marthon,Az ur Jobbágya Lévén Servit Domino Magnifico.

Sziartha Benedek Seller hele 1.

Minden igassága meg vagyon,mint Sellér helyhez habet Eqvos 2.vaccam 1. Servit ut Inquilinus.

Ibidem Lakos Itt való varga Péter,nihil habet,Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Thott Janos,nihil habet Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Jövényen Plavec, Servit in quibus potest. (85. lap)

Majnovics Markoné hele Seller 1.

Minden igassága meg vagyon, Seller helyhez,nulla armenta habet Servit in quibus potest.

Ibidem Lakos Ith valo Szerdahely István habet Boves 2.Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Itt valo Sziárto Marton nihil habet Servit ut Lakos

Varga Miklos Seller hele 1.

Minden igassága meg vagyon Mint Seller helyhez.habet Boves 4.vaccas 3.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos Itt valo Janko Mihály habet Boves 2.vaccas 2.Servit Domino Magnifico.

*Plavec György*⁴⁹⁽³⁷⁾ *hele Sessio* 1.

Minden hele igassága meg vagyon

*Bocha Péter*⁴⁹⁽³⁸⁾ *Seller hele* 1.

Igassága meg vagyon,mint Seller helyhez

339*Sochán János*⁴⁹⁽³⁹⁾ *hele Seller* 1

Igassága meg vagyon

Ibidem Lakos,itt valo Zoltan István az varos foglara.

*Szerdaheiÿ Marthon*⁴⁷⁽⁴⁰⁾ *hele Seller* 1

Minden igassága meg vagyon,mint Seller helyhez habet Boves 2.vaccas 3. custos Sylvarum

Bohin Janos hele Sessio 1.

Minden hele igassága meg vagyon habet Bovem 1.vaccas 4.Servit Domino Magnifico.

*Takács Adamné*³⁷⁽⁴¹⁾ *Seller hele* 1

Minden igassága meg vagyon,habet vaccam 1.Servit ut Tabellarius. (86. lap)

Lochan István hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon.

Mostan Főlpőczy Csonka Ferencz:Es vincze György laknak Benne,de Semmi hely igasságát nem elÿk.habent ambo Boves 4.Serviunt ut Lakones.

Ibidem Lakos Főlpőczy Szalay Benedek,nihil habet,Servit ut Lakos

*Somogy István*⁴⁹⁽⁴²⁾ *hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon.

Ibidem Lakos Kolmár Marko

Ibidem Lakos Papp Mihál

Hÿmber Ferencz hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 6.vaccam 1.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos Ith valo Kis Marton,Nihil habet,Servit ut Lakos.

*Pall Thamás*⁴⁹⁽⁴³⁾ *hele Seller* 1.

Minden igassága meg vagyon.

Ibidem Lakos Itt valo Horvath Mathe. Ibidem Lakos Itt valo varga Mihálné.

*Téglavető Páll*³⁸⁽⁴⁴⁾ *hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon habet Boves 8.vaccas 6.Eqvos 2.hactenus Servivit Sua arte.

Ibidem Lakos itt valo Horváth Miklós habet vaccam 1.Servivit ut Lakos Domino Magnifico.

Ibidem Lakos,itt valo Tott Mihál Nihil habet,Servit ut Lakos.

*Nagy István*³⁸⁽⁴⁵⁾ *hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,nulla habet armenta,gyalagul Szolgál farragással.

Ibidem Lakos Főlpőczy Szalag Balás Nihil habet Servit ut Lakos.

Dragich Janos Seller *hele* 1.

Minden igassága meg vagyon mint Seller helhez,habet Boves 4.vaccas 3.Servit ut Inquilinus (87. lap).

Thomoraj György el Szőkőtt *hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,mint az többinek.Mostan Barbacsi Szakal Imre lakik Benne ut Lakos,habet Boves 2.vaccam 1.Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Felpőczy Vincze habet Boves 4.vaccas 2.Servit ut

Lakos,ezek az helynek Semmi igasságát nem elyk.

³⁴⁰*Varga Mihál* *hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 8.vaccas 5.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos Kranicz Miklos itt valo habet vaccam 1.Servit ut Lakos.

Vidachich Marko *hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 8.vaccas 3.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos Varga Ambrus habet vaccam 1.Servit ut Lakos.

Bella György *hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 8.vaccas 6.Servit Domino Magnifico.

*Mainovics Janos*⁵⁰⁽⁴⁶⁾ *hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 8.vaccas 6.

Kovácsics István *hele* Sessio 1.

Minden hele igassága meg vagyon,Es az Ur eő Naga atta volt,kit még az Szegen öreg Ur tanított volt,Mostan az fia Marton Deak Birja,kit ez előtt Uram eő Naga szabadságban tartott,habet Boves 6.vaccas 3. Ibidem Lakos Ith valo Kranicz Adam habet Eqvum 1.vaccam 1.Nihil Servit.

Margetich Mihál⁵¹⁽⁴⁷⁾ Deak hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,mint az több helyekhez,maga Birja habet vaccas 2.De Az Ur Isten nagy Szegénységgel Latogatta meg. Es az Sok Szél, viz háza thajatis (88. lap) mind őszvő rontotta,egy Szoba Dereknál több eppen nincsen benne, jól Lehet ez el mult esztendőben Drabantot fogadat volt,hogy tarcsón Kapuban,de arrul is könyörgött az Urnak eő Naganak,Mivel hogy Sem Szőleje,Sem vetesse,hasznat nem advan eő Naga ez Drabant tartasbul kegyelmességet cselekedgyék vele.

Peter Deák Lepovits⁵²⁽⁴⁸⁾ hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 6.vaccas 4.Eqvos 2.

Kalauz György hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon,habet Boves 6.vaccam 1.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos itt valo Locsán György Nihil habet Servit ut Lakos in quibus potest.

Madarász Peter hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon habet Boves 4.vaccas 2.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos felpőczy Kalmán Janos ut Lakos.

Lapovitts Ferencz hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon habet Boves 8.vaccas 6.Servit ut alj Sessionati.

Ibidem Lakos Szent andrássy Egyed Peter,habet eqvos 2,et Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Czigán Thamás nihil habet et Nihil Servit.

341 *Viczekovitts Mihály aliter Haranko Sessio 1.*

Minden hele igassága meg vagyon habet Boves 2.vaccas 3.Servit ut Sessionatus.

Ibidem Lakos Itt valo Haranko Mihál habet Boves 4.vaccas 2.Servit ut Lakos,Ez ravaszszággal holl Megyeri uram allá,holl (89. lap) más nemesek Jobbagyahoz Lakasul Buidosik és Bizonyossan helytül Szolgálhatna,mert értékes Ember.

Mészáros Bertalan hele Sessio 1.

Minden igassaga meg vagyon,nulla armenta habet Servit pedester.

Ibidem Lakos Jövevény Szabo Jakapp nihil habet nihil Servit

Sziszeky Porkolab hele Sessio 1.

Hele igassága meg vagyon,kit az oda föl megirt Barbéll Janos Birt,Sellér helyekhez ez el mult Esztendőben,Kirül fizetett f.15.Ez után is kez föl venni,Es ugyan ezen helyben menni,ha eő Naga ezen fizetessen meg hadgya.Mostan Lakik Benne Sellerül Horvat Miklos habet Boves 4.vaccam 1. Nihil Servit.

Ibidem Lakos itt valo Sziarto Máttjás,habet vaccam 1.Servit ut Lakos

Török György hele valami régi puszta hellel,kit nem tudnak kié volt

Sessio 2.

Minden igassági meg vannak

Maga Mostan rabságban vagyon,az felesége s fiai Birják habent Boves 6.vaccam 1.non Serviunt Domino Magnifico.

Praedicator Uram hele Sessio 1.

Minden hele igassága meg vagyon.Ezenkívül is Egy ház földe hold 6 1/2 rétheis két helen eő Maga Birja.

Szabo Mihálné hele,kit az után Nemét Pentér György birt,Mostan Sagody Gabriel Uram Birja,ugy engette volt az Ur eő Naga,hogy Drabantat Tarcson rola Kapuban,Es mivel hogy az ház Puszta volt,meg Böcsülték,Igy hogy ha mit raitha épét,és eő Naga el akarna venni,hát az épülés arrat Le tegyek,az Ki Bele mégyen Lakni,de Latván az hel igasságának Infructuosittását Esztendő (90. lap) mulván mint az Urat eő Nagat,és az udvar Birot meg találta rola,Drabantot Nem tarthat ez után.

*Huszár György,és Györffy Ambrus Deak*⁵³⁽⁴⁹⁾ hele Sessio 2.

Minden helei igassági meg vannak.

Pálffy István hele Sessio 1.

Minden hele igassága meg vagyon habet Boves 8.vaccas 5.Servit ut Sessionatus.

Ibidem Lakos itt valo Karikas István nihil habet Servit ut Lakos.

Varga Mihál hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon habet Boves 2.vaccam 1.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos Horvath Gergel nihil habet Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Kolmár Lenártné,nihil habet Servit ut Lakos.

Ibidem Santa Gergelné Nihil habet nihil Servit.

Ibidem Horváth István nihil habet,Nihil Servit.

³⁴²*Markoij János hele* Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon habet Boves 4.Eqvos 2.vaccas 2.Servit ut Sessionatus.

Ibidem Lakos Szily Szabo András nulla armenta habet,et hactenus nihil Servivit.

Ibidem Lakos Kranecz Thomas nulla armenta habet Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Széplaky Eördög Lukács,Szabad Legény nihil habet et nihil Servit.

Posgaj Benedek hele meg halt Sessio 1.

Mostan az Veý Pottyondý Albert Birja, minden hele igassága meg vagyon, habet Boves 6.vaccas 3.Servit pedester Satis in omnibus quondam jubetur.

Ibidem Lakos itt valo Kranecz János

Ibidem Lakos Kranecz Mattyás Eidem Serviunt (91. lap).

Gyórfy Ambrus Deák puszta hele Sessio 1.

Az henyessý István helyeért Bezerédý Aszszonyom Birja, ez után minden igasságával tudni illik, az ki helyben Sagodý Uram lakik, mert az volt az henyessý István hele.

Kefovitts András hete Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon, habet Boves 2.Servit D.Magnifico.

Boghár Mihál hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon, Nulla armenta habet Servit pedester.

Ibidem Lakos Itt valo Molnár Janos nulla armenta habet Servit pedester.

Thaár Janosné fiaival Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon.

Ibidem Lakos valo Nemet István nulla armenta habet

Odor Thomás⁴⁴⁽⁵⁰⁾ uram Kapui udvár biro hele Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon.

Szabo Pál Preadicator Uram Jobbagya Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon.

Molnár András Praedicator uram Jobbagya Sessio 1.

Minden igassága meg vagyon.

Ibidem Lakos Szent Andrassy Berta Myhál.

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium III. rész / Szerdahell

Szerdahell

Nap Enézett felől valo rendén az Ikva felől el kezdvén

Bezeréaj Gergelné⁵⁴⁽⁵¹⁾ Aszszonyom hele

seller 3.

Kiben haz vagyon de most Senki nem lakik benne (92. lap) Item:Horváth János,Tott Miklos,Pathy Simon Horváth Orbán,farkas Illon, Tott Iván,Tott Balás,Varga Balás,és Horváth Pál,ez tizenkét Sellér helek Mind az Szent Miklosy földön vannak épülvén,az mint az esküttek mondgyák,helhez valo földeken,kiket Szegén Bezerédy Gergel uram az Maga Udvar beléhez applicalt,Illel okal,hogy az maga földeiben az Szent Miklosiaknak Anni földet ad érette,kik mind ez ideig á nélkül vannak.

343*Tott Gergell Selér hele 1*

Minden hele igassága meg vagyon,Mint Szent Miklossy egyék Sellernek,habet Boves 2.Servit ut Inquilinus.

Kis Orbán hele Seller 1

Minden hele igassága meg vagyon mint Szent Miklossy egyék Selernek habet vaccam 1.Servit ut Inquilinus.

Deák Mártonné hele Seller 1

Minden igassága meg vagyon,Servit in quibus potest.

Ibidem Lakos itt Való Sasni János habet vaccas 2.Servit ut Lakos

Tott Lőrincz³⁷⁽⁵²⁾ hele Seller 1.

Minden igassága meg vagyon habet vaccam 1.Custos Sylvarum

Horváth Mihál hele Seller 1.

Minden igassága meg vagyon mint Szent Miklossy egyék Sellernek habit vaccam 1.Servit ut Inquilinus.

Iház Gaspár hele Seller 1.

Minden igassága meg vagyon habet Boves 2.vaccam 1.Servit ut Inquilinus.

Szabo Mihál⁵⁵⁽⁵³⁾ hele Selér 1.

Minden igassága meg vagyon.Ibidem Lakos itt valo Kapecz György (93. lap)

Marton Amburus hele Seller 1.

Minden igassága meg vagyon mint Sellér helyhez,habet Boves 6.vaccas 2. Servit Domino Magnifico.

Tott István hele Seller 1

Minden Igassága meg vagyon

Szegény Bezeréaj Gergell Uram Udvar hele, az Szabad földön vagyon,kihez az Ur eő Naga adatot hely földő két,és réthe két az régj udvar helytül valokat,Ergo vagyon Sessio 3.

Ezen kívül is két hely földet bir hozza,mint oda fell meg vagyon irva.

Nap Kelett felől valo renden föl Szélrül el kezdvén

Gorbachne hele Seller 1

Sem föld,Sem réth hozza,nulla armenta habet Et nihil Servit cum sit nimis pauper et caeca.

Sjvarich Amburus hele Seller /: relictæ Bezeregy /: 1.

Falnál csinált Seller hazocska 1

Kihet Semmi föld,Sem réth igasság nincsen,hanem csak Baromfi csordos pasztorokat tartanak benne,et nihil aliud Serviunt.

Tott János hele Seller 1

Minden hele igassága meg vagyon,mint az Szent Miklossy egy Sellernek,habet vaccas 3.Servit Domino Magnefico pedester.

Varga Gergell hele Seller /: Domino Emerici Megyerj /: 1.

[344](#)*Szombati Balás³⁷⁽⁵⁴⁾ hele Seller 1.*

Minden hele igassága meg vagyon,mint Seller helyhez habet vaccas 3.Custodit Sylvam Less aliud nihil Servit (94. lap).

Ibidem Lakos itt valo Nemeth Janos habet vaccas 3.Servit ut Lakos

Ibidem Lakos Thetiny György habet Boves 2.Servit ut Lakos.

Az Néhai Horváth György⁵⁶⁽⁵⁵⁾ Seller hele, kinek arvait az Szent Miklossy Bella György tartya,tutorságal Seller 1.

Ibidem Lakos itt valo Tott Jakap habet Boves 4.

Ibidem Lakos Szdelarics Mihál habet Boves 2.vaccam 1.

Ibidem Lakos itt valo Toth Mikola,nulla habet armenta et nihil Serviunt Domino Magnifico.

Ternyák Peter hele Seller /: D.Megyerj /: 1.

Ternyák Mihál hele Seller /: Item /: 1.

Ternyák Fabiánné hele Seller /: Item /:

Horváth Tamás hele Seller 1.

Igassaga mint Seller helyhez meg vagyon,habet Bovem 1.vaccam 1.Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos itt valo Dély Marko habet Boves 3.vaccam 1.Servit ut Lakos.

Ibidem Lakos Gerbics Mihál habet vaccam 1.Servit ut Lakos.

Horváth János Seller hele 1.

Igassága meg vagyon mint Seller helyhez habet Boves 2.vaccam 1.Servit ut Inquilinus.

Perak Mikola hele⁵⁷⁽⁵⁶⁾ Seller 1.

habet eqvos 2.Boves 2.vaccam 1.

Ibidem Lakos Koronczay Tott András habet eqvos 2.Nihil Serviunt Domino Magnifico.

Varga Györgyné hele Seller 1.

Igassága meg vagyon mint Seller helyhez,habet Boves 2.Vaccas 3.Servit ut Inquilinus (95. lap).

Horváth Miklos házacsckája Seller 1.

kihez Sem föld,Sem réth nincsen,Seött meg Kérteis habet vaccam 1.Servit ut Lakos.

Haranko Mihály az Iffiabik Seller 1.(Domini Megyerő)

Ibidem Lakos Thott Peter

Summa:Integrarum Sessionum et Servientum facit Sessiones 26.

Desertarum et Inservientum 2.

Inquilini Servientes 26. Inquilini Inservientes et Deserti 13.

Lakones Servientes 53. Lakones Inservientes 13.

NObilium cum Concionatore et iudice 38.

Eorundem Inquilini et Lakones 48.

³⁴⁵Census et alý Proventus Annuales

Minden egész helyhez vagyon Szanto föld jugera 18 1/2

Réth 2

Az hanon is Egy Nýlás kaszalni valo 1.

Item Minden Seller helyhez vagyon Szanto föld hold 2.

Kaszalni valo Nýlászocskája 1.

Minden egész heles Karacsonban ad az Urnak eő Naganak

Kappant 1.

Ugyan akkor mind varossal adnak egy Eőszet 1.

avagy egy Borjut az Urnak eő Naganak (96. lap).

Item Husvétban minden egész heles ad Thikfiat 1.

Item Szent Györgyi napban régente volt adojok mind az Endredieknek,de azután valo végezésből Immar adnak per anni Circulum minden egész helytől Ludat 2.

Kappant 5.

Tikfit 8.

Vajat az öreg Meszellel 2.

Thikfiat nem adnak Immár,mivel hogy az Kőlesbül désmát adnak.

Item Minden heles Seller ad Ludat 1.

Kappant 1.

Thikot 4.

Vajat Meszelt 1.

Thurot 1.

Item Mikor Az Ur eő Naga váraiban menyegzők Szolgáltatnak ollyankor tézteséges ajándékkal tartoznak,az mint nékiek tutokra advan.

Item Gabnabul és minden tavaszý vetésbül Desmát in Specie, azonképpen Méhbül,Bárány,és Kecske fibül az Ur eő Naga Szamara tizedet adnak.Az irtás földrül is az mikor kimivel Bé vetti,ln Specie Désmát,Köblöt is adnak az Urnak eő Naganak rola ugy mint minden holdtul per den.20.Az Ur eő Naga Jobbágyi, az Videkiek in Specie köblöt.

Item Szőlő hegyek vagyon kiről az mint el végeztek ez előtt Mérték Szerint hegy vámot,in puro vino désmát adnak.

Item itt erdejek az Göbösiekkal,Chapodiakkal,és Lővőiekkal (97. lap) határos kiről tűzre,azzu,és akarmi haszantalan gyümölts nem termő fábul elnek; Nyers és termő fát tűzre Nem Szabad Le vagni,hanem ha ki épülni akar épületre valo fát az Ur eő Nagatul, és eő Naga után az udvar Birotul kirjenek,Mert alioquin poenum Subeunt ut Supra.

Item az Szeretben az Urnak eő Naganak ujonnan Névelő Thilossa vagyon.

Item Mikor az Mak Terem az itt valok husz adot,az videkiek tizedet adnak az Apro Marhábul,az Urnak eő Naganak.

Item Mikor Mak nem terem egész varostul jo két hizlalt arthannyal tartoznak az Urnak eő Naganak.

Item Szent Miklossý Erdőre tűzre valo faért adot adnak,az ki rea Belei egy helytől egy foréntot Szeplakon

Sarrood mindnyajon f. 20

Musay f. 9.

Róitök f. 8.

Chernelháza f. 1. den.20.

Széchenyiek f. 16.

[346](#)Item esztendő által az varos két kövér vágó tehennel tartozik az vár Elesébe az Urnak eő Naganak adni.

Item itt Mészár Szék vagyon,és mikor az ki benne mészárol,az Urnak eő Naganak egy masa fagyuvál tartozik.

Item Incolae hujus oppidi universos Labores Subeunt.

Item itt az velalnak itt három Szőlejek vagyon,Kibűl mikor Isten termését adgya,magokat Segittik,ravás,és egyéb fele adoban,hegy vamat,és Désmát az Urnak eő Nagyságának in Specie megh adgyak.

Item Itt az egy háznak egy,az oskola háznak is egy (98. lap) Szőleje vagyon,kit magok Praedicator,és oskola Mester Uraim Birnak,Jus montanum, et lOmam ex eis non dant.

Itt Szent Mihál naptul fogva,mivel hogy Szőlő hegyek vagyon Karácson napigh az Szegenségh arol bort.

Item Karacsontul fogva Szent Mihál napig az Urnak eő Naganak Bort arolnak az vellalnak is hogy az Urnak eő Naganak egy hordo Borth ki arolván, masikot az velalnak kiben mikor reajok jut a rend az Nemeseknek is Szabad arolnok az ur eő Naga kegyelmes jo végezésse Szerint,és Senkinek nem Szabad egyik Borra az masikra kezdeni,mert alioquin in praedam Convertitur. Item itt az Urnak eő Naganak Szerdahel végen az Ikva vize mellett az Les erdő felé menvén egy öregh réthe volt,kit eő Naga még ezelőtt Megyerÿ Imre Uramnak adot.[36\(57\)](#)

Item Ezen várossy Szőlő Hegyen az váras végén az Agh Hegyben vagyon az Urnak eő Naganak két öregh Szőleje ugyan ottan egy Prés haza is.

Item ugyan azon ágh hegyben az nap Kelett valo Szerben vagyon az Urnak eő Naganak egy Szőleje.

Item ugyan ezen hegyben és ezen Szeren Pálffi Janos fiának Ki rabba essett, vagyon egy Szőleje,mast az Urra eő Nagara maradvan kinek immár második esztendeje hogy heizetlen maradt Pusztá,de mostan Immár Sopronÿi Chenne János Birja az eő Attyafiaival az Ur Nága engedelmebűl

Item az Also hegyben vagyon az Ur eő Naganak egy Szőleje,ki Győrfy Amburusé volt (99. lap).

Item az masik ui hegyben az Urnak eő Naganak egy Szőleje,ki Kovács Bertaé volt.

Item Ugyan azon hegyben vagyon az Urnak eő Naganak egy Szőleje,ki Tott Jakapé volt.

Ez Szőlőknek fertály Számát Bizonyossan nem tudgyak,mennyi Légyen, kiket az Szent miklossy tartomány collatione minden munkájokban,az Ur eő Naga is Pénzűl Segeteti pénzes Mivelessel

Item itt Szent Miklossan,mikor Sokadalom essik vám pénzt Szednek az Ur eő Naga Szamára videlicet minden terhes Szekértűl per den 4.

Husz Szam Sőveget,aki hoz egyet veznek benne den 1.

annak alatta ut Supra den 4.

Gyalog embertől v. 2.

Lotul,és ókörtől az kit el adni haitanak de singulis singulus v.1.

Item de singulis pecoribus et porcis Singuli v. 2.

Item Civitates Posonienses,et Sopronienses Intra Regnum Hungariae existentes Nihil Solvunt.

347Item Bella György kerthe végeben az Ikva mellett vagyon egy rethecke circiter falcastra 2.kit vellallol regen az Birosághoz attak volt,most is az Biro Birja.

Item Ibidem in fluvio Ikva Domina relicta Egrey Perlegat Dominus Magnificus Joannis Zeke habet molendinum duarum rotarum desuper current.

Item In Territorio ejusdem oppidi S.Nicolai Dominus Emericus Megyer Perlegat Dominus Magnificus in Diversis Locis habet terras extitpatas circiter jugera¹⁰⁽⁵⁸⁾ de quibus ut Dominus Provisor dicit Nullum terraginum Solvit.

Item Totalis possessio Petőháza ex Bonis Domini Magnifici,Collationeque ejusdem Domini Magnifici excisa est (100. lap).

Anno 1597. 27.Die Aprilis

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium III. rész / Oppidum Chiapod

Oppidum Chiapod

Az Mint az ott valo Nemessek Birája Kun Benedek,és az vellal Birája is Nagy Marthon,Kovács Marthon,és Sarvári János,Hütők Szerint az Mi Interrogatiokra előnkben adván,az mennyire az eő emlekezetekre meg tudgyak Beszéltni,hellekhez való Szanto földöket Bizonyossan meg nem tudgyak mondani,Mert Némell helhez két hold,Némelhez három,Némelhez több.

Kaszáló réthek alapottya miben Légyen,az mennyire meg tudgyák mondani,azonképpen az Szalay Kelemen,és Tarnocz7 Jakap udvar helyéhez menyinyi Szanto föld,és rethe Légyen post censum annualem meg Nevesztetve találni,Kirül igen jo volna,hogy aequalis Divisio lenne,Specificato modo,ha eő Naganak jo akarattya volna,eő Magok is kéválnák,igy az irtas földek is igazán föl találatnak kikrül kellene föld köblöt adni eő Naganak.

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium III. rész / Az Belseő Réndén nap Kelett felől el kezdvén

Az Belseő Réndén nap Kelett felől el kezdvén

Bakoaj Imre Sarmellekj Nemes ember Sessio 1.

De Servitÿs post Censum annuaem videntum

Kis Balás Sarmellekj Nemes ember Sessio 1.

Ez meg holt de életében el atta volt pénzen Tott országj Horváth Györgynek,ez is el hagyván ez helyt,mostan Tott Gergel Szent Mihály az Ur eő Naga Jobbágya³⁶⁽⁵⁹⁾ (101. lap) lakik benne habet eqvos 2.Servit Domino Magnifico in quibus jubetur.

Fejyes Djenes.Sarmellekj Nemes Ember Sessio 1.

Ez meg halt Mostan Thetj Kassa Gergell Lakik benne,az Eőcsivel Kassa Thamással ambo habent eqvos 4.vaccam 1.Ez az Sarmellekj nemesekhez tartt Mind Szolgalotott,és fizetésbül.

Ibidem Lakos Janosfalvaj Jakapp Szabad Legény nihil Servit Domino Magnifico.

Szabo Miklos Tott országj Sessio 1.

Ki mostan Szelestej Janos Uram Ispánya Egerszezen,habet Eqvos 2.vaccas 3.Ez az Sarmellekj nemesekhez tartt Minden Dologbul.

Ibidem Lakos Czerczej Gergell őcsével ambo habent eqvum 1.adoz az Nemesek közibe.

³⁴⁸*Misse Mathe Sarmellekj Nemes ember Sessio 1.*

habet vaccam 1.

Ibidem Lakos Sánta János habet vaccam 1.Az nemesek közibe adoz.

Kun Benedek Sarmellekj Nemes ember Sessio 1.

Nulla armenta habet.

Ibidem Lakos Dudar Balás Szabad Legény Nihil habet,et nihil Servit.

Ibidem Lakos Thőrök Miklosné Szabad Legény felesége,az ura Cheznekben elveszett ;Nihil habet et Nihil Servit

Mészáros Vajda hele Sessio 1.

habet eqvos 2.vaccas 3.Egy masa fagyat mondanak hogy ad az Urnak eő Naganak ezen kívül Semmit Nem Szolgal.Sem adoz

Ibidem Lakos az Napa habet vaccam I.Nihil Servit.

Tott Ferenez Sarmellekj Nemes ember Sessio 1.

habet eqvos 2 (102. lap)

Embőr György Sarmellekj Nemes Ember Sessio 1.

Ez meg halt,mostan Szány Balás lakik Benne habet Boves 4.Az Nemesek közibe adoz.

Ibidem Lakos Laký György, habet Eqvos 2. Ez is Nemesek közé adoz.

Balassa Antal Sarmelleký Nemes ember meg halt hele Sessio 1.

Mostan Lakik Benne varsanyi vincze Imre habet Eqvos 4. Boves 10. vaccas 4. Ez is Nemesek közé adoz, ki Deczegethis tartt No. 23.

Ibidem Lakos quidam Thomas Szabad Legén Buidos nihil Servit.

Praedicator Uram hele Sessio 1.

Trupecz Gergell hele Sessio 1.

habet eqvos 2. Servit Domino Magnifico.

Vörös Mathe meg halt hele penitus Deserta Sessio 1.

Szalay Bona udvár hele. Az mint mondgyak teszen annyit, mint három polgár hely, az fia Szalay Janos Birja⁵⁸⁽⁶⁰⁾

Sessiones 3.

Tharnoczý Jakapp hele ez is azonképp vagyon az mint mondgyák

Sessiones 3.

Az unokája Palányi Caspar felesége Birja.

Horváth Marton hele cum Georgio prepost⁵⁹⁽⁶¹⁾ Sessio 1.

habent ambo Boves 6. vaccas 4.

Ibidem Lakos: Horváth Janos, és Sütő Pál itt valok

Sütő Pál hele Sessio 1. deserta

Bogardi Péter hele Sessio 1.

habet Boves 4. vaccas 3 (*103. lap*).

Ibidem Lakos Chornaý Ferencz futot Ember habet Eqvos 2. Boves 2. vaccas 2.

Ibidem Lakos itt valo Nikés Mathe habet Eqvos 2. vaccas 2. Servit eidem.

Kovach Marton hele Sessio 1.

habet eqvos 2. Boves 8. vaccas 5. Servit Domino Magnifico

³⁴⁹Ibidem Lakos Szent Mihály varga Gergell. habet Eqvos 3. vaccas 4. Servit ut Lakos Domino Magnifico

Ibidem Lakos: Varga Mathe Szabad Legény Buidoso Nihil Servit.

Révész Lőrincz és Varga Illies Sessio 1.

habent ambo Eqvos 4.vaccam 1.

*László Ispán*⁶⁰⁽⁶²⁾ *hele Sessio 1.*

*László Ispán*⁶⁰⁽⁶³⁾ *hele Sessio 1.*

habet Eqvos 2.Boves 2.vaccas 2.Servit Domino Magnifico in qvibus jubetur, exceptis rusticis Laboribus.

Ibidem Lakos:otvalo Szalay Gergell,kit maga tartott föl,habet vaccas 3.

Ibidem Lakos:oth valo Tott Miklos habet Boves 2.Eidem Servit.

*Rőtty Janos*⁶¹⁽⁶⁴⁾ *meg holt hele Sessio 1.*

Haz raitha mostan egy fél Szeg,Nyomorult azzony lakik benne,Nihil habet et nihil Servit.

Rygo Lőrincz hele Sessio 1.

habet Boves 2.

Ibidem Lakos:Stanecz Thamás habet Boves 2.vaccam 1.

Ibidem Lakos:Mikecz Mihál habet vaccas 2.

Ibidem Lakos:Thott Marko habet vaccam 1.eidem Serviunt.

Nagy Márton hele Sessio 1

habet Eqvos 2.Boves 6.vaccas 4 judex

*Varga István és Varga Pál*⁵⁹⁽⁶⁵⁾ *Sessio 1.*

ambo habent Boves 4.vaccas 4. (104. lap).

Horváth György kit az Vr eő Naga Bacsatot el Köpcsénbe Mostan Szily Szeke István lakik Benne,habet Boves 4.vaccas 2.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos:Szily Tott Páll habet vaccam 1.Servit ut Lakos.

*Varga István hele*⁶²⁽⁶⁶⁾ *Sessio 1.*

habet Boves 4.vaccas 4.

Ibidem Lakos:Tott Mihál oth valo,eidem Servit.

Kalman Barrabas Sarmellekj nemes ember Sessio 1.

habet eqvos 2.Boves 10 vaccas 7.

Kalman Lőrincz Sarmellekj Nemes ember meg halt. Sessio 1.

Mostan Lakik Benne Takács Chyorgaj István habet Boves 2.Sarmellekj nemesek kőszibe adoz.

Ibidem Lakos Acsády Pál habet Boves 2.vaccas 3.Ez is az Nemesek közibe adoz,Ennek Decsege is vagy on No 16.

Thomody Janos Sarmellekj nemes Ember Sessio 1 habet vaccas 4.

Ibidem Lakos Papp Mihál az Vellal csordosa nihil habet nihil Servit.

Thomody Matthjas Sarmellekj Nemes ember meg holt.

Sessio 1.

350Mostan Takács csorgay andrás futot ember lakik benne habet boves 4.vaccas 5.ezis az Sarmellekj Nemesek közibe adoz.

Czompoll Lőrincz Sarmellekj Nemes Ember Sessio 1.

habet Boves 4.vaccas 5. (105. lap).

Ibidem Lakos itt valo Tott Máttjas Nihil habet

Ibidem Lakos Itt valo Horváth Lőrincz habet Boves 4.vaccas 3.az Nemesek közibe adoznak.

Ibidem Lakos Drány Mihál Szabad Legény,Buidoso.

Ibidem Lakos Salamon Janos Szabad Legény,Buidoso,nihil habent et nihil Serviunt.

Horvatt Tháamás,és Tott Miklos Seller 1.

Habent ambo Boves 4.vaccas 5.Serviunt ut Ingvilini Domino Magnifico pedester.

Ibidem Lakos Egy Szegén özvegy Aszszony Itt valo nihil Servit.

Horvath Janos meg holi hele Sessio 1.

Mostan Nirvő antal futott ember lakik Benne,Servit Domino Magnifico

Horváth János meg holt hele Sessio 1.

Mostan Ságý Márton Birja,habet Boves 4.vaccas 2.Ez előtt az Nemesek közibe adozot,imposterum Serviat Domino Magnifico,mert horvat Janos az Ur Jobbagya volt.

Kalman Gergell Sarmellekj Nemes ember Sessio 1.

habet Eqvos 3.Boves 6.vaccas 6.

Ibidem Lakos Tott Mihál az vellal ökőr csordossa

Horváth Márton hele Seller 1.

El Szököt hazza pusztán áll.

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbarium III. rész / Az fől

Szélrűl valo renden Nap enezetrűl elkezdve

Az fűl Szélrűl valo renden Nap enezetrűl elkezdve

Czompol István Sarmelleky Nemes ember Sessio 1.

maga el Szőkűt mostan lakik Benne Szilű nemes Balint habet Boves 3.vaccas 3.Ibidem Lakos Szilű Szűcs Péter habet Boves 2.Eqvos 2.vaccas 3.Ezenfűl vettek ez helt et Serviunt Domino Magnifico (106. lap).

Ságy Bűrűczkné Az őcsével.-Lenárt orbánnal Sarmellekű Nemesek hele Sessio 1.

Habent Eqvos 2.vaccas 2.

Ibidem Lakos:Oslű Jűveménűes István habet Eqvos 2.Az Nemesek kűzibe adoz.

Mészáros Benedek meg halt hele Seller 1.

Mostan Szilű Tott Gyűrgű lakik benne habet eqvos 2.vaccam 1.Servit ut Inquilinus Domino Magnifico

Ibidem Lakos Itt valo Margith,és orsű nihil habent et nihil Serviunt.

Tott Mihálű hele Sellér 1.

Maga el Szőkűt hazza pusztan all deserta.

Tott Simon hele Seller 1.

habet Boves 2.vaccam 1.Servit ut Inquilinus Domino Magnifico

351 *Varga Lukács,és Nagy János ketten⁵⁹⁽⁶⁷⁾ Sessio 1.*

Habent Boves 2.vaccas 4.

Ibidem Lakos Sebeházű Marthon Kovács habet vaccas 2.

Kalmán Péter Sarmellekű Nemes Ember Sessio 1.

habet eqvos 2.vaccas 2.

Ferencz Kovács meg holt hele Sessio 1.

Mostan Tott Mihál Lakik Benne,habet vaccam 1.Semmű hele igasságat nem Birja Erdű őrzű aluid nihil Servit.

Horváth János meg holt hele Sessio 1.

Felesége Birja,az háznak Semmi igasságat nem élű nihil habet pauper et nihil Servit

Horváth Antal hele Sessio 1.

habet Boves 2.vaccas 2.eqvum 1.Servit Domino Magnifico

Ibidem Lakos horváth Pál habet boves 2.vaccas 3.Servit ut Lakos (107. lap).

Ibidem Lakos Itt valo Kis István nulla armenta habet servit ut Lakos

*Tott Balás,es Bóffel Laszlo*⁵⁹⁽⁶⁸⁾ Sessio 1.

ambo habent eqvos 2.vaccas 3.

Ibidem Lakos Iház Gaspar itt valo,nulla habet armenta eidem Servit

Khun Máthe Sarmellekÿ meg halt Nemes ember Sessio 1.

mostan Szily fith András,és fith Mihály laknak benne,habent Eqvos 4.vaccas 2.Serviunt Domino Magnifico ut Lakones.

Nikos Mathe hele D.Pollani combusta Sessio 1.

*Cheh Péter hele*⁶³⁽⁶⁹⁾ Sessio 1 1/2 habet vaccas 3.

Szabo György meg halt hele Sessio 1/2.deserta

haz raitha,kiben Senki nem Lakik.

*Nagy Pál meg holt hele*⁶⁴⁽⁷⁰⁾ Sessio 1.

Ház raitha mostan Szily Szabo Balás lakik Benne,az Ur eő Naga Korcsmárosra habet Eqvos 2.vaccam 1.

Ibidem Lakos Szily Horváth György nulla habet armenta.

*Vörös György*⁶⁵⁽⁷¹⁾ *hele* Sessio 1.

Az Ur eő Naga adat ökröt neki,Boves 2.nihil Servit,mert hogy Santa mankon jár mondgyák,hogy az Ur eő Naga Levelet adat volna neki Szabadságra.

Ibidek Lakos itt valo Iház György habet vaccam 1.Servit Domino Magnifico

*Elek Marton hele*⁶³⁽⁷²⁾ Sessio 1.

habet Boves 4.vaccas 2.Ibidem Lakos peresztégi Kovács János Nulla armenta habet (108. lap).

Chechÿ István Sarmelleky Nemes Ember Sessio 1.

habet Eqvos 3.vaccas 2.Semmit nem fizet az Nemes uraim közibe,Sem az Urnak eő Naganak nem Szolgál.

Ibidem Lakos varsányi Nagy Simon Szabad Legény Buidoso.

³⁵²*Tott Antal hele*⁶³⁽⁷³⁾

Sessio 1. Ez meg holt,mostan itt valo varga Mathe lakik az hazban habet Eqvos 2. vaccam 1.

Ibidem Lakos Tott Thamás habet Boves 4.

Jakapos Janos Sarmellekÿ nemes ember Sessio 1.

penitus deserta

Sarvári János hele Sessio 1.

Az Ur eő Naga adot néki ökröt 2.Servit Domino Magnifico.

Ibidem Lakos Tott Peter itt valo foglar:Servit ut Lakos.

Balassa Péter Sarmellekj nemes ember Sessio 1.

Habet Eqvos 2.vaccas 2.

Ibidem Lakos Itt valo Beke András nulla habet armenta.

*Trúpecz Marko hele*⁶⁶⁽⁷⁴⁾ Sessio 1.

habet Boves 2.Ez alts mivel Szolgála Uramat eő Nagat.

Thár László hele *Sellér*⁶³⁽⁷⁵⁾ 1.

Kis Lőrincz hele 1.

Tott Gergel hele Sessio 1.

Elment innend masue lakni,mostan varsányi Ecsi Balint lakik benne.habet Egvos 3.vaccas 3.

Horváth Lőrincz meg halt hele Sessio 1/2.

Mostan Szani Bödecs Janos⁶³⁽⁷⁶⁾ lakik az házban,habet gvos 2.vaccas 3.

Thomodj Djenes Sarmellekj Nemes ember Sessio 1.

habet Eqvos 2.vaccas 2.

Ibidem Lakos itt valo varga István habet vaccas 2.eidem Servit.

Vgyan ezen udvar helen csinált volt Szilassj Gergell egy házat meg holt, ez is Sarmellekj nemes Ember volt,mostan az felesége benne Nulla armenta habet az Sarmellekj nemesek közibe adoz.

*Varga Janos hele*⁶³⁽⁷⁷⁾ Sessio 1.

Ez meg holt,mostan itt valo varga György lakik az hazban habet vaccas 3. *Boves 8 (109. lap)*

Tharczaj Antal Sarmellekj Nemes ember Sessio 1.

Ez meg holt,ezen puszta házban Mostan lakik Szilj Lentse Dömötör habet Egvos 2.Boves 4.vaccas 4.Servit Domino Magnifico.

Tott Marko hele Sessio 1.

habet vaccam 1.

Ibidem Lakos varsány vörös György habet Boves 2.vaccas 3.

Ibidem Lakos itt valo Tott György habet vaccas 3.

Summa Integrarum Sessionum et Servientum facit Sessiones 12.

Desertarum et Inservientum 6.

Inquilini Servientes 3. (110. lap)

Inquilini Inservientes et Deserti 2.

Lakones Servientes 7.

Lakones Inservientes 5.

353 Nobilium cum Concionatore et iudice:

Sessiones 26 1/2

Eorundem Inquilini et Lakones 19.

Item Aliorum Nobilium ex Sarmelleke

Sessiones 20.

Eorundem Inquilini et Lakones 19.

Census, et alij Proventus.

Minden egész helyhez menni Szántó föld legyen Bizonyosan nem tudgyok, kihez több, kihez kevesebb kívánniak, az föld meg osztást, az mint előll is meg vagon írva.

Item az Szalay Janos és Tharnoczj Jakapp unokája udvar heleihez külön külön magán Szántó földei Szakasztva vannak, rétekis azonkeppen, az Láz Berek vize környül Szakasztva vannak.

Item Az Láz Berek vize környül az Polgárságnak egész helhez Nilás Szarara, négy osztál, rétecskeik vagon, circiter falcastro 3. Seller helyhez pedig falcastrum fél

Item Puszta család felé is ezen Láz Berek vize környül minden egész polgár kelhez egy egy osztál rétecske vagon circiter falcastra 2. az Selléreknek pedig falcastrum egy egy, az két helen valo rétekben az Sarmellékj nemes uraimnak Sem rétet nem atták, mért hogy (111. lap) eők is az Ur eő Naga Boráth nem akarjak arolni, és mikor föl osztonak is egy masra az maradék Bort, abban Sem akarnak reszessek lenni.

Item ezen csapody határban alá az Gyóró fele az erdön vagon minden egész helhez három osztál réth, Itt az nemeseknek is azonképpen egy aranth; Seller helyekhez két két osztál akár Nilasnak nevesztessék. De az reteknek csak akor vehetni hasznokat, mikor Essős idő Jár, Aszszály időben Nem.

Az Csapodiaknak az Láz vize mellet vagon egy rétek, Biroság réte vocator, kit minden esztendőben aki Biro, az veszi hasznát Circiter falcastra 6.

Ibidem ugyan ezen Láz vize mellet, Hóvej fele az Ispannak is vagon rethe circiter falcastra 10. kit az ki ez tartományban Ispán az kaszálla minden Esztendőben.

Item azonképpen Pusztá Chalád fele is egy rétecske circiter falcastra 2.ez is az Ispanság Réte,S az Ispanság kaszálya.

Item Az egy háznak Itt külön Magan Szakasztva vannak földéj circiter jugera husz.

Réte is az Láz vize mellet. Magan Szakasztva vagyon nem tudgyak hány kaszálya mind földet,rétet,az Ur Birja.

Szent Györgyi és Szent mihály adoja ezeknek is meg volt régenten mind az Sz.miklosiaknak de. 10.

De azután valo végezésből immár minden egész heles ad Urnak eő Naganak, az mint az meg esküt emberek mondgyak (112. lap)

Ludat 2

Kappant 4

Tikot 8

Vajat az öreg meszellel 2

Turot 2

Item Itt minden Seller kinek Seller háza vagyon az adonak felét adgya.

Item Mikor az Ur eő Naga varaiban mennyegzők Szolgaltatnak ollyankor Tiszteséges ajándekkall tartoznak,ut Supra in alys Locis.

354Item Gabnábul,és minden tavaszi vetésből désmát in Specie azzonképpen Méhből,Bárány és Kecsefiből,az Ur eő Naga Szamara tizedet adnak.Az Irtás földrül is az mikor ki mivel Be vetti in Specie Desmat,Köblöt is adnak az Urnak eő Naganak rola,ugy mint minden holdtul per d.20.az Ur eő Naga Jobbagyi az vidékiek in Specie köblött.

Item Ith Szőlő Hegyek nincsen az ért Szent Mihál naptul fogva koracsonik az Szegéhség arol Bort magok Szamára,Ismegeh Karacsontul fogva Szent mihál napig az Ur eő Naga Szamára Arolnak Bort rend Szerint.Mikor Korcsmarosok nincs,kire Senkinek nem Szabad Bort kezdeni.Mert alioquin in praedam convertitur.

Item Az csapodiaknak Erdejek,az Hővejek,Himodiak,Gyorojak,Czirakiak, Dýenesfalviak,Ivanniakkal és pusztá csalodiakkal határos,kirül tűzre és épületre valo fabol modo ut Szent Miklosienses,Endredienses et vitt- (113. lap) nyedienses élnek,alioquin Subeunt poenas,ut Supra.

Item Mikor az MA terem,az itt valok husz adot,az vidékiek tizedet adnak, apro marhájokbul az Urnak eő Naganak.

Item itt Mészár Szek vagyon,és ki mikor benne mészáról az Urnak eő Naganak egy mása fagyuvall tartozik.

Item minden féle munkával tartoznak ut Supra in Endred,et Szent Miklos

Item Ezen kapu tartományban mindenüt Baranyokbul,kecskefiakbul tizedet adnak.

Item Ez Itt valo Sarmelleky Nemes Uraim az Kapui töltésre Eőszell egy héthen,tavaszszaill is egy

hétet,azonképpen aratasban is egy hétet tartoznak munkálni.Insuper az verhoz Esztendő által három Drabantot Tartoznak az fizetéssen tartani.

Item Mikor az Ur eő Naga Chathara mégyen az eő Naga Személle mellyé Drabantot tartoznak az magok költségen adni;az mint eő Naga elrendeli.

Item Itt csapodon mért hogy az Sokodalom nem regen kezdetett,Semmi Vámot nem adnak mind addik,még az Sokodalom Szabadsága ki nem telik.

Item ez Chapody határban az Láz Berek vize környűl az Urnak eő Naganak,ami kaszalo rethe volt,az Gőbössy Majorhoz Marothi Uramnak atta Uram eő Naga.

Item Alodium Gőbös cum possessione ibidem et pertinentys Suis az Ur eő Naga Marothi Mihál Uramnak atta (114. lap).

Totius Summa Inpertinentis Castri Kapu Simul comportatis

Integras et Servientes facit Sessiones 78 qv.3.

Desertarum et non Servientum Sessiones 23 qv. 1.

Inquilini Servientes 92

Inquilini non Servientes 43

Lakones,qui etiam Domusculas habent Servientesque 207

Lakones etiam cum Domusculis:et non Servientes 91

Nobilium,Libertinorum,Concionatorum et

Judicum Sessiones 105 qv.3.

Eorundem Inquilini et Lakones 110 probatum

355 Finitum Anno,Die Et Loco Supra Scriptis

Thomas Odor

manu propria (115. lap. A 114. lap üres)

Index

Oppidorum et Pagorum Hujus Libri utpote

Oppidum	Kapuvár	Pagina	1. 10 et 20
Possessio	Vitnyéd	Pagina	27
	Szergény	Pagina	42
	Endrőd	Pagina	49
	Sejteőr	Pagina	64

	Sarród	Pagina	75
Oppidum	Szent Miklos	Pagina	77
Possessio	Szerdahely	Pagina	92
	Csapod		101 (117. lap A 118–126. lap üres)

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Fogarassy László: Nyugat-magyarországi vonatkozások Mailáth-Pokorny János alezredes emlékezeiseiben

Fogarassy László: Nyugat-magyarországi vonatkozások Mailáth-Pokorny János alezredes emlékezeiseiben

1. A bécsi „Magyar Híradó” 1979. évi 5. számában olvastuk, hogy Bécsben elhunyt Mailáth-Pokorny János alezredes. Neve nem volt előttem ismeretlen: a Soproni Szemle 1960/3. számában megjelent írásomban megemlítettem Pokorny János tüzérszázados nevét, aki 1919. első négy hónapjában a köpcsényi védőszakasz oroszvári részlegének a parancsnoka volt. Vezetéknevéhez a húszas években adopción folytán vette föl a *Mailáth* nevet. Írásbeli hagyatéka a bécsi Hadilevéltárba került (Österreichische Staatsarchiv-Kriegsarchiv), ahol 1981-ben Dr. Peter Broucek hívta föl reá figyelmemet. Az anyag terjedelmes voltára való tekintettel fénymásolatban rendelkezésemre bocsátotta az osztrák–magyar határvitára vonatkozó részét, amelyért neki ez úton is köszönetet mondok.

Az emlékezeések pontos címléírása:

Hans Mailáth-Pokorny: Memoiren III. Aus der Fülle meines Lebens. Der Zusammenbruch der Monarchie – Kleinkrieg und Sturmzeiten. (Jelzete: Kriegsarchiv Wien, Nachlassensammlung B/700, nr. 4., ill. B/700, nr. 5).¹⁽⁷⁸⁾ Gépelt szöveg kéziratos betoldásokkal.

A közzétett szövegből csak a lényegtelen részeket hagytuk ki és megfelelő jegyzetapparátussal láttuk el.

Pokorny császári és királyi tüzérszázados az első világháborút lezáró fegyverszünet után a balkáni frontról tért haza Pozsonyban lakó családjához és önként bekapcsolódott a város védelmébe. Az akkori helyzetre jellemző, hogy a demarkációs vonal őrzésére ³⁵⁶a pozsonyi (volt cs. és kir.) kadétiskola növendékeit is igénybe kellett vennie, amellet a 37. (volt honvéd) tüzérezred ütegeinek szervezésében, majd a kiürítésben is. Mivel levéltári anyaghoz nem jutott hozzá, sem megjelent irodalomra nem hivatkozik, meg kell említeni, hogy a pozsonyi Német Néptanács (*Deutscher Volksrat*) Pokorny százados megkérdezése nélkül 1918. december 20-án német nyelvű levélben jelentette a magyar népkormánynak, hogy a pozsonyi katonai

tényezők fegyveresen akarnak szembeszállni egy cseh megszállással. Ezt ellenzik azért, mert erős ellenféllel való szembeszállás csak fölösleges vérontást és anyagi károkat jelentene. Mivelhogy Pozsony hovatarozását a népek önrendelkezési joga alapján a békekonferencia fogja eldönteni, a pozsonyi Német Néptanács kéri a népkormányt, minden befolyását vesse latba, hogy a céltalan ellenállás (*Verteidigung*) elmaradjon. A levelet aláírta a pozsonyi Néptanács elnöksége: Carl Angermayer, Hugo Dewald, Paul Wittich, Ferdinand Billot (gróf), Alois Zalkai, Dr. Ludwig Fritz. Kérésük teljesült, mert Pozsonyt kiürítették.

(Magyar Országos Levéltár K 40 Nemzetiségi Minisztérium iratai, 5. csomó VI. tétel. A Hadügyminisztérium másolatban továbbította Jászai Oszkár minisztériumának december 30-án, ahová 1919. január 3-án érkezett meg.)

Miután a cseh legionáriusok Pozsonyt megszállták, máris megpróbálták a pozsonyi hídfő megszállását, habár erre a Párizsból érkezett parancs sem jogosította fel őket. Ezt a kísérletet az irodalomból csak hézagosan ismerjük. Pokorny memoárjaiból tudjuk meg, hogy a támadókat az ő tüzérosztályának riadóztatott legénysége gyalogsági harcban nyomta vissza a Duna északi partjára, még mielőtt a Győrből elindított felmentő századok vonaton beérkeztek volna. A győri csapatot felváltó soproni zászlóalj a Ligetfalú és Köpcsény közt állt katonai barakkórházban volt elszállásolva. A Pokorny-tüzérosztály 1. és 2. ütege rövidesen Köpcsénybe került, az új 4. üteg Oroszvárott alakult meg. A szervezési részletkérdésekkel Pokorny nem foglalkozik, de élénk emlékezetében maradt, hogyan rendszabályozta meg azokat a fegyveres bandákat, amelyek leszerelt katonákból verődtek össze. Az elfogott egyenruhás rablókat katonai rögtönítélő bíróság elé állította, amely a kilátásba helyezett halálos ítéleteket botbüntetésre változtatta. Kevésbé drasztikus, habár szabálytalan eljárás volt, de a közbiztonság Duna és Lajta között teljesen helyreállott. A horvát lakosság közt sem keletkezett pánszláv mozgolódás, a Duna-vonal védelme is biztonságos volt. Amikor megindult a románok áprilisi offenzívája, a 37. tüzérezred (átszámolás után 19.) ütegeit el is szállították a tiszántúli frontra. Köpcsényben csak egy löveg maradt vissza, amely be volt löve a pozsonyi hídra. Májusban a „köpcsényi zászlóalj” is először a hajmáskéri táborba, majd a frontra távozott, de a soproni 9-es huszárszakasz egy ideig Ligetfalun maradt.

Ez után kétéves időszak következik, amely alatt Pokorny János a nyugat-magyarországi eseményekbe nem kapcsolódik be, de az ott történtek leírását megtalálja az olvasó a bevezetés írójától a Soproni Szemle 1971/4. számában (A nyugat-magyarországi kérdés katonai története, I. rész.). Itt érdemes megemlíteni, hogy az 1919. április végén kirobbant szolnoki ellenforradalomban Pokorny százados is szerepet játszott és annak leverése után sikerült a románok által már megszállt területre menekülnie.

2. Miután terjedelmi okok miatt el is kellett állnunk a Pokorny-memoárok azon jelentős részének közzétételétől, amely a nyugati peremvidék történetével nincs szoros összefüggésben, közöljük a „Küzdelem Burgenlandért” c. fejezetet. A szerző a mozgalmas 1921-es év második felében a boldogasszonyi (ma: Frauenhaid) Esterházy-uradalom tisztviselője. Itt az utolsó magyar népszámlálás szerint 2848 lakos volt, közülük 2150 német és 756 magyar anyanyelvű, ahol 2410 római katolikus mellett 399 izraelita élt. A szabadcsapatok garázdálkodásairól szóló hírek erősen eltúlozva jutottak el erre a búcsújáráshelyre, úgyhogy közeledésük híre még a magyar lakosság közt is pánikot [357](#)keltett. Pokorny leírja, hogy a Héjjas-felkelők bevonulása alkalmával zsidópogromot akadályozott meg erélyes fellépésével és milyen súrlódása volt velük, amikor az Esterházy-uradalomban rekviráltak. Nem is nevezi őket felkelőknek, hanem banditáknak, amely nevet (nyilván nem ironia nélkül) Komáromi János író is használja. Az volt a véleménye róluk, hogy hozzájuk képest ájtatos szentek voltak Trenk Ferenc horvát pandurjai. De

az érem másik oldalát is megmutatja, írván:

„Azon a napon, melyen a banditák megjelentek Királyhida előtt, a környék összes zsidó lakosai – a főparancsnok pusztá nevére – elköltöztek Magyarország felé. De mihelyt értesültek a rendről és fegyelemről, egymásután kezdtek visszazárlingózni és ma már valamennyi zsidó lakos rendszeren végzi napi munkáját.

Valami nyolc nappal azelőtt egy hattagú új banda érkezett a faluba (Pándorfaluról van szó), az új banda parancsnoka azonban nem igen lehetett tisztában az itteni renddel, mert éjnek idején rázörgetett a zsidóra s emberei részére nyolc pokrócot követelt. A zsidó meg is ígért mindent, közben azonban értesítette a főparancsnokot, mire a főparancsnok olyan huszonötöt vágatott az új banda vezetőjére, hogy most is attól vakaródnak:” (Komáromi János: A fölzendült Nyugat-magyarország. Hídő Könyvtár. London, 1975, 2, 26–36.)

Még rokonszenvesebb képet kapunk a Héjjas-felkelőről – későbbi nevükön a „Rongyos Gárdáról”, ha kézbe vesszük Ádám T. István „Soprontól Munkácsig” c. könyvét (ismertette S. Z. a Magyar Nemzet 1939. augusztus 13-i sz. 27. oldalán.). Nem tagadjuk le, hogy jól verekedtek, de mint megszálló alakulat nem felelt meg hivatásának, mert mint a boldogasszonyi eset is bizonyítja, nem nyerte meg a lakosság rokonszenvét. Olyanok is furakodtak közéjük, akiket a kalandvágy és zsákmányolás lehetősége készítetett rá, hogy Nyugat-Magyarországra utazzanak. Az is lehet, hogy az a hattagú banda, amelynek vezetőjét Héjjas Iván egy pándorfalvi zsidó lakos elleni túlkapás miatt megcsapatta, azonos volt azzal, amelyik ellen Pokorny Boldogasszonyban sikeresen lépett fel és megakadályozott egy zsidópogromot. Ezután pedig lemondja a részvételt azon a banketten, amelyet az Esterházy-uradalom a Héjjas-felkelőtisztek részére rendezett és amely az ő távollétében nyilvánvaló orgiává fajult el. Sopronban viszont a Budaházy-felkelők senkit sem bántottak, semmit nem vittek el, mert szigorú volt a parancsnokuk.

A „Der Kampf um das Burgenland” után a „Lehrzeit in der Zentrale (1. XI.–20. XII. 1921)” c. fejezet következik a kéziratban, amelyben azonban semmit sem ír a felkelők távozásával keletkezett interregnum és az osztrák közigazgatás berendezkedésének történetéről. Munkahelyi élményeinek leírására szorítkozik, majd megtudjuk, hogy az év végére Bécsbe helyezték, ahol édesanyja is élt.

Történelmi tény az is, hogy olyan vérengzésekre, mint amelyeket a Maniu-gárdisták a második világháború végén Erdélyben, vagy a Tito-partizánok Bácskában elkövettek, Burgenland területén nem került sor semmilyen felkelő-alakulat részéről sem. Az általuk okozott kárt pedig a magyar állam megtérítette!

3. *Ankunft in Pressburg und Kämpfe bei Theben Neudorf 1918.*

(Megérkezés Pozsonyba és csatározások Dévényfalunál 1918.)

Man schrieb den 29. Oktober 1918, als ich mit dem Transport der 9. Infanteriedivision in Pressburg eintraf, der dann weiter nach Wien abrollte.²⁽⁷⁹⁾

358 Am Morgen kam mir eine ungarische Zeitung in die Hand, in der mit grossen Lettem verkündet stand: „Gömbös Gyula vezérkari százados letette a hűségesküt a köztársaságnak” – Generalstabshauptmann Gömbös Gyula legte der Republik den Treueid ab.”³⁽⁸⁰⁾ (...) Vom ihm hatte ich seft meinem ersten Zusammentreffen immer nur negative Eindrücke gewonnen, Er war 1917 vor mir als Generalstabsoffizier beim XIII. Korpskommando tätig. Dort war er nicht sonderlich beliebt, obwohl er sich sehr geschäftig

zeigte. Als ich den Generalstabskurs in Laibach 1917 absolviert hatte, forderte mich der Korpskommandant Feldmarschalleutnant Csicseric an, nachdem man insgeheim die Ablösung Gömbös' höheren Ortes betrieben hatte. Gömbös, der sich bis dahin als rechte Hand des Stabschefs unersetzlich gefühlt hatte, war empört, dass man ihn gegen einen frischgebackenen Generalstabsoffizier eintauschte. Wir waren einmal auch in einer Studie gegenteiliger Meinung. Das war gegen Ende des ersten Weltkrieges, als man bei dem k. u. k. [4\(81\)](#) Oberkommando darüber nachdachte, wie man den nationalistischen Wünschen der verschiedenen Völker der Monarchie entgegenkommen könnte. Vor allem ging es darum, ob innerhalb der aus Ungarn rekrutierten Truppen die ungarische Kommandosprache eingeführt werden könne, ohne dass dadurch das Gefüge unseres Militärs einen Abbruch erleiden würde. Die Aufforderung zur Stellungnahme zu diesem Problem war an die Generalstabsoffiziere ungarischer Staatsbürgerschaft erfolgt. Nach Durchsicht der eingelaufenen Wohlmeinungen standen sich beim AOK [5\(82\)](#) unter anderem zwei Meinungen gegenüber. Gömbös, der der ungarischen Honvéd angehörte, plädierte bedingungslos für die Beibehaltung der deutschen Dienst- und Kommandosprache. Seiner Meinung stand die meine diametral gegenüber. Trotz meiner deutschen Muttersprache hatte ich im Kampfgedränge und in jeglicher Kriegsnot wiederholt erprobt, wie zündend es auf die Ungarn wirkte, in Momenten höchster Spannung in ihrem Idiom angefeuert zu werden. Da damals in Ungarn auch andere Nationalitäten ungarische Schulen besuchen mussten, war ihnen allen magyarisches geläufiger, als die deutsche Sprache. (...)

Als man mich fragte, was ich zur gegenteiligen Meinung des Honvédoffiziers Gömbös sage, vermerkte ich: „Möglich, dass er aus der Perspektive des Offiziers, der den Krieg nur in Generalstabsdiensten mitmachte, empfehlen konnte, alles zu lassen, wie es bisher war“. Ich aber hatte den Krieg als Batterieoffizier im Verbandsverband einer k. u. k. Truppe ungarischer Provenienz mitgemacht. Von dort her datiert die Meinung, die zu vertreten ich mich nicht scheute. (...)

Mir war es, als hätte ich mit dem Hammer einen Schlag auf den Kopf bekommen, den man in vergangenen Zeiten verwendete, um Patienten vor Operationen zu betäuben. Die Monarchie zerschlagen? Nein, das konnte nicht sein. Ich versuchte mir zu suggerieren, dass unser gemeinsames Vaterland nur irgendwie in ein falsches Fahrwasser geraten sei. Unter diesen Eindrücken stieg ich am Bahnhof in Pressburg aus und beeilte mich, Frau und Kind aufzusuchen, die dort bei meiner Schwiegermama lebten. Es gab mir aber zu Hause keine Ruhe. Ich eilte auf die Gasse und meldete mein Eintreffen bei meinem Stammkörper in der Artilleriekaseme. Dort gab es ein planloses Durcheinander. Gruppen von Soldaten standen herum, manchmal mit, vielfach auch ohne Offiziere. Niemand wusste, was los sei. An den entgeltigen Zerfall der Monarchie glaubte [359](#) eigentlich keiner, den ich traf. Aber alle erschienen mir von der Furcht besessen vor einem Bataillon tschechischer Legionäre, die von Malacka aus, Pressburg bedrohten. [6\(83\)](#) Wohl war die Gründung der tschechoslowakischen Republik proklamiert worden. Es schien so, als würden es die Tschechen erst unternehmen, die Slowakei zu besetzen, bzw. nötigenfalls zu erobern. Da ich aus dem Gerede in der Kaserne nicht klug werden konnte, eilte ich in die Stadt, wo ich beim Militärkommando näheres über die Lage zu erfahren hoffte. Dort wurde ich schwer enttäuscht. Man war ratlos, was zu tun wäre. Die Zahl der Legionäre (solche ehemalige Angehörige der k. u. k. Armee, die sich in der italienischen Gefangenschaft zu tschechischen Verbänden zusammengeschlossen hatten) schätzte man auf etwa 600 Mann. Zu dieser Zeit bezogen – wie ich ebenfalls erfuhr – etwa 1500 Offiziere und Berufsunteroffiziere ihre Gagen in Pressburg. Und all diese Memmen sahen tatenlos den Verhandlungen zu, die durch Parlamentäre darauf gerichtet waren, die Tschechen zu bitten, die Stadt nicht zu besetzen, sondern zuzuwarten, was die Ententemächte bei den Friedensverhandlungen entscheiden würden. Ich war über dieses Verhalten empört und beschämt. Kurz entschlossen begab ich mich an die sogenannte Front bei Theben-Neudorf. Eine Plänklerkette von der March bis zum Gebirge hin, dünn besetzt, mimte so etwas

wie eine Widerstandslinie vor. Es gab keinen Kommandanten. Nur Führer einzelner Gruppen von Soldaten, Deserteuren und bewaffneten Zivilisten zeigten sich mir. Das war ein Konglomerat von Münnern, denen das jahrelange Kriegsführen den Sinn für ein bürgerliches Leben geraubt hatte. Sie führten als Partisanen, wie man es heute nennen würde, ein Abenteuerleben mit gelegentlichem Geplänkel und Schiessereien zumeist während der Nacht. Trotzdem hatte diese Tätigkeit bisher genügt, die Legionäre abzuschrecken, die sich in Malacka hübsch eingerichtet hatten.

Der Zivilverkehr war einstweilen auf der Bahnstrecke, die zu den Gegnern führte, trotz allem sporadisch im Betrieb.⁷⁽⁸⁴⁾ So hatte ich Gelegenheit, aus Gesprächen mit den Reisenden zu erfahren, dass die Legionäre Verstärkungen erwarteten und beabsichtigten, in kurzer Zeit die Offensive zu ergreifen.

Rasch eilte ich zum Militärkommando in die Stadt zurück, verlangte einige Kompagnien und eine Batterie, wobei ich mich erbötig machte, das Kommando dieses Detachements zu führen, um einen ernsten Widerstand zu organisieren. Überall begegnete man mir mit einem verlegenen Achselzucken. Niemand fühlte sich berechtigt, an einem Widerstand mitzutun. So entschloss ich mich, auf eigene Faust Soldaten zu werben. Das war nach einem vierjährigen, verlorenen Krieg schwer genug. Aber von den Männern, mit denen ich den Krieg als Batteriekommandant mitgemacht hatte, waren einige noch da. Das war der Keim meiner Truppe, klein aber verlässlich. Mit diesen Getreuen bezog ich nun die Eisenbahnstation Theben-Neudorf. In der Kaserne trieben mir meine Prätorianer zwei Gebirgskanonen auf, die den Legionären sehr bald den erwünschten Schrecken einjagten. Die Suche nach weiterer Vorstärkung führte mich in die Kadettenschule Pressburg, wo ich eine Anzahl von Militärzöglingen vorfand.⁸⁽⁸⁵⁾ Eine kurze, zündende Ansprache genügte. Am Spätnachmittag kam ich mit etwa 40 ³⁶⁰ jungen Kriegern an die „Front“. Die Bewaffnung nahmen wir heimkehrenden Soldaten ab, oder solchen Verbänden, die in Zugtransporten befindlich, über die Grenze bei Marchegg Wien zustrebten. Auf diese Art kamen wir auch zu einer Fahrküche. Unsere Gegner nahmen die Veränderung bald wahr, gerieten in Unruhe, und versuchten, durch eifrige Patrouillentätigkeit näheres zu erkunden. So erhielten meine Jungen bald ihre Feuertaufe.

Die Nachricht von dem Kampf der Kadetten verbreitete sich rasch und ich bekam hierauf unerwarteten Zuzug weiterer Zöglinge aus aufgelassenen Militärschulen.⁹⁽⁸⁶⁾ Mittlerweile hatte ich eine der Gebirgskanonen auf einer Draisine aufmontieren lassen. Auf dieser Unterlage bewegten wir das Geschütz längere Strecken hin und her um liessen bald von da, bald von dort Serien von Schüssen abgeben. So erweckten wir beim Gegner den Eindruck, über viel Artillerie zu verfügen.

Nach Eintreffen der erwarteten Verstärkung griffen die Legionäre eines Abends überraschend auch tatsächlich an und überrannten die Mitte der Verteidigungslinie mit der Direktion auf Pressburg. In der verhältnismässig hellen Nacht kam ich mit meiner rasch herbeigeführten Reserve zurecht, um zu erfassen, dass die Eindringlinge im Begriff waren sich zu gruppieren, um weiter gegen eine vor innen befindliche Ziegelei vorzugehen.¹⁰⁽⁸⁷⁾ Meinen Soldaten befahl ich, mit wahnsinnigem Geschrei „rajta, hajrá, huhu, juh, juh, juh“ – und allem was innen einfiel, loszugehen. Das wirkte Wunder. Kaum ertönte unser Gebrüll, liefen die Legionäre ohne an Kampf zu denken, panikartig davon, wobei sie wegwarfen, was sie am Laufen hinderte. Die kleine Panne war dadurch schnell wieder gutgemacht und der Kampfgeist der Jungen mächtig entfesselt. Am nächsten Morgen gab es unter den Burschen einen richtigen Siegestaumel, als sie die Beute untereinander teilten, die innen durch das Scharmützel zugefallen war. Zwei leichtverwundete Jungen wurden von den Kameraden mehr beneidet als bedauert.

Noch einmal versuchten es die Legionäre und drängten eines Nachts die Vorposten zurück, die ich an der Bahn nächst der Brücke Marchegg postiert hatte. Es gab eine Anzahl von Versprengten, die sich im

Stationsgebäude Theben-Neudorf sammelten und ängstlich vermeldeten, es ginge um eine Übermacht, die im Anrücken sei. Da wurde ich zornig, warf meine Pistole weg, riss eine zum Trocknen aufgehängte Unterhose herab, nahm sie in die Hand und schrie: „Ich werde Euch zeigen, wie ich diese Dreckbande mit dem nassen Fetzen allein vertreiben werde.“ Der Bann war vorüber. Unter Lachen und Höhnen gingen wir längs des Gleises vor. Die fahrbare Kanone feuerte vor und her, dazu kam unser Angriff mit „hajrá, huhu, schuchu, rajta“ und juh, juh, juh“, wenn sich irgendwo ein Widerstand zeigte und wieder war alles schnell vorüber und neuerlich gab es viel Beutestücke aufzulesen.

Nun bequemten sich die Legionäre, einen Parlamentär mit der Bitte um einen Waffenstillstand zu entsenden. Mittlerweile war dort Hauptmann Stuchlik zum Kommandanten ernannt worden, der sich im Stationsgebäude Malacka etabliert hatte. Mit Stuchlik, der früher beim k. u. k. Infanterieregiment 71.¹¹⁽⁸⁸⁾ gedient hatte, war ich befreundet gewesen. Seiner Einladung, zu ihm zur Besprechung zu kommen, folgte ich bedenkenlos. Ich wusste, dass er zu keiner Hinterlist zu bewegen war. Als wir einander trafen, sprachen wir von dem tragischen Geschick, uns jetzt als Gegner sehen zu müssen. Er versuchte, ³⁶¹mich über den Waffenstillstand hinaus zur Aufgabe meines Widerstandes zu bewegen. Er zeigte mir die Deklaration Wilsons, welche die Gründung der Tschechoslowakei betraf. Darüber war ich sehr betroffen und gab der Meinung Ausdruck, dass diese Deklaration wohl nur eine der Grundlagen für die Friedensverhandlungen darstellen könne. Die Experten würden wohl zur Erkenntnis kommen müssen, dass die Zerschlagung des Wirtschaftskörpers der alten Monarchie für die betreffenden Gebiete zu einer Katastrophe führen müsse. (...) Meine Konzeption bleibt daher ein Donaureich, sagte ich, das als Monarchie alle Probleme meisterte. Daher stehe ich da und wolle die Tschechen nicht weiter lassen ein *Fait accompli* zu schaffen, das innen später einmal selbst zum Verhängnis werden würde.

Stuchlik fühlte, sich veranlasst darauf hinzuweisen, dass ich um eine verlorene Idee kämpfe. Da man sich durch den Widerstand bei Pressburg nicht aufhalten lassen wolle, wären starke tschechische Verbände schon über Sillein¹²⁽⁸⁹⁾ im Marsch auf Kaschau¹³⁽⁹⁰⁾ und die Ostslowakei begriffen und dass es schon Dispositionen für Abteilungen gäbe im Grantal gegen Komorn.¹⁴⁽⁹¹⁾

Er zeigte mir ausserdem Abschriften von Noten der ungarischen Regierung Károlyi, wo diese mitteilte, dass es sich Pressburg nur um militante Freiwillige handle, für welche die ungarische Regierung keine Verantwortung trage. Sie stelle es den Tschechen frei, gegen Heckenschützen vorzugehen. Das erscheint für den unbegreiflich, der nicht weiss, was nach dem Zusammenbruch der Monarchie geschach. In Ungarn hatte sich, wie in allen Teilen der im Zerfall befindlichen Donaumonarchie, eine linksorientierte Regierung gefunden, an deren Spitze Graf Károlyi Mihály stand.¹⁵⁽⁹²⁾ (...) Die Linksradikalen hatten wohl dem Namen nach gewisse „republikanisch“ eingestellte Truppenkörper zur Verfügung. Das waren aber in Wirklichkeit nur zusammengerottete Männer in Uniform, die ihren Sold haben wollten, ihren Vorgesetzten jeden Gehorsam verweigerten und im übrigen tatsächlich nur solche Offiziere duldeten, die auch nur ein Parasitendasein führen wollten. (...)

In dieser Zeit befanden sich die Politiker der neu in Entstehung befindlichen Nachfolgestaaten in der Extase eines rasenden Machthungers. (...) In diesem Hangen und Bangen kam dem tschechischen Aussenminister Beneš die Idee, zwischen der Tschechoslowakei und Jugoslawien einen slawischen Korridor zu schaffen, durch den Ungarn und Österreich für immer getrennt werden sollte. Es gibt in diesem Streifen tatsächlich eine Reihe kroatischer Dörfer, die bei Kittsee¹⁶⁽⁹³⁾ beginnt und bis nach Sankt Gotthard in Westungarn reicht. Die grossen Siegermächte waren zu sehr mit ihren eigenen Weltreichen der Interessen beschäftigt. Ihnen waren die kleinen – ihren kleinlich erscheinenden Angelegenheiten des Donaoraumes von untergeordneter Bedeutung. Sie liessen sich durch rasch hergestellte färbige Karten über die Verteilung der

verschiedenen Völkerschaften restlos täuschen. Die Deutschen und Ungarn kamen dabei überhaupt nicht zu Wort. Der servile, skrupellose Beneš wurde in jede Kommission gewählt, die den 362 Grossen über die „gerechte“ Grenzziehungen berichten sollte. (...) Der Wettlauf um Geländegewinn war ebenso im Gange befindlich, wie die Schaffung strategisch wichtiger Positionen. Dazu schien der Korridor den Tschechen ein willkommenes Instrument. So war es erklärlich, dass sie versuchen wollten, nach Erreichung der Donaulinie auf das südliche Ufer vorzustossen ...

Das alles wurde mir gewahr, als ich mit Stuchlik sprach, der freimütig über alles redete, was er wusste. Wiederkehrend warnte er mich, den hoffnungslosen Kampf fortzusetzen. Wozu, so sagte er mir, die Zühne für eine Sache aufs Spiel setzen, die von Haus aus verloren sei. Er sagte mir übrigens noch, er habe um seine Versetzung an einen anderen Frontabschnitt gebeten, um nicht gegen mich, seinen persönlichen Freund kämpfen zu müssen.

Als wir uns trennten, hatten wir beide das Gefühl, dass wir einander wohl zum letztenmal im Leben gesehen hatten. Er war überzeugt, dass ich den kürzeren ziehen werde. Er kam später nach Kaschau und fiel dort leider im Kampfe gegen die Ungarn, als diese unter Béla Kun einen Vorstoss gegen die Tschechoslowakei unternahmen. Es gab auch für mich in den weiteren Monaten oft die Möglichkeit, als Märtyrer für eine verlorene Idee zu sterben. Das Schicksal hatte es aber anders gewollt.

Durch den Waffenstillstand hatte ich einstweilen den Rücken gedeckt. Ich benützte diesen Umstand, nach Budapest zu fahren, um zu sehen, was es da göbe. Dort hatten sich mittlerweile dem Regime auch Generalstabsoffiziere zur Verfügung gestellt, die an sich aber zum Grossteil nur dem Schein nach mittaten. Immerhin gab es auch einen Stabschef. Er unterrichtete mich über das Vorgehen der Tschechen gegen Osten und Süden.¹⁷⁽⁹⁴⁾ Es war alles so im Gange befindlich, wie es mir von Stuchlik geschildert worden war. Meine Mitteilungen wurden als ergänzende Information aufgenommen. Die eindringende Warnung wegen der Korridor-Gefahr, von der ich sprach, wurde geteilt und der Beschluss gefasst, das südliche Donauufer zu verteidigen. Oberungarn, die spätere Slowakei war, den Berichten aus Paris zufolge, nicht mehr zu retten. Die Schaffung eines „fait accompli“ durch die Besetzung des als Korridor ausersehenen Landstriches musste aber mit allen Mitteln verhindert werden. So schwer diese Eröffnungen für mich auch waren, ich musste daran denken, meine Kampfgruppe auf das gefährdete Donauufer zu verlegen.

Während meiner Abwesenheit kam es in Pressburg zu einer Versammlung von Müttern, deren Söhne als Zöglinge unter mir kämpften. Ich kam gerade zurecht, um eine Beauftragte dieser Damen an Ort und Stelle anzutreffen. Sie hatte von ihren Leidensschwwestern den Auftrag erhalten, die Jungen einfach zusammenzurufen und mit ihnen abzureisen. Obzwar ich den Beschluss mitgebracht hatte, hier die Front zu räumen, konnte ich es doch nicht zulassen, dass die Mitte der Stellung plötzlich aufgelassen werde, ohne die anderen Frontteile in Gefahr zu bringen, abgefangen zu werden. Die Anführerin der Mütter war eine streitbare Dame. Vergeblich appellierte ich an ihre Vaterlandsliebe und dergleichen. Sie blieb dabei, die Jungens namens der Mütter abzubrufen. Schliesslich einigte ich mich mit ihr dahin, dass sie eine Ansprache an die versammelten Kadetten halten dürfe und ich den Zöglingen freistellen wolle, nach Hause zu gehen, oder nicht. Allerdings behielt ich mir vor, nach der Dame noch selbst einige Worte sagen zu wollen. Die besorgte Mutter stimmte zögernd zu, bat mich aber, kürzer zu sprechen als sie selbst. Sie wollte meine Ansprache auf 10–15 Minuten beschränkt wissen. Ich versprach ihr, noch kürzer zu sein. Ihre Rede war ergreifend. Als sie aber geendet hatte, sagte ich kurz: „So, meine liebe Jungen, wer das Vaterland und mich im Stiche lassen will, möge ruhig gehen.“ Es ging also keiner. Ich versprach aber der Mutter, die Jungens bis Weihnachten nach Hause zu schicken. Bis dahin musste ich meinen Kampfabschnitt verlegen,

woselbst man mir versprochen hatte richtige Kampftruppen einzusetzen.

363 Gegen Mitte Dezember hatte ich das Militärkommando darauf vorbereitet, dass ich die Verteidigung von Pressburg aufgeben werde.¹⁸⁽⁹⁵⁾ Dann zog ich meine Kerntruppe vorsichtig ab, liess in Oroszvár (Karlburg) Quartiere machen und liess mit meinen an der Front verbliebenen geschickten Kämpfern diese Bewegung gut verschleiern. Einige Tage später rief ich die Kadetten zusammen, erklärte die Lage, belobte sie und befahl ihnen, zu ihren Eltern heimzureisen. Ein kleiner Trupp Freiwilliger verblieb im Stützpunkt Theben-Neudorf mit dem Auftrag, nach Marchegg oder das Hinterland abzuziehen, wenn die Legionärdivision auf Pressburg losmarschieren würde. Das geschach. Sokam dass Pressburg zur Weihnachtszeit 1918 kampflös besetzt wurde. Ich hatte mich, wie erwähnt, mit meiner Truppe am südlichen Donauufer eingerichtet.¹⁹⁽⁹⁶⁾

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Fogarassy László: Nyugat-magyarországi vonatkozások Mailáth-Pokorny János alezredes emlékezéseiben / Oroszvár

Oroszvár

Von Budapest aus war ich mit der Verteidigung des Abschnittes Ligetfalu (Audorf) – Oroszvár – Magyaróvár beauftragt.²⁰⁽⁹⁷⁾ Das war allerdings nicht offiziell. Ich musste versprechen, mich nach wie vor als Freiwilliger zu deklarieren, der mit einer Gruppe, nationalistisch gesinnter Offiziere auf eigene Faust kämpfend, dem Vaterland auf diese Art einen Dienst erweisen wolle.

Um der Gefahr der Forcierung der Donaubrücke bei Pressburg zu begegnen, wurde in Audorf²¹⁽⁹⁸⁾ ein Bataillon Honvéd mit Maschinengewehren unter Kommando eines Majors eingesetzt.²²⁽⁹⁹⁾

Mein Kommando richtete ich im Schloss Oroszvár des Fürsten Elemér Lónyay ein, wo ich selbst auch mit meinem Adjutanten Quartier nahm. Kaum angekommen, gab es vollauf zu tun. Vor allem galt es, eine disziplinierte, schlagfertige Truppe zu organisieren, das war nicht leicht. Die defaitistische Regierung in Budapest, schon damals von Kommunisten durchsetzt, tat alles, um das Militär vollständig zu demoralisieren. Das geschach natürlich, um den Kommunisten in den Sattel zu helfen. Dem Volk redete man ein, dass Ungarn nur dann ein gnädiges Urteil beim Friedensschluss in Paris erwarten könne, wenn es gar keinen bewaffneten Ungarn mehr geben würde. überall war die Schaffung von Soldatenräten im Gange. Innen wurde eigentlich die ganze Führung des Militärs zugesprochen.

Das konnte eine Zeitlang im Hinterland gespielt werden. An der Front aber war so etwas undenkbar. So schuf ich mir zum Schein einen Soldatenrat aus den treuesten meiner alten Soldaten. Zum Obmann wurde der Militärkurschmied Cseszko gewählt.

364 Mit dem Soldatenrat konnte ich tun, was ich wollte. Diese Männer vertrauten mir vollends. Ich konnte tun, was mir richtig schien. Nach aussen hin war ich durch den Soldatenrat einstweilen gedeckt.

Da die Artilleriekaserne (in Pressburg)²³⁽¹⁰⁰⁾ vor Eintreffen der Tschechen geräumt wurde, bekam ich im erwünschten Zuzug von Mann und Material. Ich konnte zwei Batterien aufstellen mit so viel Bedienungs- und Begleitmannschaft, dass ich eine mobile Truppe zur Verfügung hatte, die ernst und schlagfertig war. Damals hatten wir zwar keine Autos, aber wir hatten Kutschierwagen und leichte Landfuhrwerke mit flinken Pferden bereitgestellt. Wir konnten je nach Bedarf schnell aufscheinen oder verschwinden. So

konnte ich mit dieser Schar mir restlos ergebener Soldaten allfälligen Angriffen an der Donau ruhig ins Auge sehen. Noch einen Zug Husaren bekam ich unter Kommando des heiteren Oberleutnants von Brázay István.[24\(101\)](#)

An der Donaubrücke befand sich, wie erwähnt, das Bataillon Infanterie, das den Hauptstoss eines tschechischen Angriffes auffangen sollte. Diese Truppe war aber weit davon entfernt, als ernste Kampfeinheit angesehen werden zu können. Richtige Soldatenräte waren da, das Offizierskorps teils weiss, teils rot angehaucht und ein Fraternisieren zwischen Mannschaft und Offizieren war eingerissen, das zu keinem guten Ende führen konnte.[25\(102\)](#)

Vorerst gewärtigten wir keinen Angriff. Die Tschechen waren im Begriffe, sich in der Stadt (Pressburg) zurechtzufinden. Die Brücke war auf beiden Seiten frei. Die Tschechen liessen Pöbel, Deserteure, Soldaten aller Nationen über die Donau flüchten.[26\(103\)](#) So wurden sie schnell die Horden los, die nichts Gutes im Sinne hatten. Demgegenüber bereitete diese Flut von Desperados den Behörden und Kommandos in dem angrenzenden ungarischen Grenzland grosse Schwierigkeiten. Diese waren umso grösser, als die Tschechen die Flut von Flüchtlingen benützten, um Agitatoren und Partisanen in die kroatischen Dörfer einzuschleusen. Sie hatten die Aufgabe, die Bevölkerung zu Gewaltakten gegen die Gutsbesitzer und Behörden aufzustacheln. Die Tschechen hofften auf diese Art Hilferufe bedrängter Ortschaften slawischer Nationalität zu bekommen, die den willkommenen Anlass bieten sollten, den Korridor zu besetzen. Als die Ungarn diese Gefahr erkannten, liessen sie im Grenzgebiet das Standrecht gegen jede Art von Gewalttaten proklamieren. Das wirkte aber nur ganz kurze Zeit. Um ein Standrecht wirksam zu gestalten, muss eine straffe Exekutive vorhanden sein. An der fehlte es aber auf unserer Seite zu dieser Zeit vollends. Wenn ein Standrecht verlaublich, aber nicht in die Tat umgesetzt wird, dann verliert es schnell seine Wirkung. (...)

In der Nacht vom 3. zum 4. Jänner 1919 unternahmen tschechische Legionäre einen Vorstoss über die Brücke, überrannten die dort befindlichen Wachen und rückten auf der Strasse gegen Oroszvár vor. Ein Teil wandte sich gegen Kittsee. Die Honvéds,[27\(104\)](#) [365](#)überrascht und – wie erwähnt – ohne richtige Führung, zerstoben nach allen Richtungen. Ein Teil davon war schon im Rückzug über Oroszvár befindlich, als mich die Nachricht erreichte, was geschehen war. Ich gab „Alarm“ und eine Viertelstunde später hieben bereits die Kutscher in die Pferde ein. Wir rasten gegen die Brücke los. Endlich hatten wir Gelegenheit von der Menge Munition zu verschwenden, die wir den Rückzählern abgenommen hatten. Zur rechten Hand an der Strasse, die wir fuhren, waren die Auwälder an der Donau. Von Oroszvár weg mussten meine Leute, was das Zeug hatte, dorthin tahren, Sogar ein Maschinengewehr gab es, das mittat. Das gab einen Höllenlärm. Als wir dann auf die ersten Tschechen stiessen, ertönte bei unseren Fuhrwerkern das bei Theben-Neudorf bewährte Kriegsgeheul. „Hajrá juhuhu“ wurde gebrüllt und das verbreitete einen so panischen Schrecken unter unseren Gegnern, dass sie Hals über Kopf davonliefen. Soweit welche die Brücke nicht erreichen konnten, stürzten sie in die Donau, um auf diesem Wege zu entkommen und Pressburg zu erreichen. Zwei Wagen mit meinen Schiess- und Brülltrups genügten, um auch das Gebiet von Kittsee vollständig zu säubern. Bei Morgengrauen war alles in bester Ordnung und die Infanterie konnte ihre Position wieder einnehmen; der Schrecken dieser Nacht blieb den Tschechen so nachdrücklich in den Knochen, dass der Versuch, den Korridor zu schaffen, umsomehr aufgegeben wurde, als es mir gelang, das ganze Gebiet südlich der Donau schnell zu pacifizieren.[28\(105\)](#)

Dazu hatte ich mir eine Methode zurechtgelegt, die sich grossartig bewährte: in den letzten Tagen nach der Besetzung von Pressburg wimmelte es in allen Dörfern und Gehöften in der Umgebung Oroszvárs von bewaffneten raublustigen Elementen. Das Schloss Oroszvár bildete natürlich für die Phantasie solcher Banditen einen besonderen Anziehungspunkt. Immer wieder rotteten sich Banden zusammen, um einen

Überfall auf das Schloss zu unternehmen. Zu ihnen gesellten sich von mir ausgewählte, besonders verlässliche Soldaten in betont vernachlässigtem Aufzug und damit als Marodeure anzusprechen. Sie schlugen als „Ortsansässige“ den Banditen vor, unter ihrer Führung das Schloss zu plündern. Dafür verlangten sie die Zusicherung eines hohen Anteiles im voraus, auf den sie als Kenner der Lage Anspruch hätten. Es dauerte gewöhnlich immer eine gewisse Zeit, bis man sich geeinigt hatte. Diese Spanne Zeit brauchten wir, um über die anrückenden Banditen in Kenntnis gesetzt zu werden. Dann spielte sich alles wie am Schnürchen ab. Meine Sendboten brachten die Briganten in einen Viehkanthof, der dem Schloss zunächst lag. Dort hiess es, man müsse das Tor schliessen, um die Abenddämmerung abzuwarten. Kaum waren damit alle Ausgänge verriegelt, öffneten sich die Fenster, an denen meine Männer mit schussbereiten Gewehren Suttner's Devisen „Die Waffen meder“ brüllten,²⁹⁽¹⁰⁶⁾ während ich mit einem kleinen Revolver (in welchem nur drei Patronen waren) auf die Anführer losging, deren wir schnell alles abnahmen, was sie an Waffen hatten. Bei diesem Vorgang gab es nie ein Versagen. Die solcherart übertölpelten waren immer so perplex, dass wir es in keinem Falle nötig hatten, von der Schusswaffe Gebrauch zu machen. Dann liessen wir die Leute setzen, wurden freundlicher und sie mussten die Reden Cseszkos anhören, der ihnen erzählte, was es für ein Glück für sie wäre, wieder unter ordentlichen Soldaten geraten zu sein. Dann kam noch eine Überraschung in Form einer Fahrküche daher. Die Leute erhielten eine warme Mahlzeit, wurden dann zur Bahnstation gebracht und ins Hinterland abtransportiert. Es kam im übrigen wiederholt vor, dass aus Reihen der verhinderten Plünderer Männer hervortraten und baten, in meine Truppe aufgenommen zu werden.

³⁶⁶Es kamen aber einstweilen sporadisch noch Fälle vor, welche die Bevölkerung unseres Bereiches beunruhigten. Das waren versprengte Einzelgänger, von den Tschechen entsandt, Agents provocateurs und sonstige bewaffnete Desperados, speziell unter den Zigeunern. Allerdings kamen solche Fälle nur in respektvoller Entfernung von Karlburg³⁰⁽¹⁰⁷⁾ vor. Aber auch das wollte ich abgestellt haben. Dazu entwickelte ich eine eifrige Patrouillentätigkeit fahrender Soldaten, eine Art Militärpolizei. Diese brachten, von der Bevölkerung gerne gesehen und unterstützt, solche Gesellen laufend ein. Dem Standrecht gemäss, war für ihre Verbrechen der Tod durch Erschiessen vorgesehen. Da wäre wahrscheinlich viel Blut geflossen. Auch wäre in Fallen, bei denen Kroaten verurteilt worden waren, den Tschechen Gelegenheit gegeben worden, zu behaupten, dass die Slaven verfolgt würden und daher der Korridor zum Schutze ihrer Stammesbrüder aus menschlichen Gründen dringend notwendig wäre.

Das ergab eine Zwangslage, aus der sich bald eine vollkommene Lösung ergab. Die Missetater wurden dem Soldatenrat vorgeführt. Dieser erklärte sich, mit Rücksicht auf die Schwere des Deliktes, für unzuständig und brachte den Fall vor die versammelte Mannschaft. Als Anklager fungierte der bereits erwähnte Vorstand des Soldatenrates, Kurschmied Cseszko. Das war ein Stockmagyare, begabt mit einer Rednergabe, wie sie selten zu finden ist. Er meisterte seine blumenreiche Muttersprache mit einer Virtuosität, dass er seine Zuhörer damit faszinierte und mitriss. Hatte ich ihn allein auf die Deliquenten losgelassen, dann hätte jede Anklage mit der Todesstrafe geendet. Ich aber trat als Verteidiger auf. Es gelang mir in allen Fällen eine Begnadigung zu erreichen. Das hiess, es wurde von der Todesstrafe Abstand genommen, dafür aber, je nach der Schwere des Deliktes, auf Stockstreiche erkannt, und zwar in Portionen von je 25, im Höchsthalle achtmal. Zum Vollzug wurde der Verurteilte nach Kittsee geschafft. (...) Die Exekutionen fanden in aller Öffentlichkeit statt und es war wahrscheinlich auch diesem Umstand zuzuschreiben, dass es nach etwa zehn Bastonaden in unserem Bereich keine Gewalttaten mehr gab. Die Bevölkerung atmete auf, einzelne noch vorhandene asoziale Elemente raumten im weiten Umkreise schleunigst das Feld.

Hatte mir schon der Kampf bei Theben Neudorf einen damals einigermaßen legendären Ruf in Pressburg eingebracht, so war die schnelle Schaffung von Ruhe in dem gefährdeten Raum wieder geeignet, meinen Namen auch in Budapest nennen zu hören. Das hatte verschiedene Folgen. Wirkliche Patrioten waren begeistert. Die Regierung an sich nahm gerne zur Kenntnis, dass dem Vordringen der Tschechen Halt geboten und der Schaffung des Korridors ein Riegel vorgeschoben war. Aber die Begleitumstände konnten den linksradikalen Elementen der Regierung keinesfalls genehm sein.³¹⁽¹⁰⁸⁾ Das Tragen von Rangabzeichen war gleich bei der Revolution abgeschafft worden. Wir aber trugen unsere Offiziersdistinktionen ebenso, wie dies auch bei den Unteroffizieren der Fall war. Wir waren die „Herren“ geblieben. Die Anrede „Genosse“ gab es bei uns nicht. So lange es die Gefahr eines tschechischen Angriffes gab, duldeten die roten Machthaber in Budapest das „nolens volens“. Man wagte sich an uns nicht heran. Es war aber gewiss, dass man hereit war, dem bei uns herrschenden „Unfug“ sofort ein Ende zu bereiten, wenn man uns nicht mehr brauchen würde.

Ich selbst hatte auch unter den Offizieren Gegner, die mit Neid zusahen, dass ich als verhältnismässig junger Offizier einen grossen Abschnitt kommandiere. Auch gab es junge Offiziere, die gerne an der Front gewesen waren, um bei voller Kriegsverpflegung und entsprechenden Zulagen ein, von weitem gesehen, romantisches Leben zu führen. Aber nur wenige hielten durch, was ich von meinen Untergebenen forderte. Ich war in dieser Zeit so hart, wie nie. Beim geringsten Verstoss liess ich die Offiziere ablösen ³⁶⁷ und schickte sie zum Kader nach Győr. Dort befand sich auch unser sogenanntes Regimentskommando. Das war eigentlich ein aus Pressburg verfluchteter Stab, der sich als unser Regimentskommando deklariert hatte.³²⁽¹⁰⁹⁾ Mir war dieser Apparat sehr angenehm. Er führte die Verrechnung und die Obsorge für Löhne und Verpflegung. Wir hingegen gaben diesem Stab die Daseinsberechtigung. (...) Es gab im übrigen damals in Ungarn keine zweite Formation, die sich wirklich so wie wir „Militär“ nennen durfte.³³⁽¹¹⁰⁾ (...)

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Fogarassy László: Nyugat-magyarországi vonatkozások Mailáth-Pokorny János alezredes emlékezéseiben / Der Kampf um das Burgenland.

Der Kampf um das Burgenland.

In meinen Soldatenerinnerungen beschrieb ich die Umstände, unter denen das „Burgenland“, eboren wurde. Dieser Landstreifen, von Beneš ursprünglich als Korridor zwischen der ČSSR und Jugoslawien gedacht, war zum grossen Teil von Deutschen bewohnt. Zwischenhindruch gab es kroatische Siedlungen und eingestreut ungarische Minderheiten.³⁴⁽¹¹¹⁾

Über die Friedenskonferenzen in Paris und Umgebung ist viel geschrieben worden. Um jeden Fleck Boden wurde zwischen den Siegermächten und ihren Anhängern zumeist hinter den Kulissen gefeilscht. Man arbeitete aber auch mit Bestechung, falschen Statistiken, getarnten Volksaufständen, wiegelte diesen oder jenen Teil der Nationalitäten auf und entwickelt dann so verworrene Situationen, dass die Friedensmacher der grossen Entente nicht übersehen konnten, was sich an Ort und Stelle wirklich abspiele. (...)

Die Entente ... hatte längere Zeit vor den Friedensschlüssen Saint-Germain (Österreich), Trianon (Ungarn) an Ungarn erteilt, das Gebiet, welches als Burgenland ausersehen war, zu räumen und den Österreichern in Verwaltung zu stellen.³⁵⁽¹¹²⁾ (...)

Die Ungarn, wie immer patriotisch und optimistisch, waren daran, die Übergabe Westungarns zu

sabotieren. Als bald tauchten rechtsextremistische Banden auf, welche sich vorerst einzeln unter die ungarische Bevölkerung mischten, um sich dann als Bestandteil des bodenständigen Volkes gegen das Friedensdiktat zu stellen. Anführer dieser Freischärler war Héjjas Iván, ein Grossbauer mit Schulbildung aus der ungarischen Tiefebene. ³⁶⁸Ihm unterstanden die im ganzen Lanatrach verstreut placierten Banden, deren Aufgabe es war, Terrorakte auszuüben, um damit die nichtungarischen Bewohner unter Druck zu setzen und allenfalls eine Volksabstimmung zu Gunsten Ungarns vorzubereiten.³⁶⁽¹¹³⁾

Bewaffnete Banden, wo immer sie auftreten, entwickeln sich immer zwangsläufig zu Banditen. Zuerst nimmt man Personen, die als Volksfeinde angesehen werden, was sie besitzten. Später nimmt man, was erreichbar ist und bezeichnet nachträglich den als Verräter, den man beraubte. Das ist so die Regel. Ausnahmen gibt es nicht, wenn man Waffen an Menschen austeilte, die keiner militärischen Formation und ihren Gesetzen angehören.

Im Burgenland war es mit der Zivilbevölkerung nicht anders, als sonst wo auf der Welt. Der Bürger sehnt sich nach Gesetz, Ordnung und Ruhe. Die Flagge, unter welcher er diese Umstände findet, ist ihm zumeist erst in zweiter Linie interessant.

Die Politiker aber wollen in solchen Fällen kein neutrales Verhalten. Sie wollen einen Patriotismus, der ihr Lied singt. Kommt so eine Stimmung nicht aus dem Volke selbst, dann wird eine Propaganda entfacht, die zu Verrätern stempelt, wer nicht mittut. (...)

Im Jahre 1921 gab es unter den geschilderten Umständen eine Art Gewoge von herüber – hinüber. (...) Aber es kam auch oft vor, dass ungarische Banden oder Gendarmen in österreichisch besetzten Gebieten wieder aufschienen, worauf die zahlenmässig schwachen österreichischen Sicherheits- oder Verwaltungsorgane den Platz zumeist kampflos und oft fluchtartig verliessen. Mit ihnen flüchteten solche Personen, die sich als Österreicher oder Deutschnationale erklärt hatten und darauf ungarische Vergeltungsmassnahmen zu gewärtigen hatten. Niemand wusste zudem selbst, wofür er sich entscheiden sollte. Wien war damals einem linksextremen Staatsstreich nahe. Wenn sich die Proletarier der Welt vereinigen, dann kommt ja alles, auch das Burgenland unter ein Chaos. Wozu also zwischenhinderlich kämpfen und damit das Leben riskieren.

Auch heitere Begebenheiten gab es in dem merkwürdigen Kleinkrieg. Bei den verschiedenen Nationalitäten schwankte die Stimmung je nachdem, ob eben die Ungarn oder die Österreicher die Macht in den Händen hatten. Der Wechsel der Machthaber ging verhältnismässig leicht vor sich. Nur sporadisch kam es manchmal zu Aufregungspsychosen, die sich durch hektischen Herumschiessen manifestierten.

Da waren wieder einmal die Österreicher in Frauenkirchen lange an der Macht gewesen, so lange, dass man den Zustand schon als den endgültigen angesehen hatte. Plötzlich gab es Alarm. Es hiess, die Ungarn seien im Anmarsch begriffen. Die Kavallerie sei bereits voraus und befinde sich bei einer Wegkreuzung, etwa 2 km von Frauenkirchen entfernt. Blitzartig verbreitete sich der Ruf im Orte „Die Magyaren kommen.“ Dabei entstand eine Panik, als würde eine Horde von Menschenfressern im Daherrasen begriffen sein und die Wiederkehr der Ungarn, Mord, Brand und Vernichtung bedeuten.

Allen voran waren es die österreichischen Sicherheits- und Grenzorgane, welche sich absetzten. Aber jede Panik steckt an und ergreift dann auch Menschen, die bei einer Gefahr für sich selbst gar keine Beeinträchtigung zu befürchten hätten. So sah ich in dieser Aufregung Frau Mátyás ihr Bettzeug auf ein Gefährt werfen, mit dem sie flüchten wollte. Sie und ihr Mann waren Stockmagyaren, für die ja eine Rückkehr zur Heimat nur erwünscht sein konnte. Auf meine, in ungarischer Sprache gestellte Frage: ³⁶⁹„Was ist denn los, Frau Mátyás?“ schrie sie hysterisch: „Die Ungarn kommen“! – „Na und“ – sagte ich

ihr ruhig: „das sind doch Ihre Landsleute. Was fürchten Sie vor ihnen? ” Erstarrt sah sie mich an und stammelte: „Wirklich wahr, das sind ja die unseren!”und holte damit das Bettzeug wieder ein, das dabei wenigstens etwas gelüftet worden war.

Dieser „Angriff” der Ungarn muss hier zu Ende erzählt werden, um damit diesen Operettenkrieg ein wenig zu illustrieren.

Die Kavallerie kam wirklich ins Dorf. Es dürften etwa 15 Reiter unter Kommando eines Oberleutnants gewesen sein. Kein Schuss fiel, also eigentlich nichts schreckliches. Die Husaren machten beim Gasthof Halt, stiegen von dem Pferden, liessen diese von einigen Bauernjungen bewachen und gingen in die Weinstube. Dort tranken sie lachend und scherzend einige Flaschen Wein aus, sangen etliche ungarische Lieder und zogen dann wieder so friedlich dorthin ab, von wo sie gekommen waren. Es stellte sich später heraus, dass es um eine Wette gegangen war, die der Oberleutnant tagsvorher bei einem Gelage unter ungarischen Kameraden eingegangen war. „Die Schwaben werden schauen und sich wundern, wenn wir kommen und nichts wird geschehen, wenn wir zum Gasthaus reiten und dort ein Glas Wein trinken werden.” Darum war es bei diesem „Angriff” gegangen.³⁷⁽¹¹⁴⁾

So viel Lärm wegen ein paar Husaren – würden die Franzosen gesagt haben.

Im Frühjahr 1921 hatte eine Gruppe der Héjjasbanditen in Neusiedl am See Quartier genommen,³⁸⁽¹¹⁵⁾ um von dort aus die ganze Gegend unter Druck zu setzen. Eines Tages war ich mit Száva³⁹⁽¹¹⁶⁾ einige Meierhöfe besichtigen. Als wir gegen Mittag in Frauenkirchen einfuhren, sahen wir die Bevölkerung in verschiedenen Gruppen aufgereggt beisammen stehen. Ihre Blicke waren gegen die Ortsmitte gerichtet, woselbst sich eine Gruppe bewaffneter Freischärler geschäftigt machte. Ich hiess den Kutscher die Fahrt zu verlangsamen und wir gelangten so zum Hause des jüdischen Getreidehändlers Neufeld, mit dem die Herrschaft in lebhafter geschäftlicher Beziehung stand. Alsbald gewahrten wir an einem Fenster den Uhef der Firma, einen weisshaarigen Greis mit blutüberströmten Gesicht, händeringend um Hilfe rufen. Ich liess halten, sprang vom Wagen und war im Begriffe einzutreten, als mich zwei dieser Briganten mit dem Vermerk aufhalten wollten, dass der Eintritt verboten wäre, weil der Jude und seine Familie sterben müssten. Im Nu hatte ich dem einen der Jünglinge das Gewehr entrissen. „Zum Teufel mit Euch, sonst schieesse ich Euch nieder wie die tollen Hunde. Darum Laufschrift, sonst ist es für Euch zu spät.” Sie verschwanden schneller, als ich erwartet habe. (...)

Die Nachricht von diesen Vorfällen breitete sich am nächsten Tag wie ein Lauffeuer in der Ortschaft aus. Nicht lange darauf erschien der Rabbiner mit den Ältesten der Kultusgemeinde bei mir mit der Bitte, doch alles zu unternehmen, um die Héjjasleute zu versöhnen, weil man einen Rachezug gegen den Ort befürchtete mit Brandschatzung, Mord, Plünderung u. dgl. Ich liess mich, auch über Zureden Szávas bewegen, den Versuch zu unternehmen und schrieb an Héjjas Iván einen Brief, u. zw. „als Offizier an seinen Kameraden.” Ich bedauerte im Jähzorn gehandelt zu haben, erklärte mich bereit von der Herrschaft als Geschenk liefern zu wollen, was die Offiziermasse an Nahrungsmitteln benötige u. dgl. Anschliessend lud ich das Offizierskorps ein, nach Frauenkirchen ³⁷⁰zu einem Nachtmahl zu kommen, um sich mit uns bei Wein und Zigeunern auszusöhnen. Die Einladung wurde prompt angenommen und der Tag auf zwei Wochen später fixiert.

Mittlerweile hörte ich immer wieder Schandtaten, die von diesem Korps der Rache verübt worden waren. Je näher der Tag heranrückte, desto widerlicher wurde mir der Gedanke, mich mit dieser Horde an einen Tisch zu setzen. Száva, der die Herrschaft hätte repräsentieren können, wollte nichts damit zu tun haben. Da eine

Art Grippe im Umlauf begriffen war, kam ich in den Entschluss, für meine Person im letzten Moment abzusagen. In der Apotheke gab mir der Inhaber ein Brechpulver, das nötigenfalls in Aktion treten konnte. Bei dieser Besprechung wurde ich auf eine Frau aufmerksam, eine Ungarin aus bestem Hause, weltgewand, sprachenkundig und unternehmungslustig. Sie war auch Magister der Pharmakologie und ganz vorurteilslos. An sie trat ich mit dem Ersuchen heran, an dem Abend die Aufgabe der Hausfrau zu übernehmen, was sie lächelnd ohne weiteres annahm. So konnte das Fest programmässig abgehalten werden. Meine Entschuldigung wurde angenommen, ebenso der Vorsitz der schönen, temperamentvollen Apothekerin Melinda. Das Essen war prachtvoll, der Wein erstklassig, die Zigeuner hinreissend, Champagner floss in Strömen, so war alles da, was sich solche Landsknechte wünschen konnten.

Frühmorgen nahm ich das Gewehr und ging in die Dämmerung hinein, den Morgenzug der Wildgänze mitzuerleben. Zu dieser Zeit waren die Fenster des Unterhaltungsraumes noch hell erleuchtet und das Gelage voll im Gange.

Als ich gegen 8 Uhr zum Büro ging, erwartete mich der Kanzleidiener aufgeregt mit der Bitte, sofort mit ihm in die Wagenremise zu gehen, wo er Frau Melinda in einem verschlossenen Wagen schlafend aufgefunden habe. Das schien mir zwar sonderbar, aber als ich ihrer ansichtig wurde, war ich starr. Damals gab es Abendkleider, über welche eine Art Netz als Überwurf getragen wurde. Melinda hatte, als sie zum Nachtmahl ging, dieser Mode gefolgt. Ich aber fand sie nur in Netz liegend vor, Ober- und Unterkleidung hatten die Kavaliere offenbar zum Andenken Fest und Abenteuer mitgenommen. Die Holde war nicht nachträgerisch. Als die Banditen bald darauf das Burgenland endgültig räumten, sah man sie im Train der Marschkolonnen folgen, wie es die Marktender Weiber im dreissigjährigen Krieg getan hatten.[40\(117\)](#)

Nach Abzug der Banditen kamen österreichische Gendarmen, Zolleute und hie und da militärische Formationen, die an der Grenze kleine Widerstandsnester und Beobachtungsstände errichteten. Gleiches taten die Ungarn. So standen sich zwei Linien gegenüber, die eine Art Kriegszustand manifestieren sollten. Das behinderte aber den Zivilverkehr in keiner Weise. Eine Zoll- oder Passabfertigung gab es nicht. Es kam und ging, wer wollte, her und hin. Für morgens und abends kam es zu Schiessereien, aber nicht auf Menschen. Die Soldaten schlossen aus Langweile auf die Scharen von Wildgänsen, die Morgens vom Neusiedler See kamen und bei der Abenddämmerung wieder zum See zogen. Durch herabfallende Projektile soll es auf der langen Front von Kittsee bis St. Gotthard an der Grenze zur Steiermark im Verlaufe des monatelangen Feidzuges insgesamt drei Leichtverwundete gegeben haben.

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

---

371 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mikó Sándor: Lósi Imre (1580–1642)

Mikó Sándor: Lósi Imre (1580–1642)

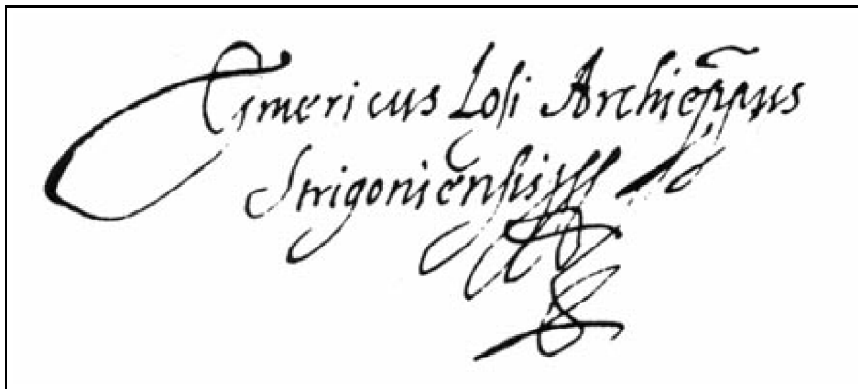
Az esztergomi főegyházmegye fennállása óta sok kiváló főpapot számlálhat, mutathat ki, akik a vallás és a haza iránti ragaszkodásukkal nagy érdemeket és elévülhetetlen nevet szereztek, vívtak ki maguknak. Ezek közé sorolható mint LIV. érsek Lósi Imre is, kinek halála 350. évfordulója 1992-re esik.

1. Lósi Imre 1580-ban született a Sopron vármegyei Looson (ma Nagylózs) evangélikus szülőktől. Hozzá tartozói a faluszerű kis magyar mezővároska jobbágy és zsellér közösségében éltek és dolgoztak. Lósi szülőhelyén tanult meg írni és olvasni, mert az iskola az 1561-es nagyszombati zsinat után rendeltetett ide. Ő is, mint ebben az időben több lózsi „öreg deák” (studiosi), tovább tanult, feltehetőleg soproni iskolában, ahol latin és német nyelvet is oktattak. A német nyelv ismeretében a humaniórákat már Bécsben hallgatta. Itt ismerkedett meg Lamormaini Vilmos jezsuitával, akinek közreműködésével „ez a növekvő ifjú a katolikus vallás tudományával jól megismerkedvén, visszatért az Egyház kebelébe, mellyben egész életében nemcsak megmaradt, hanem annak igen buzgó tisztelője és terjesztője is volt.”¹⁽¹¹⁸⁾

Lósi, mivel „az Anyaszentegyházban leendő szolgálatra nem kis hajlandóságot érzett”,²⁽¹¹⁹⁾ felvételét kérte a nyitrai egyházmegye papnövendékei közé, akik közül szorgalmával és tudásával messze kimagaslott. Ezért püspöke, Rómába, a Collegium Germanico-Hungaricum-ba küldte, ahol bölcséletet és teológiát tanult. Hét évig tartózkodott itt és a kollégium évkönyvei „eszes és jámbor fiatal ember”-ként³⁽¹²⁰⁾ tartották számon. Rómában történt meg pappá szentelése is. Ezután visszatért Magyarországra, ahol egyházmegyéjében három évig csak lelkipásztorkodással foglalkozott. Ez irányú munkálkodása kezdetén gyorsan kitűnt, hogy „az ő virtusai s érdemei nagyobb Ekklesiái méltóságra” is alkalmasak. Az egyházi ranglétra minden fokán: 1606-ban nyitrai, 1607-ben pozsonyi kanonok, 1621-ben declarált érseki helynök, 1623-ban csanádi, 1625-ben váradi, 1633-ban egri püspök, túljutva ért el a legmagasabbra, 1637-ben esztergomi metropolita lett. Csak öt évig állt az esztergomi egyházmegye élén, mert „oly terhes betegségbe esett,” hogy abban 1642. november 7-én meghalt (1. kép). Nagyszombatban temették el a főtemplom sírboltjában. Sírköve a Szent Miklós templomban ma is megtalálható (2. kép).

Lósi mint váradi püspök 1627-ben megkérte Dallos Miklós győri püspököt, hogy születési helyéről, szüleitől, testvéreitől és rokonairól „érdemben tétessen vizsgálatot.” Dallos püspök a feladat elvégzésére Loosra küldte Győri István vasvári prépostot, aki az összehívott loosi lakosoktól megkérdezte „tudják-e, hogy Főtisztelendő Losy Imre választott váradi püspök ebben a mezővárosban, Looson tisztességes és házasságban élő személyektől, Máté apától és Némethszeghy Annától született, és köztük és atyafiaik között milyen közeli fokon van vérrokonsági kapcsolat”. Elsőként Czanik Tamás bíró vallotta eskü alatt, „ő tudja legjobban, hogy Lósy Imre váradi püspök ebben a mezővárosban tisztességes szülőktől, Lósy Máté apától és Némethszeghy Anna anyától született, akik Loos lakosai, és ezen szülőkről nem hallott semmit, ami jó hírnevükkel össze ³⁷²nem egyeztethető.” Vallomását kilenc tanú, Kapy György, Nagy Pál, Fábíán Balázs, Nehez István, Pocher Benedek, Takách András, Kardos Miklós, Balogh Mihály, Pödör Máté, erősítette meg. Ezt tette a tizenegyedik tanú, Ládonyi Ferenc is, majd a feltett kérdés második felére adott válaszában bizonyította, hogy Lósy Máté apától idősebb Imre, Mihály, Balthazar, ifjabb Imre és Lósy Margit születtek. Margit gyermekei György, Tamás és Margit. Anyai – Némethszeghy Anna – ágon György, Tamás, Benedek és Desich Mihály azok, akikkel Lósi Imre első, második és harmadik ágon van vérrokonsági kapcsolatban. A tények valóságát „Loos mezőváros egész senatusának nevében” még nyolc tanú (Nagy Mátyás, Kerechényi György, Balogh Tamás, Szabó András, Tóth István, Szentgáli Benedek,

Nagy György, Lezner Imre) igazolta”⁴⁽¹²¹⁾ Házuk a Szajkon állt.

1. Lósi Imre aláírása

Lósi azért emelkedett a magyar egyház ranglétráján a csúcra, „mert mindig a jót és a hasznosat és ami a Vallásnak, Királynak, Hazának és a Népnak javára volt, azt mívelte”⁵⁽¹²²⁾

2. Lósi papi szolgálatát „nem hideg erőltetéssel, hanem lelkesedéssel és örömmel kezdte.” Szerencsének tartotta, hogy híveinek atyja és tanácsadója lehet, azokat taníthatja és oktathatja, szerencsétlenségeikben és betegségeikben pedig vigasztalhatja.⁶⁽¹²³⁾ Püspöksége és érseksége idején is hívei problémái jelentették számára az első és legnagyobb gondot. Ha erről volt szó, nem kímélte sem egészségét, sem idejét. Mint váradi püspök igyekezett Rákóczi Györgyöt, aki a Partium és a Felvidék leggazdagabb birtokosa volt, egyházmegyes híveinek háborgatóját „szelídebb gondolatokra téríteni.” Erre nem sajnálta sem a költséget, sem a fáradtságot, de mindez hiábavaló volt, mert Rákóczi „a püspököt és annak szelíd juhait háborgatni meg nem szűnt”⁷⁽¹²⁴⁾

3732. Lósi Imre domborműve a nagyszombati Szt. Miklós-templomban

Lósi szemmel tartotta a hódoltsági katolikusok helyzetét is. Ő volt az egyetlen egri püspök, aki, miután minden aranyát elküldte a török basának, engedély birtokában meglátogathatta egyházmegyéjének a török uralom alatt lévő részét. Első állomása Eger volt s mind itt, mind pedig megyéje egyéb helységeiben is hosszabb rövidebb ideig tartózkodott. Meghallgatására összegyűlt híveit igyekezett „szívből fakadó beszédeivel az igaz hitben megerősíteni, bajaikra, panaszaikra gyógyírt találni.” A püspök fáradozásai szép gyümölcsöket hoztak – olvassuk a Hasznos Mulatságokban –, jelenléte, buzgósága és szelídsége a keresztény szíveket megillette: a hívők alapos oktatást nyerve a hitben megerősödtek, s példás életet élni tőle tanultak, az ingadozók igaz útra vezéreltetek, 374sőt sokan a nem katolikusok is meghatva az általa hirdetett ígének igazságától visszatértek az anyaszentegyház kebelébe, mellyben őseik éltek. Illy buzgó, illy bátor volt Lósi szembeszállni bármily akadályokkal”.⁸⁽¹²⁵⁾

Lósi Imre egri püspöksége idejére esik a jezsuiták letelepedése Gyöngyösön, akiknek ténykedését anyagilag is támogatta.

Lósi egyházmegyéjének bajbajutott hívein érseksége idején is segített. 1639-ben egész Európában mostoha év volt és ez Magyarországra különösen súlyos csapást mért. Éhezők ezrei hagyták el lakóhelyüket és élelemkeresés címén bebarangolták az egész országot. Lósi a közínség enyhítésére megnyitotta magtárait és pénztárait „s egész rendelkezhetése alatt álló sajátját” az éhínség csökkentésére, mérséklésére fordította. E

nemes példát több püspök és mágnás is „szép versenyzéssel utánzóknak”.⁹⁽¹²⁶⁾

Lósi idejében a szegénygondozásnak is kiindulópontja volt az érseki székváros. Itt jött létre az első jóléti intézmény „in sustentationem miserabilium personarum, quae praecipue in dies connectuntur” (a sajnálatra méltó személyek tartására, akik jelesen naponként megjelennek), amelyet az érsek és a káptalan tartott fenn saját költségén egyéni jövedelméből.¹⁰⁽¹²⁷⁾

3. Lósi Imre is szívügyének tekintette a hazai papnevelés és oktatás fontosságát, szükségességét, szemináriumok és más oktatási intézmények számának gyarapítását, növelését. Ezek számára nemcsak adakozott, hanem létrehozásukban is hatékonyan közreműködött.

Lósi a Pázmány által tervbevett „egyetemes papnövelde” (*Generale seminarium*), vagy „*collegium rubrorum*” részére végrendeletében 35 ezer forint alapítékét biztosította. Ezért írták 1837-ben a „Hasznos Multságok”-ban a budapesti központi szeminárium teológusai: „Lósi bőkezűsége által egyik főalapítója azon intézetnek, mellynek mi nevendékei vagyunk”.¹¹⁽¹²⁸⁾

Lósi 1641-ben átadta a bécsi „Goldberg”-nevű épületét a Lippay György által alapított szeminárium céljára, „mivel az egri egyházmegye iránt, melynek püspöke voltunk – írja –, kiváló jóindulattal viseltetünk, át lévén hatva azon tudattól, hogy az egri egyháznak nagy szüksége van tudós és példás papokra, akik majd az úr kegyelmével az ott elhatalmasodott eretnokség ellen sikerrel harcolnak és az igaz hittől elszakadt lelkeket az örök üdvösség útjára vezetik”.¹²⁽¹²⁹⁾

Lósi nevéhez is fűződik szeminárium alapítás. Ő rendelte el a pozsonyi kisszeminárium, az Emericanum megvalósítását, amelynek alapító levele Lósi aláírásával 1642. január 26-án kelt. Az oklevél bevezetőjében Lósi a trienti zsinat (1545–1563) „igen bölcs atyáira” hivatkozik, akik „hasznosnak és termékenynek” ítélték az egyházi nevelés és oktatás felfrissítésére és ennek szinten tartására új szemináriumok felállítását, amelyekben gondoskodnak olyan klerikusok neveléséről és oktatásáról, akik már zsenge koruktól készülnek egyházi szolgálatra. „Ezért – írta – elhatározást nyert, hogy kisszeminárium létesüljön a pozsonyi egyház káptalanjában Szent Imre herceg neve és oltalma alatt abban a káptalani házban, amelyet erre a célra nagy költséggel kialakítottunk”.

³⁷⁵Lósi a felvehető növendékek számát 12 főben jelölte meg. Ezek irányítását és teljes ellátását a pozsonyi káptalanra bízta. Lósi az utóbbihoz 21 ezer forintos alapítvánnyal járult hozzá.¹³⁽¹³⁰⁾

Lósi emlékét örökítették meg a több századon át az intézet falán elhelyezett márványtáblába vésett szavak:

*Hoc Emerice Losy plantasti Lilia fundo
Liligerae Matri, Liligeroque Duci.
Ergo Emericani hic crescant virtutis alumni
Quos Deus Virgo, quos Emericus amet...*¹⁴⁽¹³¹⁾

A Pázmány által 1635-ben alapított nagyszombati egyetemen teológiai és bölcsészeti fakultás működött. A harmadik kar, a „törvénytudomány tanítói széke” Lósi Imre és Lippay György alapítványából jött létre 1667-ben. Erre ők 37 ezer forintot szenteltek. A pénzen kívül Lósi végrendeletében egyik bécsi házat is a jogi kar létesítésére hagyta. A testamentum, amely 1642. november 6-án készült, erre vonatkozólag így hangzik: „Domus Viennensis per me emptae pretium, deputedo studium Juridicum, in Academia Tyrnaviensis erigendum”.¹⁵⁽¹³²⁾

Fejér György az egyetem történetét megörökítő könyvében Lósi érdemét a következő szavakkal méltatja: „Emericus Losi, Universitas Tyrnaviensis, Maecenas ac Fautor” (Lósi Imre a Nagyszombati Egyetem mecénása és pártfogója).[16\(133\)](#)

Az egyetemre való bejutás előfeltétele a középiskolai gimnáziumi képzés volt, amelynek fejlesztése érdekében már Pázmány érseksége idején több jezsuita kollégium (rendház és gimnázium) létesült.

Pázmány a dunántúli ifjak számára Győrött kívánt egy jezsuita vezetés alatt álló katolikus gimnáziumot megszervezni. E tervét azonban a győri káptalan tagjai erősen ellenezték. Pázmány írta Dallos Miklós püspöknek – „az üdő és az iskolának fructussa meglágyítja elméjeket. Én mindenekben assistálok kegyelmednek, és mikor ideje leszen, örömet privatim et communiter agálok az nemes Cáptalannal. De még nem ítélem idejét. Mert contradictiojok egy babot sem ér”.[17\(134\)](#) Miután a kanonokok elutasító érvei elfogytak, Pázmány helynökét, Lósi Imrét küldte Győrbe velük tárgyalni. Lósi sikerrel interveniált, mert 1627. május 8-án jelenthette Pázmánynak, hogy a káptalan hajlandó a jezsuita kollégium létesítése ellen addig kifejtett ellenállásával felhagyni, ha az intézet felállítása a király nevében történik, így ugyanis a protestáns rendek kifogásai ellen védve lesznek. A megegyezésről az érsek tájékoztatta a királyt, aki a káptalan kívánságának eleget is tett.[18\(135\)](#)

A kollégium káptalani telken állt. Ez a helyzet pár év múlva telekvitát robbantott ki a káptalan és a jezsuita rend között. „Az összes ellentét elrendezésére” (*omnium differentiarum compositio*) meghatalmazottként a király is Lósi Imrét delegálta, akinek küldetése ismét sikerrel járt.[19\(136\)](#)

376Pázmány ösztönzésére jezsuita gimnázium nyílt a török hódoltsági területen is, mégpedig Gyöngyösön. Ennek az iskolának megszervezéséhez Pyber János, halála után Lósi Imre – mint az egri egyházmegye püspökei – jelentős anyagi támogatással járultak hozzá.[20\(137\)](#)

A tanítás Lósi egri püspökségének első évében, 1634 novemberében indult meg a kollégiumban részint jezsuita, részint pedig világi tanárok közreműködésével. Első évben csak a kisgimnáziumi, 1636-ban pedig már a nagygimnáziumi osztályok is megnyíltak.

A tanulók hódoltsági és királyi területről verbuválódtak össze. Számuk 1637-ben 200, 1641-ben 170 fő volt.[21\(138\)](#) A látogatottság az iskola tekintélyére is utalt, ezért az alapítóknak, pártfogóknak – köztük Lósi Imrének is – a katolikus restauráció éveiben is méltó elismeréssel adóztak.

Pázmány 1635-ben javaslatot tett II. Ferdinánd királynak, hogy Kassán is létrejöhessen egy új jezsuita kollégium. Ennek előkészítését Lósi Imrére bízta, akinek segítségére érkezett a városba előbb egy, majd később még két páter. Lósi ezek sikeres működéséhez jelentős anyagi támogatást biztosított.[22\(139\)](#)

Pázmánynak 1636-ban az ország keleti részén Szatmár városában is sikerült lerakni egy jezsuita kollégium alapjait. Az érsek, miként Lósi leveléből megtudjuk, kötelezte a szepesi prépostságot, hogy a „Krisztus Teste Kápolna” (*Capella Corporis Christi*) forrásaiból évenként Szent György napkor a kollégium részére kétezer forintot fizessen be. A prépostság ezt az összeget súlyos tehernek vélte, ezért ellene kifogást emelt az érseknél. Az ügy megoldása Pázmány közbejött halála miatt Lósira várt, aki kompromisszumként hozzájárult ahhoz, hogy a mindenkori prépostság a „Jézustársaságnak évenként két terminusban – Szent György és Szent Márton ünnepén fizessen ezer-ezer forintot”.[23\(140\)](#)

Pázmány Péter a leánynevelésben a női szerzetes rendeknek szánt igen fontos szerepet. Ezért 1633-ban a pozsonyi ferences (klarissza) apácák számára új zárdaépület felállítását rendelte el. A munkálatok azonban

lassan haladtak, emiatt az objektum befejezésének finanszírozása közbejött halála miatt utódjára, Lósi Imrére maradt, akinek ezt is érdemül könyvelték el.

4. Lósi nemcsak az eddig tárgyalokban, hanem a politikában is jelentős szerepet játszott. A politikai élet arénájába érseki helynökké történt kinevezése után fokozatosan kapcsolódott be.

Lósi nemcsak Pázmány, hanem II. Ferdinánd (1619–1637) előtt is nagy tekintélynek örvendett. Feltételezhetjük, hogy Lamormaini Vilmos, a király gyóntatója avatta be kegyébe, aki Lósi tanácsait hatalmának támogatására is igénybe vette.

Minden valószínűség szerint az uralkodó 1628 márciusában tanácsadás végett hívatta Lósit Prágába. Pázmány Lósival levelet küldött neki, amelyben kérte, hogy helynökét, mivel tartós távolléte nagy kárt okozna a magyar egyháznak, még húsvét előtt engedje haza.²⁴⁽¹⁴¹⁾

Ferdinánd 1632 decemberében Lósit királyi biztosul kívánta küldeni a lengyelekkel Eperjesen történő tárgyalásokra. Pázmány azonban ezzel a megbízással nem értett ³⁷⁷egyet, ezért ismét levélben kérte a királyt, tekintsen el Lósi személyétől, mert rá „mint helynökére és nagyprépostra (1631. április 28-án lett esztergomi nagyprépost) úgy általában, mint különösen most a pestis grasszálása alatt (*hoc praesertim tempore, cum pestis et Tyrnaviae et passim alibi grassetur*) feltétlen szüksége van az egyházmegyében”.²⁵⁽¹⁴²⁾

1630 őszen Rákóczi György, Erdély új fejedelme, azt fontolgatta, hogy a Bethlen Gábor halálával a királyi Magyarország kebelébe visszakerült hét vármegyét okkupálja. Pázmány és Lósi azt javasolták a királynak, hogy a Rákóczi elleni háború megindítását el kell halasztani, „ami a nemzet számára csak használhat. Ugyanis télbe idegen nemzetet hozni csak arra való, hogy fogyassa a szegínséget. Ha nyárba had lett volna is, télbe meg kellene szánna a szegínséget és nagyobb szükségre tartani. Lehetetlen is, hogy a szegínség kiteleltesse az hadakat. És nagy szánadás Isten előtt, így rontani a szegínséget, amint csak most is kezdtek. És mi leszen továbbra”.²⁶⁽¹⁴³⁾

Lósi királyi kapcsolatából szülőföldjének is származott haszon. II. Ferdinánd 1620-ban a Viczay uraság tudta nélkül a loosi Sömperger Mihálynak nemesi címet adományozott, ami Sömperger számára a földesúri hatalom alól való menekülést jelentette.²⁷⁽¹⁴⁴⁾ Kiengesztelésül 1634-ben pedig a Viczayak loosi vámhelyét látta el privilégiumokkal.²⁸⁽¹⁴⁵⁾

Lósi a nádorral, Esterházy Miklóssal (1625–1645) szoros munka- és baráti kapcsolatot tartott fenn. A „nemzet közbizodalomból” Esterházyval közösen vizsgálták ki és egyetértésben orvosolták a nép „terhes panaszait”, jelesen a nádorral együtt vetettek véget annak a viszálynak is, amely II. Ferdinánd halála után alakult ki az ország rendei között. Ugyanis a nemkatolikusok követelték vissza azon templomokat, amelyek Ferdinánd uralkodása idején, mint régi tulajdon, a katolikusok birtokába jutottak. Felső-Magyarország részéről Lósi a „nagy fontosságú perek elintézésében a nádor mellett is ügyködött.”²⁹⁽¹⁴⁶⁾

Barátságuknak tudható be, hogy Esterházy 1634-ben keresztúri várában fogadta a loosiak küldöttségét földesuruk, Viczay Ádám elleni panaszuk meghallgatása végett. Pártfogása és védnöksége alatt kikényszerítették Viczaytól, hogy kétoldalú szerződésben rögzítsék a két fél jogait és kötelességeit. Az úrbéri egyezséget a nádor 1635. február 1-jén Sopronban meg is erősítette.³⁰⁽¹⁴⁷⁾

Magyarországon a püspököknek az országgyűlésben székiük és szavazati joguk volt. Ezen Lósi törvényhozó testületi tagként 1625-ben Pozsonyban szerepelt először, amikor bemutatkozó beszédében

bőven kifejtette, hogy a király és a haza mit várhat az „ő szorgalmatosságától és érdemeitől, és mely jártas légyen ő a Hazai Törvényekben”. Lósi ugyanis vallotta, hogy a törvény a legerősebb „védpajzsa” a nemzetnek, királynak s egyes polgároknak, ezért neki is ismerni kell „azon törvényt, melyen kiváltságai alapulnak”.

Ugyanezen alkalommal napirendi pontként szerepelt „valamely határszélek iránt bizonyos nyomozás” elvégzésének megszavazása is és erre a fontos, igen szövevényes dolog megoldására nagytekintélyű férfiakat választottak ki. „Elölülőjökké Lósit rendelték, hogy Magyar Ország határait ott, ahol Ausztriával határos, vizsgálják meg, rendeljék és igazítsák el, hogy az Országnak részét ott is el ne árkolhassák”.³¹⁽¹⁴⁸⁾

378Lósi tekintélyét jelzi az 1635-ös országgyűlés azon intézkedése is, mely szerint őt bízták meg annak a bizottságnak vezetőjéül is, amely a Lengyelországnak elzálogosított szepesi városok ügyében tárgyalt.³²⁽¹⁴⁹⁾

A magyarországi püspökök, így Lósi Imre is, ebben az időben az ország főrendjei sorában foglaltak helyet. Lósi pár éves egri püspöksége idején Heves és Külső Szolnok vármegyék főispáni tisztét viselte.³³⁽¹⁵⁰⁾

Az akkori Magyarországon a püspöki kar tagjai közül a legjelentősebb közjogi hatalommal az esztergomi érsek rendelkezett. Az ország törvényei értelmében őt illette meg a király és a királyné megkoronázásának a joga, ő volt az ország fő- és titkos kancellárja, továbbá ő volt az ország rendes bírása, a hétszemélyes tábla főbírája, a törvényszékeknél a király személyes helyettese, Esztergom vármegye örökös főispánja, valamint a királyi pénzverdek főfelügyelője. Jogaihoz tartozott az érseki nemesek kinevezése is. E rangjai és méltóságai következtében az ország első zászlósurának számított.³⁴⁽¹⁵¹⁾

Lósi Imre esztergomi érsekként köszöntötte 1637-ben a pozsonyi országgyűlésen az odaérkező új királyt, III. Ferdinándot (1637–1657). A történetírók a király első találkozását a magyar rendekkel úgy örökítették meg, hogy a király fel sem emelte kezét a kalapjához, de a városok és a vármegyék követei úgy rohantak hozzá kézfogásra, hogy majd agyonnyomták és a főlovászmester szidalmakkal és ütlegekkel csinált rendet közöttük.³⁵⁽¹⁵²⁾

A király feleségét, a spanyol infans-t Lósi Imre 1638. február 14-én koronázta meg.

Lósi érseki kinevezése után engedélyt kért VIII. Orbán pápától, hogy az 1638. évre összehívott országgyűlés tartama alatt főbenjáró ügyek intézésében résztvehessen: „se tanquam Primatem Regni Hungariae Comitii dicti Regni interesse, et propterea in Negotiis et Causis criminalibus immittere oporteat...”

Válaszul a pápa közölte Lósiival, hogy a főbenjáró ügyek intézésében csak annyiban vegyen részt, amennyiben erre szükség lesz, és itt tanácsot és parancsokat adjon mind szóban, mind pedig írásban: illaque durante tantum in Negotiis et Causis criminalibus quibusunque, quoties opus fuerit se immiscere, ac in eis Consilium, Mandata et Jussiones tam verbo quam is scriptis dare”.³⁶⁽¹⁵³⁾

5. Lósi ugyanabból a magyar világból származott, mint Pázmány Péter. A magyarok lakta kis mezővárosban élte le gyermekkorát és már ekkor megismerkedett a földművelő nép dolgos és küzdelmes életével. Ez adott neki erőt, hihetetlen kitartást előbb diákkori utóbb pedig papi munkásságához. Meggyőződéses harcosága és jelleme például szolgált az utolsó magyar hercegprímásnak, Mindszenty Józsefnek is.³⁷⁽¹⁵⁴⁾

Pázmány érseki székbe kerülése (1616) után azonnal bizalmasává és legközelebbi munkatársává fogadta

Lósit. Ezt nemcsak azért tette, mert Lósi fiatal kora ellenére az egyház és „a honi lakosság” érdekében számottevő eredményeket ért el, hanem azért is, mert a római „Collegium Germanico-Hungaricum” volt növendékeit igen nagyra becsülte és szemében értéket képviseltek.

Több mint tíz éven át érseki helynökként Lósi foglalkozott az esztergomi egyházmegye apróbb ügyeivel, problémáival, amivel lehetővé tette, hogy Pázmány idejét és figyelmét az akkori nagy országos és egyházi érdekekre összpontosítsa. Számára tehát 379nem ismeretlen területet vett át 1637 áprilisában, amikor Pázmány halála után a király őt nevezte ki Esztergom érsekévé. A prímási méltóság elnyerésekor a következő jellemzés készült róla: „*Emericus Losy purpurato patri (Pazmano) candida succedit columba. Pacis verae nuncia: Emericus innocens et liliatus, verus Israelita, in quo non erat dolus*”.³⁸⁽¹⁵⁵⁾ Ebben a szerepében már csak rövid ideig tudott munkálkodni, de ezalatt is fontos funkciója volt, mert hidat épített, kapcsolatot teremtett Pázmány Péter és közvetlen utóda, Lippay György történelmi jelentőségű munkássága között. Halálával megszűntek egyházi és politikai ténykedései, ezek eredményei lassan elévültek. Viszont megmaradtak azok az intézmények, amelyeknek alapját ő vetette meg. Így tehát nem halt meg egészen.

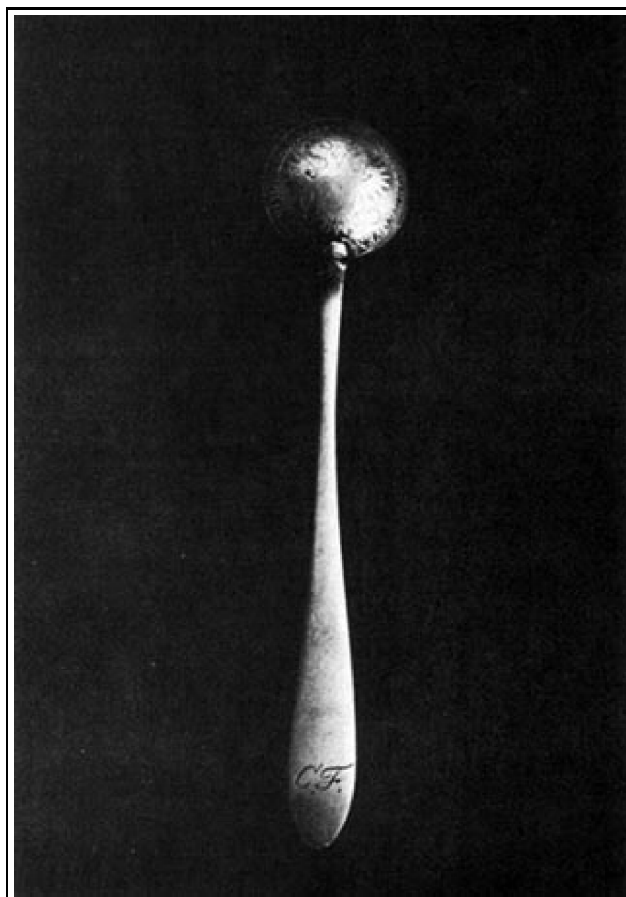
1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Kubinszky Mihály: A népszavazásra emlékeztető ezüstkanál

Kubinszky Mihály: A népszavazásra emlékeztető ezüstkanál

1921 őszen az osztrák és a magyar kormányfők velencei megállapodása után az entente-államok hozzáláttak a Sopron és közvetlen környékének területi hovatarozandóságának ügyében kitűzött népszavazás megszervezéséhez, illetve a lebonyolítás ellenőrzésének előkészítéséhez. Ismeretes, hogy az entente Tábournoki Bizottságát az olasz Carlo Ferrario tábornok vezette.

Ferrario feladatának megoldásához először is megfelelő helyiségeket keresett, s kibérelte a Templom utca 6. sz. házban dr. medgyesi Schwartz Miklós ügyvéd özvegyének lakását. A nagylétszámú családnak a háborút követő nehéz években nyilván segítséget jelentett a tisztos lakbér és ezért néhány hétig a rokonságnál húzta meg magát. A Tábournoki Bizottság a lakást teljes berendezéssel és felszereléssel, ágyneműt, étkezészetet, evőeszközöket, konyhaedényeket beleértve bérelte ki. Az átvett lakás tartozékait leltárba vehették, az ezüst étkezészetet legalábbis megszámlálták. Amikor – a magyarság részére előnyösen végződött népszavazás örömmámora után – a delegáció távozott, a leltár alapján egy ezüst kiskanál hiányzott. Elveszett-e, ellopták-e, véletlenül a szemétdöörbe került-e, nem lehetett megállapítani. Carlo Ferrario tábornok azonban nagyvonalúan revansálta magát a kis hiányért, a lakás úrasszonyának néhány nap múlva egy új ezüst evőeszközt adott át, melynek nyelén az ő monogramma látható, kanál-részét pedig egy lombard-velencei ezüst soldiból alakította az ezüstműves. A kanál máig a család tulajdonában van. Fényképét a soproni népszavazás epizódjának történelmi értékűvé előlépett emlékeként mutatjuk be.

(Cora Jánosné, sz. medgyesi Schwartz Alma-Mária szíves szóbeli közlése alapján feljegyezte dr. Kubinszky Mihály. A felvételt Blattner András készítette.)

380 Az ezüstkanál Carlo Ferrario tábornok monogramjával

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

---

381 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Szita Szabolcs: Tudományos konferencia és emlékkő-avatás

Szita Szabolcs: Tudományos konferencia és emlékkő-avatás

A magyar–osztrák tudományos együttműködés részeként 1992. március 31-én Sopronban tudományos ülésre került sor. Témája az 1944. és 1945. évben történt határmenti erődítés vizsgálata volt. Az Egészségügyi Továbbképző Intézet Szent György utcai épületében közel száz tudományos kutató, egyetemi

oktató, levéltáros, muzeológus, könyvtáros és helytörténész gyűlt össze. Harmincan közülük Bécsből és Burgenlandból érkeztek. A résztvevők elsőként a Soproni Levéltárnak a Sopron vidéke háborús éveiről összeállított kamarakiállítását tekinthették meg, majd a konferenciát rendező Magyar Auschwitz Alapítvány – Holocaust Dokumentációs Központ ügyvezető titkára, Verő Gábor ny. levéltári főigazgató köszöntője következett.

A délelőtti ülést Ormos Mária akadémikus, a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem rektora a fasiszmus, a népirtás története és tanulságai kutatásának méltatásával, a közös gondolkodás jövőjének, felelősségének vázolásával nyitotta meg. Szita Szabolcs egyetemi docens előadása a Pozsony és a Dráva közt 1944–1945-ben épített német védvonal (*Reichsschutzstellung*) és az itt létesített hús kényszermunkatábor magyar vonatkozású történetét fogta át. Leopold Banny tudományos kutató ugyanezt a témát osztrák szempontból tárgyalta. Évtizedes kutatásain alapuló előadásához egykorú légifelvételeket, ritka fotodokumentumokat is felhasznált.

Halálmenetek Magyarországról Mauthausenba című előadásában Michael Zuzanek tudományos kutató, filmrendező a kényszermunkatáborok 1945 márciusi és áprilisi kiürítésének történetét vázolta a tudományos rekonstrukció nehézségeivel együtt. A kritikus, főként a feladatokra összpontosító előadások arra mutattak, hogy még számos – a továbbiakban magyar–osztrák együttműködésben is kutatható – kérdéskör vár tudományos vizsgálatra. A térség (elsősorban a mai Nyugat-Magyarország és Burgenland keleti határvidéke) háborús történetét kutatók eddig is nem kevés tudományos eredményt értek el. Leopold Banny pl. három jelentős kötetet tett közzé, de a kutatások további tematikus összehangolása, a rendszeres tudományos viták a különbözőségek és azonosságok vizsgálatával a szakembereket új következtetésekhez juttathatják.

A nagy érdeklődéssel kísért konferencia (jelen volt a TV, a magyar és osztrák rádiók, a sajtó számos tudósítója) zárszavában Klaus Lohrman intézeti igazgató örömét fejezte ki, hogy a tudományos eszmecsere sikere bizonyította: a vizsgált téma átnyúlik a határokon. Az összefüggések további kutatása a nemzetközi együttműködés határmenti fejlesztésében modellértékűvé válhat, s a háborús témák több perspektívában való kutatásának máig kiható hatásai lehetnek.

Délután a konferencia résztvevői – soproni érdeklődőkkel kiegészülve – Balfra utaztak. Útközben az evangélikus temetőben a háborús áldozatok tömegsírnál rövid tiszteletadást teljesítettek. Ezután Balf község Fertőrákos felőli peremén (a határőrlaktanya közelében a domboldalon), ahol az SS-ek 1945. március 31-én 183 zsidó kényszermunkást agyonlőttek, emlékkő-avatásra került sor. A soproni cserkészek Lovas Gyula vezetésével díszőrséget adtak, az alkalomból hétszáz főnyi emlékező gyűlt össze.

Mensáros László színművész Radnóti Miklós Hetedik ecloga c. versét adta elő, majd Szentágothai János a Magyar Tudományos Akadémia volt elnöke, országgyűlési [382](#)képviselő mondott a tömeggyilkosság színhelyén, az egykori páncéloselhárító árok mentén emlékbeszédet. Emlékeztetett a zsidóság üldözésének történeti gyökereire és közelmúltjára, a politikai antiszemitizmus, a fajelmélet tragikus következményeire. A gyűlölet, a kegyetlenség egyik mementójaként említette Balfot. Befejezésül hangsúlyozta: „Sajnos, aligha remélhetjük a mai még Európában is zajló történeti folyamatok fényében, hogy belátható időben a múlté lesz emberek valamilyen másság alapján való megkülönböztetése és üldözése, de talán nem irreális az a vágyunk, hogy a náciizmus rémtetteit véglegesen magunk mögött tudhatjuk. De ezért meg kell és meg is fogunk tenni mindent, ami lehető!”.

Az emlékmű felirata:
„183 mártír életét itt oltotta ki az SS 1945. márc. 31-én”

Szentágothai akadémikus a Kanadából érkezett Alt Dezsővel, a balti SS-vérengzés egyik túlélőjével együtt leplezte le az emlékkövet. A koszorúzások és a Himnusz után az emlékezők a balfi templomdombra vonultak. Itt – számos balfi, nagycenki és hidegségi lakos együttérző jelenlétében – a kényszermunkások sírján és emlékművén, Szerb Antal és bajtársai emlékművén helyezték el a kegyelet koszorúit.

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

---

383 SOPRONI KÖNYVESPOLC

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Pájer Imre: Rábaköz népének védekezése az áradások ellen 1870–1889. Csorna, 1990, 64 lap

Pájer Imre: Rábaköz népének védekezése az áradások ellen 1870–1889.

Csorna, 1990, 64 lap

A szerző a „Bevezetés” és „A Rábaköz vízrajza” után tulajdonképpeni tárgyának előzményeként a rábaközi árvédelem múltjáról szól. A középkori kezdetekkel kapcsolatban azonban nem kellett volna meglepednie Fekete Zsigmond több mint 100 éves, 1885. évi tanulmányának adataival. Az elsőként idézett 1226. évi oklevél ugyanis 1230 körül készült hamisítvány, nem vonatkozik a Rábára: a borsmonostori (ma: Klostermarienberg) apátság ugyanis nem a Rába, hanem a Sattelbach mellett feküdt az idézett *Bibit* (más régi kiadásokban: *bobet* 'Babot') „helynév” a latin *debet* 'kell' szó téves olvasatából keletkezett. A hamisítványnak mégis értékes adata az ómagyar *yztru* (olvasd: *isztrü*), *ösztrü* 'karókból épített gát' szavunk első adata, amelyet etimológiai szótárunk egy régebbi kiadás alapján még 1233-ból keltez: az oklevelet hamisító borsmonostori (vagy heiligenkreuzi) ciszterci szerzetes tehát ismerte a latin *clausura aque* műszó ómagyar népi megfelelőjét (vö. Wagner, Hans: *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*. Graz–Köln, 1955, 131–132; Benkő Loránd: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Bp., 1967–1976). A rábaközi árvízvédelem első igazolható adata tehát a szerző által is idézett 1247. évi oklevélben található. Igaza van a szerzőnek abban, hogy az oklevél alapján „bátran visszavetíthetjük egy-két emberöltővel a gátak, töltések alkalmazásának gyakorlatát”, annál is inkább, mivel már az ismert 1162. évi oklevélben szó van Kecöl, Vica és Beled malmairól. A győri káptalan 1264. évi oklevele rögzíti az 'ösztrü' legrégebbi rábaközi *vstrov* (olvasd: *üstrou*, azaz *üstró*) adatát. Ezért érdemes volna a középkortól kezdve rögzíteni a malmokra vonatkozó adatokat. A továbbiakban a szerző az eddigi irodalmat saját kutatásaival egészíti ki a rábaközi árvízvédelemre vonatkozó ismeretekkel. Elkerülte azonban a figyelmét az az 1696-ból származó, magyar nyelvű vízszabályozási egyezség, amelyet Baraczkai István közölt folyóiratunkban (SSz. 1961, 168–170).

A tanulmány nagyobbik része az „Alsó-Rábaközi Bizottság” történetét (1870–1889) dolgozza fel. Levéltári adatok alapján itt a szerző úttörő munkát végzett, hiszen korábbi feldolgozásokra alig támaszkodhatott. Értékes feldolgozása a Felső-Rábaközi Rábabizottság és a Rábaszabályozó Társulat (1873–1948) történetével együtt a rábaközi táj átalakításának máig tanulságos részleteivel ismertet meg. A Rábaszabályozó Társulatról folyóiratunkban Dóka Klára írt (SSz. 1980, 17–28, 117–128). Pájer Imre munkája még 10 értékes térképet, rajzot, ill. fényképet is közöl. Még említésre méltó, hogy a tanulmányt a Rábaközi Művelődési Egyesület (Csorna) adta ki, a kiadást a Magyar Vízügyi Múzeum (Esztergom) és a Csornai Városszépítő Egyesület is támogatta.

Mollay Károly

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Mollay Károly ny. egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11/I/3

Jancsovics Antal karmester 1081 Budapest, Kenyérmező u. 8.

Dr. Mikó Sándor ny. főiskolai docens 1071 Budapest, Dembinszky u. 38.

Dr. Fogarassy László ny. könyvtáros CS 851 01 Bratislava, Vysehradská 37/II/20

Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyetemi tanár, 9401 Sopron, Pf. 132

Dr. Szita Szabolcs egyetemi docens, 1011 Budapest, Fő u. 37/b

1992. XLVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

---

384 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Mollay, Karl: Der Musiker Andreas Rauch in Ödenburg

Jancsovics, Anton: Andreas Rauch: Conventus votivus. Huldigungschor zur Eröffnung des Ödenburger Landtages (18. Dez. 1634). Erste Publikation

Mikó, Alexander: Das Urbar von Kapuvár aus dem Jahre 1597. III. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Fogarassy, Ladislaus: Einzelheiten über Westungarn in den Memoiren des Oberstleutenarits Johann Mailáth-Pokorny

Kleine Mitteilungen

Mikó, Alexander: Emmerich Lósi (1580–1642), Erzbischof von Gran

Kubinszky, Michael: Ein Silberlöffel als Erinnerung an die Ödenburger Volksabstimmung

Kulturelles Leben in Ödenburg

Szita, Szabolcs: Eine wissenschaftliche Konferenz und die Enthüllung eines Denkmals

Bücherschau

Mollay, Karl: Pájer, Emmerich: Schutzmaßnahmen der Raabauer gegen die Überschwemmungen 1870–1889 Csorna, 1990 (ung.)

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Sopron humanista latin *Sempronium* nevére vö. Mollay, Karl: Scarbantia, Ödenburg, Sopron. Bp., 1944, 116–123.

2 (Megjegyzés - Popup)

Az 1634/35. évi országgyűlésről röviden szól Csatkai Endre: SSz. 1962, 88–89. – Burkolt, rejtett célzást tartalmaz például Rauch András 1627. évi „Musicalisches Stammbüchlein” című művének X. darabja, amelynek latin szövege látszólag a *Lex* ’törvény’, *Ars* ’művészet’ és a *Mars* ’háború’ viszonyát fejtegeti szórendi játékkal: valójában azonban az utolsó három sor csúfondárosan céloz a szöveg vaskos humorára, amely akkor válik világossá, ha a szöveg vezérszavait (*Lex mihi Mars*) bajor-osztrák, akár soproni nyelvjárásban olvassuk össze (’leckst mi’ im Arsch’). Ez a különleges makaronikus nyelvi játék a középkor óta ismert volt (első, bajorországi feljegyzése a XIV. századból való). Mollay Károly: A Musicalisches Stammbüchlein műfaja és szövege. In: Sas, Ágnes–Jancovics, Antal: Andreas Rauch Musicalisches Stammbüchlein 1627. Bp., 1983, 27 (Musicalia Danubiana 2). A szöveg magyarra fordítása leküzdhetetlen akadályokba ütközik. Kistétényi Melinda az „In toto mundo lex, ars, Mars” kezdetű kórusműre „Nagy széles földön baj sose érjen” kezdetű új szöveget írt, kórusműnek pedig az „Artemis búcsúja Appollontól, csodálatos fivéréből” címet adta. Persze kérdéses, hogy ez megfelel-e Rauch András zenéjének (Rauch: Nyolc kórusmű egy nemű karra a „Musicalisches Stammbüchlein”-ből. Közreadja Jancovics Antal. Magyar szöveg Kistétényi Melinda. Bp., 1973).

3 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp., 1982, 11122. sz.

4 (Megjegyzés - Popup)

A ház korábban, 1526-tól Kolb János apjának, Kolb Gáspárnak tulajdonában volt (SoprOkl. II/6: 416, 436); özvegye ugyan Wirth (I.) Mihály felesége lett (Házi i. m. 11630/b), a ház azonban a fiú, Kolb János tulajdonába került.

5 (Megjegyzés - Popup)

Kaufmann Henrik vagyonát apjától, Kaufmann Lipóttól örökölte, ez pedig apósától Gräzer Kristóf mészárosától († 1544), aki ugyancsak Sopron leggazdagabb polgára volt: 1542-ben vagyonát 2000 forintra becsülték (vö. Mollay: SSz. 1988, 295–304). A vázolt családtörténeti kapcsolatok révén a középkorig visszamenően azonosíthatók a Fő tér e részének házai. Az 1629. évi adójegyzékben: *Gemainer Statt hauß*, (Templom u. 2.) *herr Doctor Lacknerß hauß*, (Fő tér 4.), *Mathiaß Ainfaltische erben* és *Mathiah, Seepacher* (Fő tér 5), *Frantz Kramerin* (Fő tér 6), *herr Doctor Lackhner* (Fő tér 7), *Sarkanisch hauß* (Fő tér 8). A középkori házak helye is pontosan megállapítható, így például az 1527. évi adójegyzékben: *Bernhardin Särkan* (Templom u. 2), *Cospar kolb* (Fő tér 4), *Christoff grätzer* és *Veit Schneider* (Fő tér 5), *Michael Iban* (Fő tér 6), *Leonhart Brobännthl* (Fő tér 7), *Frannts Sübenwurger* (Fő tér 8: SSz. 1991, 71).

6 (Megjegyzés - Popup)

Ez a fiú, Orbán 1641. nov. 29-én tette le a polgáreskü: ha ő volt az első gyermek Ainfeat Mátyás második

házaságából, akkor 24 éves korában lett polgár.

7 (Megjegyzés - Popup)

Utóbbi másolat a levéltárban: Lad. VI et F fasc. 3 nr. 121.

8 (Megjegyzés - Popup)

A leltár itt felsorolja a ház lakóit, akik házbért fizettek. Itt van műhelye (*laden*) Lang Mihály ötvösnek, aki 1629. márc. 5-én kapta meg letelepedési engedélyét, de a leltár készítésekor még nem volt polgár (Házi i. m. 7071. sz.). Megtudjuk még, hogy az újteleki utcai majornak két lakója volt. Itt leltárba vettek 4 fuder szénát, tehenet, borjút, öreg vasalt szekeret, 4 új, vasalatlan kocsit (*Kutschi*), 11 nagy, üres boroshordót, 12 háromakósat, egy félakósat, egy félakósat és asztalkát a tulajdonosnak fenntartott, nem fűthető helyiségben.

9 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. 1629. sz.

10 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. 5640. sz.

11 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. 1443. sz.

12 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m.-ben nem szerepel

13 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m.-ben nem szerepel

14 (Megjegyzés - Popup)

Paußnak ez a munkája nemcsak a Soproni Szemle 1992. évi 3. számában fordításban közölt tanulmányának eredetijét közli, hanem Rauch András művei szöveges részének képét, a szövegeket, valamint a bibliai idézetek forrásjelzeteit is. A további kutatás feladata lesz annak megállapítása, milyen elgondolás húzódik meg a bibliai idézetek kiválasztása mögött, milyen összefüggés van az elgondolás és Rauch András zenéje között.

15 (Megjegyzés - Popup)

Steinmeyer, Elias von: Die Matrikel der Universität Altdorf Veröffentlichungen der Gesellschaft für Fränkische Geschichte 4. Reihe 1–2. Band/. Würzburg, 1912, I, 277.

16 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m.

17 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m.

18 (Megjegyzés - Popup)

Perlegat Dominus Magnificus

19 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus

20 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, perlegat Dominus Magnificus

21 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, perlegat Dominus Magnificus

22 (Megjegyzés - Popup)

Relicta Gregorÿ Domini Bezederi possidet ex Donatione Domini Magnifici, perlegat Dominus Magnificus

23 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, Dominus Daniel possidet

24 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, ratione curat vineum Domini Magnifici ut vinitor

25 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus

26 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, aenepola Domini Magnifici

27 (Megjegyzés - Popup)

Dominus Daniel Hannel ex Donatione Domini

28 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus

29 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, producet Litteras

30 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, rationarius in Kapu, Litteras non habet

31 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus

32 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus mint Postha

33 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus mint Postha

34 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus tanquam custos Sylvarum

35 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus tanquam custos Sylvarum

36 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus Domini Danielis

37 (Megjegyzés - Popup)

Domini Danielis

38 (Megjegyzés - Popup)

Domini Danielis

39 (Megjegyzés - Popup)

Domini Danielis

40 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus tanquam custos Sylvarum

41 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus

42 (Megjegyzés - Popup)

Domini Danielis

43 (Megjegyzés - Popup)

Domini Danielis

44 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, perlegat Dominus Magnificus

45 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, perlegat Dominus Magnificus

46 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, judex Modernus

47 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus Gratia Domini Magnifici

48 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, producat Litteras. Ide nem hozza, hanem az urhoz eő Nagyságához viszi ezzel ajánla magát

49 (Megjegyzés - Popup)

Donatio Domini Magnifici. Litteras habet, produxit receptiqve Earundem paria

50 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus, producet Litteras

51 (Megjegyzés - Popup)

Relicta Bezeredy

52 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus

53 (Megjegyzés - Popup)

Domini Emerici Megyeri

54 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus

55 (Megjegyzés - Popup)

Libertinus ex collatione Domini Magnifici

56 (Megjegyzés - Popup)

Lepovits Péter Deáké, Libertinus, producat Litteras, perlegat Dominus Magnificus

57 (Megjegyzés - Popup)

Perlegat Dominus Magnificus

58 (Megjegyzés - Popup)

Custos Sýlvae ejusdem possessionis

59 (Megjegyzés - Popup)

Perlegat Dominus Magnificus

60 (Megjegyzés - Popup)

Collatio Domini Magnifici

61 (Megjegyzés - Popup)

Domini Gaspar Pollány

62 (Megjegyzés - Popup)

Liber

63 (Megjegyzés - Popup)

Liber

64 (Megjegyzés - Popup)

Szabados volt

65 (Megjegyzés - Popup)

Domini Gaspar Pollány

66 (Megjegyzés - Popup)

Joannis Szalaý

67 (Megjegyzés - Popup)

Domini Gaspar Pollány

68 (Megjegyzés - Popup)

Domini Gaspar Pollány

69 (Megjegyzés - Popup)

Joannis Szalaÿ

70 (Megjegyzés - Popup)

Domini Pollány

71 (Megjegyzés - Popup)

Liber, producatur Litteras

72 (Megjegyzés - Popup)

Joannis Szalaÿ

73 (Megjegyzés - Popup)

Joannis Szalaÿ

74 (Megjegyzés - Popup)

Liber, carpentarius

75 (Megjegyzés - Popup)

Joannis Szalaÿ

76 (Megjegyzés - Popup)

Joannis Szalaÿ

77 (Megjegyzés - Popup)

Joannis Szalaÿ

78 (Megjegyzés - Popup)

Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv (Wien, Stiftgasse 2.) hagyatékgyűjteményében. Gépelt szöveg kéziratos betoldásokkal. Korrigáltuk a gép- és helyesírási hibákat és feloldottuk a kevésbé ismert rövidítéseket. (Pl. Fmlt = Feldmarschalleutnant).

79 (Megjegyzés - Popup)

A szerző elírása, amikor a 9. hadosztály Pozsonyba érkezését 1918. október 29-re teszi, mert az november 4-én még a balkáni front első vonalában állott. Csehországból származó csapatai Budapesten és Pozsonyon át vasúton vonultak állomáshelyeikre, ahol leszereltek. Az ott szolgált Pokorny százados Pozsonyban kiszállt a katonavonatból és hazament családjához, mert az Pozsonyban élt.

80 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Népköztársaságot Budapesten 1918. november 16-án hirdették ki. Pokorny tehát Pozsonyban

csak november 17-én olvashatott olyan újságot, amely hírt adott Gömbös eskütételéről a köztársaságra. November első felében csak a Magyar Nemzeti Tanácsra esküdhettek föl.

81 (Megjegyzés - Popup)

K. u. K. = Kaiserliche und königliche. (Császári és királyi.)

82 (Megjegyzés - Popup)

AOK = Armeoberkommando. Az osztrák–magyar hadsereg főparancsnoksága. 1918. november 11-én fejezte be működését.

83 (Megjegyzés - Popup)

Malackán a volt közös hadsereg cseh–morva állományából állott, amely szolgálatban visszamaradt. Az olaszok által felállított legionárius csapatok Ausztrián át vasúti szállítással csak december közepén érkeztek meg Cseh- és Morvaországba. Malackára csak 1918. december 26-án érkezett be élük. Pokorny azonban mind a volt cs. és kir., mind pedig a legionárius cseh csapatokat egy kalap alá veszi.

84 (Megjegyzés - Popup)

A Malackán át Szakolcára és Lundenburgba (Breclav) vezető vasútvonal. A Marchegggen át Bécsbe vezető vonal magyar részlege érintetlen maradt.

85 (Megjegyzés - Popup)

A pozsonyi cs. és kir. (tehát német nyelvű) gyalogsági kadétiskola a Vám utcán volt.

86 (Megjegyzés - Popup)

A „Nyugatmagyarországi Híradó” is konkrétan jelentette, hogy a demarkációs vonalat pozsonyi és kismartoni kadétiskolások őrzik.

87 (Megjegyzés - Popup)

Dévényújfalutól keletre, a Dévényi Kúp (Thebener Kogel, Devínska Kobyla) lábánál volt téglagyár.

88 (Megjegyzés - Popup)

A pozsonyi háziezred az első világháborúban a 14. hadosztály kötelékében harcolt.

89 (Megjegyzés - Popup)

Zsolna (szlávul Zilina).

90 (Megjegyzés - Popup)

Kassa (Kosice).

91 (Megjegyzés - Popup)

Garam völgyében Komárom ellen. (Nemcsak a Garam folyó, de Esztergom város német neve is Gran.)

92 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Károlyi Mihály és Fernand Vix alezredes konzervatív jellegű méltatását elhagytuk, mert az eddigi irodalommal szemben nem mond újat. Linder Béla „Nem akarok katonát látni” kijelentését németül idézi.

93 (Megjegyzés - Popup)

Köpcsény. E horvát szórványhoz tartozik egyfelől Lajtakörtvélyes (Pama), Lajtakáta (Gattendorf), Mosonújfalú (Neudorf), Lajtafalú (Potzneusiedl), Pándorfalú (Parndorf), másfelől Horvátjárfa, Dunacsúny (ma mindkettő Pozsony része), Bezenye és Horvátkimle. További szórványok a történelmi Sopron- és Vas megyében.

94 (Megjegyzés - Popup)

Pokorny százados vagy Láng Boldizsárral vagy Tombor Jenő alezredessel tárgyalhatott.

95 (Megjegyzés - Popup)

Emlékezetkihagyásból eredő zavaros fogalmazás. A magyar kormány csak 1918. karácsony vigiliáján értesült róla, hogy csapatait a Morva és az Ipoly torkolata közt a Duna déli partjára kell visszavonnia. Ez már csak december 25-én volt továbbítva a pozsonyi és a kassai katonai kerületi parancsnokságnak végrehajtás végett.

96 (Megjegyzés - Popup)

Pokorny százados nyilván 1918 karácsonya és az újév között teljesen el volt foglalva a kiürítési munkálatokkal, különben megemlékezett volna a Szilveszter napján lezajlott pozsonyi csatáról. Ennek lefolyását több szerző részletesen feldolgozta!

97 (Megjegyzés - Popup)

A parancsot nem kaphatta közvetlenül Budapestről, hanem Győrből az oda költözött katonai kerületi parancsnokságtól. Eszerint a 37. tüzérezred Oroszvár–Rajka vonalát járőrökkel figyeltette.

98 (Megjegyzés - Popup)

Ligetfalú német neve *Engerau*. Audorf tükörfordítás, de a helyi német lakosok nemhivatalosan használták is.

99 (Megjegyzés - Popup)

Ligetfalun maradt az 5. hidász-pótzászlóalj (50 fő), ennek megerősítésére 1919. január 2-án Győrből két 19-es gyalog- és egy XI-es vadászszázad indult. Ennek feladata a Görögligettől Oroszvárig terjedő Duna-vonal megfigyelése volt.

100 (Megjegyzés - Popup)

A zárójelben beiktatott „Pressburg” helynév nincs a kéziratban. Mailáth-Pokorny ide hiányjelet írt, de

elmulasztotta kézzel beírni a városnevet.

101 (Megjegyzés - Popup)

A lovasszakasz átmenetileg lehetett Pokorny körletében (a soproni 9. huszárezredtől érkezett), mert a levéltári anyag szerint a köpcsényi védőszakaszban volt található.

102 (Megjegyzés - Popup)

A századnyi erőben végrehajtott cseh legionista támadás az 5. hidász-pótzászlóaljat érte, esetleg már a győri erősítést is érthette (Rubint 243. l.). Ennek felváltására indult 1919. január 6-i jelentés szerint Köpcsénybe Horváth József százados parancsnoksága alatt Sopronból két 18-as század 10 géppuskával és egy szakasz 9-es huszár. Január 9-én jelenti, hogy Pozsonyból és Csallóközből szolgálatra jelentkező menekülteket Magyaróvárra irányította a 13. gyalogezredhez.

103 (Megjegyzés - Popup)

A Dunahídon lefolyó népvándorlás ellenőrzése végett a magyar oldalon rövid időre lezárták a hidat, majd kölcsönös megegyezés alapján a közlekedés igazolványhoz volt kötve.

104 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a 25. jegyzetet.

105 (Megjegyzés - Popup)

A pozsonyi hídfő megszállásának kísérlete egy cseh forrás szerint három eltűnt legionáriusba került.

106 (Megjegyzés - Popup)

Suttner Berta bárónő, a pacifista mozgalom harcosának ismert jelszaváról van szó.

107 (Megjegyzés - Popup)

Magyarul: Károlyfalu

108 (Megjegyzés - Popup)

A német név fölött kézzel írva: Oroszvár.

109 (Megjegyzés - Popup)

A szerző itt nyilván már a proletárdiktatúra idejéről ír.

110 (Megjegyzés - Popup)

Túlzás, mert a 37. (később 19.) tüzérezredhez hasonló értékű csapat több is volt, pl. a székely hadosztály, majd az ebből alakult székely dandár, a Pálmay-zászlóalj, a páncélvonatok stb.

Ezt követőleg Pokorny az ezredparancsnoksággal való súrlódásairól számol be, amelyet mint nem fontosat kihagytunk.

111 (Megjegyzés - Popup)

Pokorny elnézi, hogy Beneš úgy akarta a korridort megteremteni, hogy a teljes Moson- és Sopronvármegye Csehszlovákiának, a teljes Vas- és Zala vármegye Somogy egy részével együtt Jugoszláviának jutott volna, tehát nemcsak Burgenland területe.

112 (Megjegyzés - Popup)

Pongyola fogalmazás, mert az osztrák és magyar békeszerződés megtörténte előtt az antant nem kötelezte a magyar kormányt Burgenlandnak osztrák közigazgatás alá bocsátására. Elírás, hogy az osztrák békeszerződés aláírását Versailleshez köti, ezt a szerkesztés jogán Saint-Germainre javítottuk.

113 (Megjegyzés - Popup)

A szerző csak a Héjjas-felkelőkkel került érintkezésbe, a felkelésre vonatkozó irodalmat nem olvasta, ezért eltúlozza Héjjas Iván szerepét. A szerző a kritikus időben az ún. Seewinkel vidéken élt, mint uradalmi tisztviselő.

114 (Megjegyzés - Popup)

A valóság: nem lovas felkelők, hanem egy reguláris huszárosztag hatolt be Mosonszentpéterről Boldogasszonyra, valószínűleg felderítés végett és a vendéglőben megpihelve visszatért állomáshelyére.

115 (Megjegyzés - Popup)

„Frühjahr” (tavasz) elírás „Herbst” helyett, mert a felkelők csak 1921. szeptember 24-én hatoltak be Moson megye Ausztriának ítélt részébe.

116 (Megjegyzés - Popup)

Az Esterházy-uradalom tisztviselője, Pokorny munkatársa.

117 (Megjegyzés - Popup)

A kihagyott részben a Héjjas-felkelők rekvirálási tevékenységéről és az ezzel kapcsolatos súrlódásokról van szó, amelyek a lakosságra is kihatottak. Ezek tompítása végett került sor a Héjjas-felkelőtisztek megvendéglésére.

118 (Megjegyzés - Popup)

Kölcsey Vince Károly–Melczer Jakab: Nemzeti Plutarchus. 4. kiad. Pest, 1816, 71.

119 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 72.

120 (Megjegyzés - Popup)

Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom, 1900, 213.

121 (Megjegyzés - Popup)

Ráth Károly: Lóssy Imre esztergomi érsek származásáról. Magyar Sion 1866, 664–667.

122 (Megjegyzés - Popup)

Kölcsey–Melczer i. m. 73.

123 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 72.

124 (Megjegyzés - Popup)

Losi Imre esztergomi érsek élete. Hasznos Multságok 1837, 404.

125 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 405.

126 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 411.

127 (Megjegyzés - Popup)

Esztergomi Érseki Levéltár. Lósy AEV. (továbbiakban AEV) No. 202.

128 (Megjegyzés - Popup)

Hasznos Multságok 413.

129 (Megjegyzés - Popup)

Sugár István: Az egri püspökök története. Bp., 1984, 305.

130 (Megjegyzés - Popup)

ELTE Központi Könyvtára. Hevessiana Collectio Tom. XXXV.

131 (Megjegyzés - Popup)

Ortvay Tivadar: Pozsony város utcái és terei. Pozsony, 1905, 224. A latin idézet fordítása:

Ezen a telken ültette el Lósi Imre a liliomokat
a liliomos Anyának és a liliomos Vezérnek.
Következőleg itt nevelkedjenek a bátorság
emerikánás növendékei, hogy
azokat az Isten és a Szűz és Imre is szeresse.

132 (Megjegyzés - Popup)

AEV. No 203.

133 (Megjegyzés - Popup)

Georgius Fejér: Hist. Univ. Hung. Lit. Budaë, 1865, 26.

134 (Megjegyzés - Popup)

Hanuy F.: Pázmány Péter összegyűjtött levelei I–II. Bp., 1910, I, 543–545.

135 (Megjegyzés - Popup)

I. h. I, 520.

136 (Megjegyzés - Popup)

AEV: No. 202.

137 (Megjegyzés - Popup)

Pauer János: Az egyházi rend érdeme Magyarországon. Székesfehérvár, 1847, 383.

138 (Megjegyzés - Popup)

Fricsy Ádám: Katolikus iskolák a hódoltságban. In: Pázmány Péter emlékezete. Róma, 1987, 379–380.

139 (Megjegyzés - Popup)

Hanuy i. m. II, 114; Sugár i. m. 304.

140 (Megjegyzés - Popup)

Elte Közp. Könyv. Hev. Coll. Tom. XXIX.

141 (Megjegyzés - Popup)

Hanuy i. m. I. 682.

142 (Megjegyzés - Popup)

I. h. II, 376

143 (Megjegyzés - Popup)

I. h. II, 147–149.

144 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár: Khuen Héderváry család levéltára. P. 427. 3. d. II.

145 (Megjegyzés - Popup)

I. h.–V. ö. Horváth Zoltán: A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében. Budapest, 1976, 180.

146 (Megjegyzés - Popup)

AEV. No. 204. – Kölcsey–Melczer i. m. 77. Hasznos Mulatságok 1837, 410.

147 (Megjegyzés - Popup)

Mikó Sándor: Lózs mezőváros története a XVI–XVII. században. SSz. 1989, 237.

148 (Megjegyzés - Popup)

Kölcsey–Melczer i. m. 72.

149 (Megjegyzés - Popup)

Pauer i. m. 383.

150 (Megjegyzés - Popup)

Sugár i. m. 303.

151 (Megjegyzés - Popup)

Szántó Konrád: Pázmány főpásztori tevékenysége. In: Pázmány Péter emlékezete 270.

152 (Megjegyzés - Popup)

Hóman–Szekfű: Magyar történet IV. k. Bp., 1935, 152.

153 (Megjegyzés - Popup)

AEV. No. 201.

154 (Megjegyzés - Popup)

Pozsgai József: A meggyőződés adott erőt. Magyar Nemzet, 1991. máj. 17.

155 (Megjegyzés - Popup)

AEV. No 204. A latin idézet fordítása: Lósi Imre hófehér galambként szállt a bíboros (Pázmány) helyébe. Az igazi béke hírnöke: Imre ártatlan és liliomos, valódi Israelita, akiben nem volt álnokság (ravaszság).